

ARCHIVNÍ ČASOPIS

3

ROČNÍK 70

ROK 2020

OBSAH

ČLÁNKY

- Mikuláš Čtvrtník: Přístup k archiváliím ve Francii
a nástroje pro otevírání přístupu k uzavřeným archiváliím 229
- Karel Kučera: České zápisy v městských knihách z 15.–18. století:
typické jazykové rysy a ediční problémy 252
- Jana Vojtíšková: Možnosti a limity transkripce českých raně novověkých
rukopisných textů 262

ZPRÁVY

- Irena Krčilová: Mezinárodní konference Československo v letech 1986–1989
v Českých Budějovicích 270
- Pavlna Nimrichtrová – Martin Rechterik: CEF Geopreservation Conference, Lublaň 2019.
Mezinárodní konference Revoluce 1989 v regionech v Národním archivu. 273
- Petra Martinková – Karel Řeháček: „Ani nevíš, jak je příjemný zjistit,
že máš kolem sebe partu lidí, na které je možné se spolehnout!“ 283
- Irena Krčilová: Mezinárodní konference Revoluce 1989 v regionech v Národním archivu 285
- Martin Žižka: Seminář západočeských archivářů v Nepomuku 289
- Zdeněk Kravar: Sedmé setkání archivářů v Bad Kissingen 11. a 12. listopadu 2019 291
- Vlastimil Svěrák: Konference Iglavia historica k výročí
tzv. jihlavského stavebního řádu z roku 1270 294

OSOBNÍ ZPRÁVY

- Věra Němečková: Jubilující archivář a historik Bohumír Smutný 296
- Oldřich Pakosta: Stanislav Konečný jubilující 299
- Daniel Kovář: Doteky s písemnými památkami nacházet vztah k minulosti. První okresní
archivář v Českých Budějovicích Zdeněk Šimeček (1929–2019)
a počátky okresního archivu 300
- Vít Křesadlo: Odešla archivářka Zora Černá 310
- Petr Rak: Za Kateřinou Mertovou 311
- Karol Bílek: První archivář města Sobotky.
K 280. výročí narození Raymunda Šolce 311

LITERATURA

- Tomáš Krejčík: *Z Trevisa do Brtnice Příběhy šlechtického rodu Collaltů
ukryté v českých archivech (katalog výstavy)*. 314
- Marie Mírková: Pavel Marek: *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery
ve službách habsburské dynastie*. 315
- Václav Bartůšek: *Dva zajímavé sborníky o starých knihách. Bibliotheca Antiqua 2017.
Bibliotheca Antiqua 2018*. 316
- Dalibor Státník: Štefan Hrivňák, Jozef Watzka. *Srdcom archivár*. 318
- Marie Mírková: Pavla Jirková: „Větší-li se, či menší mor“: *Raně novověké morové epidemie
v českých zemích*. 322
- Michal Wanner: *Union of Lublin: 1st July 1569*. 324
- Michal Wanner: Dirk Imhof (ed.), *Balthasar Moretus
and the Passion of Publishing. Antwerpen*. 325
- Michal Wanner: Sabyasachi Bhattacharya, *Archiving the British Raj: history of archival policy
of the Government of India with selected documents, 1858–1947*. 326
- Zdeněk Martínek: *Středočeský sborník historický 44/2018*. 329
- Martin Halata: Natalija Glažar, *Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev
arhivskega gradiva*. 330
- Petr Bártík: Aleš Vyskočil – Zbyněk Sviták, *Křenová. Příběh brněnské ulice*. 333

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA 336

ARCHIVNÍ ČASOPIS ISSN 0004-0398

Žádná část tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování v jakékoliv formě či jakýmkoliv způsobem, ať již mechanickým nebo elektronickým, včetně pořizování fotokopíí, nahrávek, informačních databází na mechanických nosičích, bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv a vydavatelského oprávnění.

INHALT

ARTIKEL

- Mikuláš Čtvrtník: Archivalien-Zugang in Frankreich und Instrumente zum Öffnen des Zugangs zu verschlossenen Archivalien 229
- Karel Kučera: Tschechische Einträge in Stadtbüchern aus dem 15.–18. Jahrhundert: sprachliche Eigenart und Editionsprobleme 252
- Jana Vojtišková: Möglichkeiten und Limits der Transkription tschechischer frühneuzeitlicher handschriftlicher Texte 262

NACHRICHTEN

- Irena Krčilová: Internationale Konferenz „Die Tschechoslowakei in den Jahren 1986–1989“ in České Budějovice 270
- Pavlna Nimrichtrová – Martin Rechterik: CEF Geopreservation Conference, Lublaň 2019. Internationale Konferenz „Die Revolution 1989 in den Regionen“ im Nationalarchiv 273
- Petra Martínková – Karel Řeháček: „Du weißt gar nicht, wie angenehm es ist, wenn du feststellst, dass du eine Bande von Leuten um dich hast, auf die Verlass ist!“ 283
- Irena Krčilová: Internationale Konferenz „Die Revolution 1989 in den Regionen“ im Nationalarchiv 285
- Martin Žižka: Seminar der westböhmisches Archivare in Nepomuk 289
- Zdeněk Kravar: Das siebte Treffen der Archivare in Bad Kissingen 11. und 12. November 2019 291
- Vlastimil Svěrák: Konferenz „Iglavia historica“ zum Jubiläum der sogenannten Iglauer Bauordnung aus dem Jahr 1270 294

PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

- Věra Němečková: Das Jubiläum des Archivars und Historikers Bohumír Smutný 296
- Oldřich Pakosta: Der Jubilar Stanislav Konečný 299
- Daniel Kovář: Berührungen mit Schriftdenkmälern lassen uns eine Beziehung zur Vergangenheit anknüpfen. Der erste Kreisarchivar in České Budějovice Zdeněk Šimeček (1929–2019) und die Anfänge des Kreisarchivs 300
- Vít Křesadlo: Die Archivarin Zora Černá ist von uns gegangen 310
- Petr Rak: Für Kateřina Mertová 311
- Karol Bílek: Der erste Archivar der Stadt Sobotka. Zum 280. Geburtstag von Raymund Šolc 311

LITERATUR

- Tomáš Krejčík: „Von Treviso nach Brtnice“ Geschichten vom Adelsgeschlecht Collalto, die sich in tschechischen Archiven befinden (Ausstellungskatalog) 314
- Marie Mírková: Pavel Marek: Die Frauen von Pernstein: Marie Manrique de Lara und ihre Töchter in den Diensten der Habsburger Dynastie 315
- Václav Bartůšek: Zwei interessante Sammelbände über alte Bücher. Bibliotheca Antiqua 2017. Bibliotheca Antiqua 2018 316
- Dalibor Státník: Štefan Hrivňák, Jozef Watzka. Ein Archivar von Herzen 318
- Marie Mírková: Pavla Jirková: „Wird die Pest nun größer oder kleiner“: Frühneuzeitliche Pestepidemien in den böhmischen Ländern 322
- Michal Wanner: Union of Lublin: 1st July 1569 324
- Michal Wanner: Dirk Imhof (ed.), Balthasar Moretus and the Passion of Publishing. Antwerpen 325
- Michal Wanner: Sabyasachi Bhattacharya, Archiving the British Raj: history of archival policy of the Government of India with selected documents, 1858–1947 326
- Zdeněk Martinek: Mittelböhmischer historischer Sammelband 44/2018 329
- Martin Halata: Natalija Glažar, Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev arhivskega gradiva 330
- Petr Bártík: Aleš Vyskočil – Zbyněk Sviták, Křenová. Příběh brněnské ulice / Geschichte einer Brünner Straße 333

AUTOREN DIESER NUMMER

..... 336

CONTENTS

ARTICLES

- Mikuláš Čtvrtník:** Access to Archives in France and Tools for Opening Access to Closed Archives 229
- Karel Kučera:** Czech Entries in Municipal Books from the 15th–18th Centuries: Typical Language Features and Editing Problems 252
- Jana Vojtíšková:** The Possibilities and Limitations of transcription of early modern Czech manuscripts 262

REPORTS

- Irena Krčilová:** International Conference Czechoslovakia in 1986–1989 in České Budějovice 270
- Pavlna Nimrichtrová – Martin Rechterik:** CEF Geopreservation Conference, Ljubljana 2019. International Conference Revolution 1989 in the Regions at the National Archive 273
- Petra Martínková – Karel Řeháček:** “You wouldn’t believe how nice it is to discover that you have a group of people around you that you can rely on!” 283
- Irena Krčilová:** International Conference Revolution 1989 in the Regions at the National Archive 285
- Martin Žižka:** Seminar of West Bohemian Archivists in Nepomuk 289
- Zdeněk Kravar:** Seventh Meeting of Archivists in Bad Kissingen, 11 and 12 November 2019 291
- Vlastimil Svěrák:** Conference Iglavia historica on the Occasion of the Anniversary of the Jihlava Building Code of 1270 294

INDIVIDUAL REPORTS

- Věra Němečková:** Jubilee of archivist and historian Bohumír Smutný 296
- Oldřich Pakosta:** Jubilee of Stanislav Konečný 299
- Daniel Kovář:** Contact with written monuments, finding a relationship with the past. First regional archivist in České Budějovice Zdeněk Šimeček (1929–2019) and the beginnings of the regional archive 300
- Vít Křesadlo:** Archivist Zora Černá passes away 310
- Petr Rak:** On behalf of Kateřina Mertová 311
- Karol Bílek:** The First Archivist of the Town of Sobotka. On the occasion of the 280th anniversary of the birth of Raymund Šolc 311

BOOK REVIEW

- Tomáš Krejčík:** *From Treviso to Brtnice: Stories of the Collalto Noble House in Czech Archives (exhibition catalogue)* 314
- Marie Mírková:** Pavel Marek, *The Women of Pernštejn: Marie Manrique de Lara and her daughters in the services of the Habsburg Dynasty* 315
- Václav Bartůšek:** *Two interesting proceedings about old books. Bibliotheca Antiqua 2017. Bibliotheca Antiqua 2018* 316
- Dalibor Státník:** Štefan Hrivňák, *Jozef Watzka. Archivist at heart* 318
- Marie Mírková:** Pavla Jirková: *‘If the plague is greater or lesser’: early modern plague epidemics in the Czech lands* 322
- Michal Wanner:** *Union of Lublin: 1st July 1569* 324
- Michal Wanner:** Dirk Imhof (ed.), *Balthasar Moretus and the Passion of Publishing. Antwerpen* 325
- Michal Wanner:** Sabyasachi Bhattacharya, *Archiving the British Raj: history of archival policy of the Government of India with selected documents, 1858–1947* 326
- Zdeněk Martínek:** *Central Bohemian Proceedings 44/2018* 329
- Martin Halata:** Natalija Glažar, *Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev arhivskega gradiva* 330
- Petr Bártík:** Aleš Vyskočil – Zbyněk Sviták, *Křenová: The story of a street in Brno* 333

- THIS ISSUE’S WRITERS** 336

Mikuláš Čtvrtník

PŘÍSTUP K ARCHIVÁLIÍM VE FRANCII A NÁSTROJE PRO OTEVÍRÁNÍ PŘÍSTUPU K UZAVŘENÝM ARCHIVÁLIÍM

Následující text je zarámován tematikou přístupu k archiváliím ve francouzském archivnictví.¹⁾ Zaměří se přitom zejména na téma specifického nástroje umožňujícího otevřít za určitých okolností přístup k archiváliím, které by jinak byly dle obecných pravidel pro přístup badatelům uzavřené. Jde o specifický institut přístupu dle tzv. odchylek („*accès par dérogation*“), který umožňuje zkrátit nebo zrušit ochranné lhůty pro přístup k těm archiváliím, u nichž jsou ochranné lhůty uplatňovány. Zároveň v určitém ohledu umožňuje cosi, co lze označit jako privilegiovaný přístup k archiváliím. Na druhou stranu ovšem skýtá potenciál pro hledání odpovědi na otázku, jak řešit restriktivnost a paušálnost obecných ochranných lhůt pro přístup k archiváliím a současně usilovat o rovnováhu a proporcionalitu dvou základních okruhů práv: práva na přístup k informacím a svobodu bádání a na druhé straně práva na ochranu soukromého života a osobnosti.

Cílem studie je představit tento specifický francouzský model přístupu k archiváliím a poukázat na inspirace, které může poskytnout odlišným modelům přístupu k archiváliím celé řady zemí. V kontextu aktuální přípravy nového českého archivního zákona by výhledy do zahraniční archivní legislativy i konkrétní archivní praxe měly být významným momentem pro vytváření široké perspektivy pohledu a hledání východisek pro řešení celé řady problémů, s nimiž se české archivní právo dodnes potýká. V závěru studie přináší zejména na základě provedené analýzy francouzského modelu přístupu k archiváliím konkrétní doporučení pro českou právní úpravu a archivní praxi.

¹⁾ Text je výstupem výzkumného projektu „Analýza zpracování osobních údajů v archiváliích“ (kód: VI20192022125) realizovaného v rámci Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2015–2022 (BV III/1 – VS) Ministerstva vnitra.

OBECNÉ A INDIVIDUÁLNÍ ODCHYLKY: NÁSTROJ OTEVŘENÍ PŘÍSTUPU K UZAVŘENÝM ARCHIVÁLIÍM VE FRANCII

Francouzské archivnictví se vyznačuje jednak velmi diferencovaným systémem ochranných lhůt pro přístup k archiváliím, jednak vůbec strukturovaným a ve výsledku dosti složitým systémem přístupu k dokumentům a archiváliím, na což nedávno upozornila také jedna z vedoucích osobností francouzského archivnictví Christine Nougaret.²⁾ V následujícím textu se zaměřím v kontextu tématu této studie na specifický institut přístupu k archiváliím v režimu tzv. odchylek od obecně nastavených ochranných lhůt pro přístup k archiváliím („*accès par dérogation*“) po úvodním zařazení do kontextu ochranných lhůt pro přístup k archiváliím, jak je aktuálně uplatňován ve Francii.

Francouzské archivnictví přelomovým krokem v roce 2008 odstranilo obecné lhůty, které zamezovaly přístup k archiváliím po dobu 30 let po vzniku dokumentu.³⁾ Tato liberalizace přístupu k archiváliím však nebyla absolutní. Zůstalo nemálo skupin dokumentů, pro něž byly na obecné rovině nastaveny taxativní ochranné lhůty pro jejich přístupnost.⁴⁾ Specifické ochranné zpřístupňovací lhůty jsou uplatňovány například u takových materiálů, jakými jsou dokumenty v režimu utajení, týkající se bezpečnosti země (v tomto případě 50 let po vzniku nejmladšího dokumentu ve spise) a podobně. Od roku 2008 byla doplněna 25letá ochrana informací, respektive materiálů ve vztahu k zahraniční politice, měně, jednání vlády a dalších exekutivních úřadů. Zvláštní režim přístupnosti se pak vztahuje také na takové skupiny archiválií, které vstupují z různých stran na pole ochrany osobnosti. Dokumenty obsahující lékařské tajemství jsou zpřístupnitelné 25 let po úmrtí dotčené

²⁾ Přehled o doméně přístupu k archiváliím ve Francii včetně souhrnu doporučení pro budoucí adaptace celkového nastavení přístupu k archiváliím podala ve své zprávě pro ministryni kultury a komunikace Christine Nougaret, *Une stratégie nationale pour la collecte et l'accès aux archives publiques à l'ère numérique. Rapport à Madame Audrey Azoulay, Ministre de la Culture et de la Communication*. 24. března 2017. Dostupné online: https://francearchives.fr/file/b0d6555950508ab637adb10ece33d381644d6d37/2017_03_24_RAPPORT_DEFINITIF_NOUGARET.compressed.pdf (ověřeno 1. 6. 2020). O potřebě sjednotit a zjednodušit režimy přístupu k veřejným dokumentům a informacím píše mimo jiné v návrhu opatření č. 22, s. 31.

³⁾ Ochranné lhůty byly odstraněny novelou zákoníku kulturního dědictví (Code du patrimoine), který dnes právně rámuje také prostor archivnictví. *Srv.* Loi n° 2008-696 du 15 juillet 2008 relative aux archives, který novelizoval článek č. 213-1 v původním textu Code du patrimoine z 20. února 2004. K novele francouzského archivního zákona *srv.* českou dobovou reflexi z pera Bořivoje Indry, *O novém francouzském archivním zákonu*. Archivní časopis, 59, 2009, č. 4, s. 337–351.

⁴⁾ Ochranné lhůty pro přístup k jednotlivým skupinám archiválií jsou specifikovány v Code du patrimoine, článek L213-2. Z perspektivy vztahu veřejné správy k veřejnosti paralelně k tomu *srv.* Code des relations entre le public et les administrations, článek L311-5.

osoby. Pokud datum úmrtí není známo, pak se lhůta počítá jako 120 let po datu narození.⁵⁾ V nejširším ohledu však má realizovat ochranu osobnosti ustanovení, které deklaruje lhůtu pro přístup k archiváliím, které se dotýkají soukromého života člověka („*protection de la vie privée*“). Tato lhůta činí 50 let po vzniku dokumentu.⁶⁾ Vedle této obecné lhůty jsou ale pro některé skupiny písemností vztahující se k privátní sféře člověka stanoveny lhůty ještě delší. Nejdříve 75 let od vzniku dokumentu, respektive 25 let po smrti dotčené osoby mohou být zpřístupněny materiály statistické povahy shromažďované prostřednictvím dotazníků a obsahující údaje o soukromí člověka.⁷⁾ Stejná lhůta platí též pro přístup k policejním vyšetřovacím spisům, valné části soudních spisů, matrikám narozených a sňatků. V případě nezletilých osob je lhůta prodloužena na celých 100 let.⁸⁾ Extrémně dlouhých 100 let (případně 25 let po úmrtí dotčené osoby) se uplatňuje také u části z dokumentů zařazených do režimu utajení z důvodu ochrany národní bezpečnosti a některých soudních spisů (například takových, které se vztahují na intimní sexuální život). Pro tyto lhůty chránící dokumenty se vztahem k soukromému životu Hervé Lemoine (v letech 2010–2017 úředně nejvyšší představitel francouzského archivnictví) s Bruno Ricardem, v roce 2019 nově jmenovaným ředitelem francouzského Národního archivu, velmi příznačně s aluzí na „*právo být zapomenut*“ ustavené evropským obecným nařízením o ochraně osobních údajů (dále jen GDPR)⁹⁾ použili označení jako „*dočasné právo být zapomenut*“ („*droit à l'oubli temporaire*“).¹⁰⁾

Francie tedy, jak vidíme, zavádí velmi detailní a strukturovaný systém ochranných lhůt pro přístupnost archiválií a dokumentů, který je definován v zákoníku kulturního dědictví (*Code du patrimoine*), tedy přímo v legislativě regulující oblast archivnictví. Tento systém ochranných lhůt však není jediným nástrojem, jakým je realizována ochrana osobnosti v archiváliích. Protože jádrem problému přístupu k veřejným archiváliím a informacím je pokaždé vyvažování dvou principů a práv občanů, tedy na jedné straně ochrany osobnosti a soukromí, na druhé straně pak otevřeného přístupu k veřejným dokumentům a informacím, zavedlo francouzské archivnictví a vůbec veřejná správa druhý institut, který měl vyvážit restriktivnost ochranných lhůt. Ostatně ve Francii byl již v sedmdesátých letech vydán zákon

⁵⁾ Code du patrimoine, článek L213-2-I, odst. 2.

⁶⁾ Code du patrimoine, článek L213-2-I, odst. 3.

⁷⁾ Code du patrimoine, článek L213-2-I, odst. 4.

⁸⁾ Code du patrimoine, článek L213-2-I, odst. 5.

⁹⁾ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation).

¹⁰⁾ Hervé Lemoine – Bruno Ricard, *Les données personnelles dans les archives publiques françaises: loi, accès et sécurité*. In: Karin Van Honacker (ed.), *The right to be forgotten vs the right to remember*. VUBPRESS Brussels University Press, Brussel 2018 (e-book), s. 71.

o zlepšení vztahů mezi veřejnou správou a veřejností, který deklaroval radikálním způsobem otevřenou přístupnost dokumentů z produkce veřejné správy občanům.¹¹⁾ Ale tento trend prosazování radikálně liberálního, otevřeného a transparentního přístupu k dokumentům z produkce veřejné správy lze ve Francii pozorovat již mnohem déle, svým způsobem minimálně od doby osvícenství a Francouzské revoluce.

Oním vyvažujícím nástrojem (vedle odbourání obecných ochranných 30letých lhůt), kterým mělo být napomoženo vytváření rovnováhy mezi ochranou osobnosti a přístupností veřejných dokumentů a archiválií, se stal režim přístupu dle tzv. odchylek („*accès par dérogation*“) od obecných ochranných lhůt pro přístupnost k archiváliím. Definuje jej opět zákoník práce kulturního dědictví jako *lex specialis* pro oblast archivnictví. Je s podivem, že tomuto specifickému a důležitému institutu bývá věnována spíše sporadičtější pozornost. Nebyl mu věnován prostor ani v jinak reprezentativní publikaci editorů Hermann-Josef Blanke a Ricardo Perlingeiro „*The Right of Access to Public Information*“.¹²⁾ Tematicky se mu věnovala studie Marie-Françoise Limon-Bonnet.¹³⁾ Tento specifický francouzský model přístupu k archiváliím přitom zavádí dvě základní možnosti, jakými můžou být realizovány tyto odchylky, jinými slovy: jakými je možné zpřístupnit ve specifických případech archiválie, které by jinak měly být veřejnému zraku uzavřené.

První z nich je **individuální odchylka** schválená pro konkrétního žadatele.¹⁴⁾ Badatel žádající archiv o zpřístupnění na základě ochranných lhůt uzavřených archiválií přitom specifikuje nejen materiály, které chce zpřístupnit, ale stejně tak uvádí informace o sobě, o svých motivacích pro studium žádaných archiválií a o účelu bádání (genealogický, vědecký, úřední atd.).¹⁵⁾ Archiv následně oslovuje

¹¹⁾ Loi n° 78-753 du 17 juillet 1978 portant diverses mesures d'amélioration des relations entre l'administration et le public et diverses dispositions d'ordre administratif, social et fiscal. Soubor zpřístupnitelných písemností je definován hned zkraje v článku 1.

¹²⁾ Constance Chevallier-Govers, *Right of Access to Public Documents in France*. In: Hermann-Josef Blanke – Ricardo Perlingeiro (Eds.), *The Right of Access to Public Information. An International Comparative Legal Survey*. Springer-Verlag, Berlin 2018, s. 265–310. Pro francouzské archivy a další úřady je k dispozici úřední oběžník specifikující administrativní postupy při vyřizování žádostí o uplatnění odchylek Circulaire DGP/SIAF.AACR/2010/010 du 29 juillet 2010: Dérogations aux règles de communicabilité des archives publiques: règles générales et procédure. Dostupné online: https://francearchives.fr/fr/file/529ffd0e688cbc54670a6cd0724708178853c7c2/cir_31534.pdf (ověřeno 1. 6. 2020).

¹³⁾ Marie-Françoise Limon-Bonnet, *Le régime des dérogations*. In: Sophie Monnier – Karen Fiorentino (sous la dir.), *Le droit des archives publiques, entre permanence et mutations*. Paris 2014 (La Gazette des archives, 2014-2, n° 234), s. 29–45. Zde také ke genezi institutu odchylek na s. 30–33.

¹⁴⁾ Postup na zákonné úrovni definuje Code du patrimoine, článek L213-3-I.

¹⁵⁾ Postup žádosti specifikuje Service interministériel des Archives de France v dokumentu *Demande*

původce dokumentů, který se k žádosti vyjadřuje. Souhlas původce dokumentů se zpřístupněním je přitom nezbytnou podmínkou pro otevření materiálů. Finální rozhodnutí v případě veřejných archiválií (vyjma dokumentů z rezortu obrany a zahraničí, kdy rozhodují příslušná ministerstva) činí poté Service interministériel des Archives de France (dále jen SIAF) jako francouzský řídicí orgán pro oblast archivnictví spadající pod Ministerstvo kultury a komunikace. Tento může i v případě souhlasu původce dokumentů přístup k nim zamítnout. Opravňuje jej k tomu zákon základním principem vyvažování dvou již jmenovaných zájmů: Archiválie budou zpřístupněny do té míry, do níž zájem na nahlédnutí do dokumentů nepřinese vážné poškození zájmů, které má zákon chránit.¹⁶⁾ Jedním z těchto chráněných zájmů je pak ochrana osobnosti lidí, jejichž údaje se v archiváliích vyskytují. Pokud je nakonec zpřístupnění schváleno, materiál je předložen výhradně a pouze osobě, která byla žadatelem, přičemž jsou vyloučeny i takové situace, aby tento badatel byl kýmkoliv jiným doprovázen a podobně. Jedná se tedy striktně o adresné zpřístupnění archiválií konkrétnímu žadateli.

S obdobným individuálním zpřístupněním archiválií ve specifických situacích konkrétním badatelům se setkáme i v archivních systémech jiných zemí a svým způsobem tomu odpovídají například i postupy – byť mnohem strukturovaněji a detailněji specifikované – zavedené v případě zpřístupňování archiválií Stasi, jak o nich byla řeč výše. Ve Francii je ovšem ustaven ještě jiný a pozoruhodný procesní postup. Tím je institut tzv. „**obecné odchytky**“ („*dérogation générale*“).¹⁷⁾ Za určitých okolností může SIAF (respektive ministerstvo obrany a zahraničí pro archiválie v jejich kompetenci) rozhodnout o – s ohledem na obecné ochranné lhůty pro přístup – předčasném otevření přístupu k určité skupině archiválií, a to tentokrát již nikoliv adresně pro určitého badatele, nýbrž obecně pro veškerou veřejnost, případně pro určitou kategorii účelů (typicky vědecké účely). V takovém případě jsou pak archiválie zpřístupněny jakémukoliv žadateli či kategorii účelů nahlížení, přičemž takové rozhodnutí je zveřejněno formou obecné vyhlášky. V určité podobě tento institut možného obecného zkrácení ochranných lhůt pro přístup k některým archiváliím existoval ve Francii již od konce sedmdesátých let 20. století, tehdy ovšem mohl být uplatňován pouze na dokumenty starší 30 let,

d'accès par dérogation. Procédure. 6. března 2017. Dostupné online: <https://francearchives.fr/file/7562f107ab59057a46e13a73cc22f21a85a9b062/procedure%20derogations.pdf> (ověřeno 1. 6. 2020).

¹⁶⁾ „L'autorisation de consultation de documents d'archives publiques avant l'expiration des délais fixés au I de l'article L. 213-2 peut être accordée aux personnes qui en font la demande dans la mesure où l'intérêt qui s'attache à la consultation de ces documents ne conduit pas à porter une atteinte excessive aux intérêts que la loi a entendu protéger.“ Code du patrimoine, článek L213-3-I. K obecným odchytkám srv. Jeanne Mallet, *Les dérogations générales*. Publikováno dne 31. ledna 2018. Dostupné online: <https://siafdroit.hypotheses.org/764> (ověřeno 1. 6. 2020).

¹⁷⁾ Code du patrimoine, článek L213-3-II.

tedy nevztahoval se na tehdy ještě platné obecné 30leté ochranné lhůty pro přístupnost k veřejným archiváliím, nýbrž na lhůty specifické a delší.¹⁸⁾ Dnes, kdy ve Francii od roku 2008 již tyto 30leté lhůty neexistují, se tyto odchylky vztahují již přirozeně jen na aktuálně uplatňované ochranné lhůty.

ODCHYLKY OD OBECNĚ NASTAVENÝCH OCHRANNÝCH LHŮT PRO PŘÍSTUP K ARCHIVÁLIÍM V REÁLNÉ PRAXI VE FRANCII

Dosud jsme se pohybovali na rovině obecného procesního nastavení. Jak si však stojí institut přístupu k archiváliím podle odchylek v reálné praxi ve francouzském archivnictví? Narazíme zde na některé ilustrativní případy aplikace odchylek a lze na tom základě hovořit o spíše liberálně orientované politice přístupu k dokumentům ve Francii či nikoli?

Začneme-li posledně jmenovanými **obecnými odchylkami**, lze říci, že je ve Francii tento institut využíván skutečně jen velmi zřídka. Tento stav naposledy kritizovala i Christine Nougaret z pozice viceprezidentky vysoké rady pro archivy, poradního sboru ministra kultury a komunikace pro oblast archivnictví.¹⁹⁾ Ale již v roce 1996 přinesla rozsáhlá zpráva pod redakcí Guy Braibanta, jejímž sestavením Braibanta pověřil tehdejší francouzský premiér Édouard Balladur, jako jedno z doporučení v intencích větší otevřenosti archivních fondů rozšíření dosahu institutu obecných odchylek i na nejnovější dokumenty, tedy takové, které podléhaly tehdy ve Francii ještě platné 30leté ochranné lhůtě a na něž se obecné odchylky v té době ještě nevztahovaly.²⁰⁾

Celkem bylo uděleno od roku 1979 dodnes, pokud vím, pouze 23 těchto obecných odchylek.²¹⁾ Jsou mi známy pouze čtyři takové případy výjimek udělených po roce 2015. Podívejme se pro ilustraci na některé z nich.

¹⁸⁾ Dle Décret n°79-1038 du 3 décembre 1979 relatif à la communication des documents d'archives publiques, čl. 2.

¹⁹⁾ Christine Nougaret, *Une stratégie nationale pour la collecte et l'accès aux archives publiques à l'ère numérique*. Návrh opatření č. 23, s. 32.

²⁰⁾ Guy Braibant (ed.), *Les Archives en France: rapport au Premier ministre. La Documentation française, Paris 1996 (Collection des rapports officiels)*, doporučení č. 22, s. 125. Zpráva je dostupná na webu: <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/964093000.pdf> (ověřeno 1. 6. 2020). Samotná zpráva společně s dalšími podkladovými materiály k ní, postupně vznikajícími verzemi, související korespondencí atd. jsou součástí archivního fondu Archives nationales, Premier ministre; Organismes rattachés directement; Mission de réflexion sur les archives en France (Mission Braibant) (1995–1996), id: 20000520/6-20000520/7, cotes 12 a 13.

²¹⁾ Do roku 2017 shromáždila údaje Jeanne Mallet (*srv.* citovaný odkaz <https://siafdroit.hypotheses.org/764>).

V roce 2009 byly v tomto režimu otevřeny archiválie sčítání obyvatel, a to do sčítání lidu z roku 1974 včetně. Toto otevření nebylo však neomezené, nýbrž materiály byly zpřístupněny pouze pro účely veřejné statistiky a vědeckého nebo historického výzkumu, nikoliv pro účel nového využití dat, zejména pak ke komerčním záměrům.²²⁾ Rezonují zde tedy tytéž výjimky, jaké se objevují v evropském GDPR v souvislosti s umožňováním specifických režimů při zpracování osobních údajů. Pokud by nebyla tato obecná odchylka schválena, platila by lhůta 75 let, tedy k roku 2020 by bylo jako nejmladší přístupné sčítání obyvatel z roku 1936 (ve 20. století proběhla sčítání lidu ve Francii v letech: 1901, 1906, 1911, 1921, 1926, 1931, 1936, 1946, 1954, 1962, 1968, 1975, 1982, 1990, 1999). Zvláštní režim byl přitom stanoven pro sčítání z let 1946, 1954, 1962, 1968, 1975 – pro tato sčítání je umožněno pouze nahlédnutí do archiválií, a to pouze v badatelných archívech, nikoliv vzdáleně prostřednictvím webu.

V roce 2015, tedy celých 70 let po skončení 2. světové války (!) byly otevřeny archiválie mimořádných soudů ve vichistickém režimu a v období Provizorní vlády Francouzské republiky (1944–1946), archivní fondy centrální správy Ministerstva spravedlnosti vztahující se k případům mimořádných soudů ve vichistickém režimu a v období Provizorní vlády Francouzské republiky, dále pak materiály policejních vyšetřování z období 1939–1945, policejních vyšetřování z období 1945–1960 vztahujících se k záležitostem z let 1939–1945, stíhání a souzení válečných zločinců ve francouzských okupačních zónách v Německu a Rakousku a nakonec archiválie válečných a námořních soudů v období 1939–1945.²³⁾

Extrémně dlouhý interval, po němž byly navýsost důležité materiály pro francouzské dějiny z doby 2. světové války a těsně po jejím skončení, je velmi překvapivý, a to o to více, že se odehrál v zemi s kontinuálním demokratickým režimem a navíc se silnými liberálními tendencemi v oblasti archivnictví, jejichž rezonance se odráží mimo jiné ve zrušení obecných 30letých ochranných lhůt pro přístupnost archiválií, platných v té či oné délce v nemalé části světa. Pozoruhodná je v tomto kontextu i analogie s aktuálním otevíráním vatikánských archiválií, když v březnu 2020 papež František II. otevřel přístup k archiváliím z období pontifikátu Pia XII. (1939–1958), které jsou součástí Vatikánského apoštolského archivu.

Nemalý ohlas ve francouzské veřejnosti vzbudilo v roce 2017 také otevření archiválií z procesu s Klausem Barbie, zvaným též jako „*lyonský řezník*“.²⁴⁾ Klaus Bar-

²²⁾ Arrêté du 4 décembre 2009 portant dérogation générale pour la consultation des listes nominatives du recensement général de la population. JORF n°0288 du 12 décembre 2009 page 21505 texte n° 48.

²³⁾ Arrêté du 24 décembre 2015 portant ouverture d'archives relatives à la Seconde Guerre mondiale. JORF n°0300 du 27 décembre 2015 page 24116 texte n° 2.

²⁴⁾ Arrêté du 30 juin 2017 portant ouverture des archives du procès de Klaus Barbie. JORF n°0156 du 5 juillet 2017, texte n° 22. K archivnímu fondu z procesu s Klausem Barbie detailně Bruno Gal-

bie, Němec, příslušník jednotek SS a SD, se za 2. světové války pohyboval v okupovaném Nizozemí a posléze ve Francii, kde v letech 1942–1944 působil jako šéf gestapa v Lyonu a proslul svoji extrémní brutalitou, mučil ženy, děti, příslušníky odboje. Po válce spolupracoval v Německu s USA a britskými tajnými službami, jejichž ochrany požíval (jeho cena spočívala zejména v infiltraci do komunistické strany v Bavorsku a výzvědné činnosti v ní). Ovšem ani Francie po válce příliš neusilovala o vydání Barbieho do Francie, patrně kvůli obavám některých vysokých francouzských činitelů, že by je Barbieho svědectví o jejich činnosti, například o spolupráci s gestapem za války mohlo poškodit. Výsledkem bylo, že Barbie do Francie vydán nebyl. Posléze žil v Bolívii a stal se od roku 1966 placeným spolupracovníkem západoněmecké tajné služby Bundesnachrichtendienst (BND) a mimo jiné se podílel na zbrojním obchodu Spolkové republiky s Latinskou Amerikou, jak před několika lety prokázal německý historik Peter Hammerschmidt.²⁵⁾ V sedmdesátých letech byl ovšem v Bolívii vypátrán lovci nacistů a v roce 1983 Bolívie Barbieho nakonec vydala do Francie. Proces začal v roce 1987, přičemž během něj z Barbieho svědectví vyplynulo, že s nacisty spolupracoval nemalý počet do té doby vážených občanů. V témže roce padl rozsudek doživotí. Klaus Barbie zemřel ve vězení v roce 1991. Zpřístupnění archiválií z procesu bylo akcelerováno veřejným míněním a je na místě dodat, že šlo o vůbec první francouzský proces soudící zločiny proti lidskosti.²⁶⁾

Jiným pozoruhodným případem schválené obecné odchylky byly archiválie vztahující se k případu Maurice Audina (1932–1957). Maurice Audin byl francouzský matematik na Univerzitě v Alžíru, člen alžírské komunistické strany a účastník bojů za nezávislost Alžírsku na Francii v Alžírské válce (1954–1962). V roce 1957 byl Francouzi zatčen a posléze úředně prohlášen za pohřešovaného. Až v roce 2014 Francie oficiálně uznala, že zemřel ve vězení a teprve v roce 2018 francouzský prezident Emmanuel Macron poprvé oficiálně jménem Francie přiznal, že byl Audin ve vězení mučen a byl buď popraven, nebo umučen k smrti.²⁷⁾ Audin patřil mezi ty osoby, které byly postiženy krutým nelidským jednáním francouzských jednotek v Alžírsku, což ostatně nakonec vedlo k obratu francouzského veřejného mínění a k tomu, že se tehdejší francouzský prezident Charles de Gaulle rozhodl k jednáním vedoucím k nezávislosti Alžírsku. Audinovo tělo nebylo nikdy nalezeno.²⁸⁾

land, *Le procès de Klaus Barbie, entre archives, témoignage et éthique*. La Gazette des archives, n° 249, 2018-1, s. 163–177.

²⁵⁾ Peter Hammerschmidt, *Deckname Adler. Klaus Barbie und die westlichen Geheimdienste*. S. Fischer. Frankfurt a. M. 2014.

²⁶⁾ Bruno Galland, *Le procès de Klaus Barbie, entre archives, témoignage et éthique*. s. 167.

²⁷⁾ Déclaration du Président de la République sur la mort de Maurice Audin. 13 September 2018. Zveřejněna dne 13. září 2018. Dostupná online: <https://www.elysee.fr/front/pdf/elysee-module-950-fr.pdf> (ověřeno 1. 6. 2020).

Teprve v roce 2013 byla zpřístupněna formou obecné odchylky první část dokumentů se vztahem k případu Maurice Audina²⁹⁾ a až v roce 2019 byla otevřena dokumentace veškerá, a to poté, co prezident Macron v rámci citované deklarační z 13. září 2018 ke smrti Maurice Audina vyjádřil souhlas s otevřením všech archiválií týkajících se osob zmizelých během Alžírské války včetně materiálů k případu Audin.³⁰⁾

Většina obecných odchylek se vztahuje k archiváliím francouzského Národního archivu. Uplatnit je mohou ale rovněž ministerstva obrany a zahraničí pro archiválie ze své proveniencí. Tak byly před nedávnem v roce 2018 otevřeny materiály uchované v Archivu Ministerstva obrany Francie vztahující se k případu ponorky *Minerve*, která se za dodnes nevyjasněných okolností ztratila s 52 námořníky v roce 1968.³¹⁾ Iniciátorem zpřístupnění tehdy přesně 50 starých archiválií (které do té doby spatřil z badatelů v roce 2007 pouze Christophe Agnus, syn jednoho z utonulých důstojníků na individuální povolení Nicolase Sarkozyho³²⁾) byl Hervé Fauve, syn velitele ponorky. Vrak lodi byl nalezen až v červenci roku 2019. Otevřené archiválie obsahující mimo jiné dokumenty z vyšetřování potopení ponorky však nepřinesly žádné další důkazy, které by vedly ke zjištění příčiny ztroskotání.

Podívejme se ještě na situaci v reálné praxi v případech **individuálních odchylek**. SIAF shromáždil a veřejně prezentoval pozoruhodné souhrnné statistiky za francouzské archivnictví.³³⁾ Z nich vyplývá, že v posledních dvou dekadách v rámci celého francouzského veřejného archivnictví je ročně podáváno mezi přibližně třemi až pěti tisíci žádostmi o individuální odchylku a zpřístupnění veřejných archiválií (tak například 4 361 žádostí v roce 2004,³⁴⁾ 5 294 žádostí v roce 2005,³⁵⁾ 3 773 žá-

²⁸⁾ Naposledy a souhrnně k případu Maurice Audina, mimo jiné také v kontextu specifického fenoménu tzv. „transitivní justice“, Sylvie Thénault – Magalie Besse, *Réparer l'Injustice: l'Affaire Maurice Audin*. Institut francophone pour la justice et la démocratie. Bayonne 2019.

²⁹⁾ Arrêté du 1er février 2013 instituant une dérogation générale pour la consultation d'archives publiques relatives à la disparition de Maurice Audin. JORF n°0046 du 23 février 2013 page 3096, texte n° 25.

³⁰⁾ Arrêté du 9 septembre 2019 portant ouverture des archives relatives à la disparition de Maurice Audin. JORF n°0210 du 10 septembre 2019, texte n° 26.

³¹⁾ Arrêté du 4 juin 2018 instituant une dérogation générale pour la consultation d'archives publiques relatives à la disparition du sous-marin « *Minerve* » le 27 janvier 1968. JORF n°0137 du 16 juin 2018, texte n° 9.

³²⁾ Informace uvedla Nathalie Guibert, *La marine va rechercher l'épave du sous-marin « Minerve »*, *Le Monde*. 5. února 2019.

³³⁾ Observatoire des dérogations. Datum poslední aktualizace 31. března 2020. Dostupné online: <https://francearchives.fr/article/38082> (ověřeno 1. 6. 2020). Tyto statistiky sumárně reflektuje také Marie-Françoise Limon-Bonnet, *Le régime des dérogations*, s. 42–44.

³⁴⁾ Instruction DPACI/RES/2005/006 z 18. dubna 2005. Étude statistique des demandes de dérogation aux règles de communicabilité des archives publiques formulées en 2004.

dostí v roce 2008³⁶⁾). Je však třeba dodat, že tyto žádosti odpovídají nejčastěji deseti až dvacetinásobku požadovaných archivních jednotek. Pro období druhé dekády 21. století jsou prezentována čísla žádostí spadajících pouze do přímé kompetence SIAF, respektive dřívějšího Ředitelství archivů Francie (tedy bez údajů za archiválie z rezortu ministerstva obrany, zahraničí a prefektury pařížské policie). Na číslech se však ukazuje celkem setrvalý stav, kdy počet žádostí spadajících do kompetence SIAF se pohybuje přibližně mezi dvěma a třemi tisíci za rok, nejčastěji v posledních letech mírně nad dva tisíce.

Dále je z těchto statistik zřejmé, že v naprosté většině žádostí o individuální odchylku v kompetenci SIAF je těmto žádostem vyhověno, a to platí pro celé sledované období mezi roky 2002–2018.³⁷⁾ Procento schválených žádostí v období 2009–2018 osciluje mezi 87–95 %, ale nejčastěji překročí 90 % a pokaždé jej překročí, započítají-li se žádosti, kterým bylo vyhověno pouze zčásti.

V případě badatelova nesouhlasu s rozhodnutím celou věc může na žádost posoudit Komise pro přístup k administrativním dokumentům (*Commission d'accès aux documents administratifs*, dále jen CADA). Tato komise existující od roku 1978 přitom není francouzským národním úřadem pověřeným ochranou osobních údajů, jímž je *Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés* (CNIL) a který odpovídá českému Úřadu pro ochranu osobních údajů. Úkolem CADA jako nezávislého úřadu je dohlížet na naplňování pravidel svobodného přístupu k úředním dokumentům a veřejným archiváliím³⁸⁾ a rovněž na specifickou oblast, která je ve Francii označována jako „*nové využívání veřejných informací*“ („*réutilisation des informations publiques*“) a využívá se též ve francouzské legislativě. CADA se při tomto fakticky druhoinstančním, revizním posuzování žádostí zaměřuje vždy případ od případu především na hledání rovnováhy mezi dopady, které by mělo zpřístupnění, respektive nezpřístupnění žádaných materiálů. Analyzuje přitom obsah dokumentů a archiválií, přičemž jako faktory zvažuje zejména stáří dokumentu, datum, kdy by se dokument stal veřejně přístupným a uplynuly by mu ochranné lhůty pro přístupnost, citlivost informací, které obsahuje a na jejich základě jsou stanoveny ochranné lhůty vztahující se na dokument (například ochrana soukromí, dokumenty v režimu utajení, týkající se bezpečnosti atd.). Dále posuzuje

³⁵⁾ Instruction DPACI/RES/2006-005 z 24 dubna 2006. Étude statistique des demandes de dérogation aux règles de communicabilité des archives publiques formulées en 2005.

³⁶⁾ Instruction DPACI/RES/2009/017 z 30. července 2009. Étude statistique des demandes de dérogation aux règles de communicabilité des archives publiques formulées en 2008.

³⁷⁾ *Srv.* Observatoire des dérogations.

³⁸⁾ Dle díkce zákona Loi n° 78-753 du 17 juillet 1978 portant diverses mesures d'amélioration des relations entre l'administration et le public et diverses dispositions d'ordre administratif, social et fiscal integrovaného v roce 2015 do rámce Code des relations entre le public et l'administration (CRPA).

také motivaci badatele pro zpřístupnění materiálů, zda jde o vědecké, úřední, rodné účely a podobně, a nakonec také „kvalitu žadatele“ a jeho předpokládanou „schopnost respektovat důvěrnost informací, které chce zpřístupnit“.³⁹⁾

Celkově vydává CADA v posledních letech kolem 7 000 stanovisek a doporučení ročně, přičemž se poměr stanovisek podporujících zpřístupnění pohybuje v rozmezí 40–50 %.⁴⁰⁾ Z celkového počtu stanovisek a doporučení se ovšem jen velmi malý počet v řádově několika málo desítek týká zpřístupňování archiválií formou odchylek. Zde se zdají být informace podané Marie-Françoise Limon-Bonnet ne zcela správné, když jí uváděný údaj hovořil přibližně o 80 žádostech za rok, zatímco celková oficiální čísla za francouzské archivnictví v posledních deseti letech uvádějí počet mezi 20 až 40 žádostí za rok podaných u CADA.⁴¹⁾

Stanovisko či doporučení CADA sice není závazné a původce dokumentů se jím nemusí řídit, přesto ve velké části případů původci respektují názory CADA. V opačném případě již pak musí spory o zpřístupnění informace řešit příslušné správní soudy.

V obou případech individuálních i obecných odchylek přitom platí, že není předeem vyloučena možnost reprodukce materiálů včetně modalit využití badatelských vlastních reprodukčních zařízení. U individuálních odchylek by badatel měl jako součást žádosti o přístup také uvést, zda zamýšlí archiválie reprodukovat, k čemuž se pak vyjadřuje jak původce materiálů, tak o tom rozhoduje SIAF.⁴²⁾ Přestože francouzská terminologie odlišuje mezi pojmy „communication“ (zpřístupnění) a „consultation“ (nahlížení do) archiválií, i u individuální „consultation“ v badatelském archivu CADA výslovně uvádí, že ani v tomto případě Kodex o vztazích mezi veřejností a veřejnou správou (*Code des relations entre le public et les administrations*) paušálně nevylučuje možnost badatelova využití vlastního reprodukčního zařízení typu smartphone, tabletu, fotoaparátu a podobně.⁴³⁾

³⁹⁾ Srv. CADA, *Archives publiques*, 18. července 2018,

dostupné online <https://www.cada.fr/administration/archives-publiques> (ověřeno 1. 6. 2020).

⁴⁰⁾ Srv. roční zprávy o činnosti CADA z posledních let, dostupné online: <https://www.cada.fr/la-cada/rapports-d-activites> (ověřeno 1. 6. 2020). Ke statistikám ze staršího období let 2008–2012 srv. Marie-Françoise Limon-Bonnet, *Le régime des dérogations*, s. 44.

⁴¹⁾ Marie-Françoise Limon-Bonnet, *Le régime des dérogations*, s. 44. Oficiální údaje francouzského archivnictví viz Observatoire des dérogations.

⁴²⁾ Circulaire DGP/SIAF.AACR/2010/010 du 29 juillet 2010. Dérogations aux règles de communicabilité des archives publiques règles générales et procédure.

⁴³⁾ Modalités de communication. Commission d'accès aux documents administratifs. Zveřejněno 10. července 2018, dostupné online: <https://www.cada.fr/administration/modalites-de-communication> (ověřeno 1. 6. 2020). V této otázce nejsou tedy zcela přesné vývoody uvedené v textu Jeanne Mallet, *Les dérogations générales*.

Závěry k aplikaci přístupu k archiváliím v režimu odchylek ve Francii a doporučení pro českou právní úpravu a archivní praxi

Jaké sumární závěry můžeme z výše exponované situace zpřístupňování archiválií ve Francii ve zvláštním režimu odchylek vyvodit?

V případech obecných odchylek vystupují dva základní problémy:

1. **Malé využívání institutu obecných odchylek.** Dle mých výše již zmíněných výpočtů šlo od roku 1979 o 23 obecných odchylek. Je však třeba vzít v potaz, že v některých případech jedna odchylka může zahrnovat velmi široký okruh archiválií, jak je zřetelné z výše uvedených příkladů. Problém kritizují průběžně i francouzští odborníci z oblasti archivnictví,⁴⁴⁾ z nichž Christine Nougaret jako příčinu nedávno označila „zdrženlivost původců,⁴⁵⁾ jejichž souhlas je pro schválení obecné odchylky nezbytný.
2. **Příliš velké časové zpoždění při zpřístupňování archiválií v režimu obecných odchylek.** Prozatím se velká většina z nich vztahuje k archiváliím z doby 2. světové války. Nemalá část obecných odchylek se dále vyznačuje tím, že otevírá archiválie se vztahem ke sporným či problematickým momentům a fenoménům francouzských dějin, které začaly být tematizovány v reflexi široké společnosti. Otevření těchto materiálů celé veřejnosti tak v sobě zrcadlí společenskou poptávku po přístupnosti materiálů, které svědčí o historických událostech, s nimiž se společnost potřebuje určitým způsobem vyrovnat.

Francie zde současně reprezentuje širokou skupinu zemí, které si prošly obdobím nesvobody vnucené ve veliké míře zvenku. Tak jako podstatnou část archiválií otevřených oku široké veřejnosti ve Francii dříve, než jak je obecně nastaveno, tvoří materiály z období existence nacistické okupace Francie a kolaborantského režimu ve Vichy, tak i v Německu specifický režim přístupnosti postihuje archiválie pozůstalé z činnosti bezpečnostních složek a represivních orgánů bývalého východního Německa, jak jsem demonstroval výše na příkladu zpřístupňování dokumentů Stasi. Středoevropské země si prošly hned dvojitým obdobím diktatury, nejprve nacistické, posléze komunistické. Obvykle pak tyto země otevírají archiválie z obou těchto dějinných období ve zvláštním režimu, dříve a liberálněji, než jak je obecně nastaveno. Zejména je tato otevřenost opět zaměřena na archiválie z provenience vládnoucích mocenských složek a těch organizací, které se podílely na represích.⁴⁶⁾

⁴⁴⁾ Guy Braibant (ed.), *Les Archives en France*, s. 62; Ch. Nougaret, *Une stratégie nationale pour la collecte et l'accès aux archives publiques à l'ère numérique*, s. 32.

⁴⁵⁾ Ch. Nougaret, *Une stratégie nationale pour la collecte et l'accès aux archives publiques à l'ère numérique*, s. 32.

⁴⁶⁾ V případě České republiky je zvláštní režim přístupu dán zejména na úrovni zákona, dle § 37, odst. 11 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. Dále je

Všechny tyto země stály tedy před obdobnou výzvou, když se potřebovaly vyrovnat s předchozím obdobím nesvobody či totalitní periodou svých dějin a potřebovaly k tomu nezbytně přístup k primárním historickým pramenům. Motivaci takového otevření pramenů pak přiléhavě vyjadřuje úvod preambule českého zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek: „*Ten, kdo nezná svou minulost, je odsouzen ji opakovat.*“

V tomto kontextu je ovšem třeba zdůraznit, že ve Francii se otevírání přístupu ve zvláštním režimu odchylek k vybraným, mnohdy „*citlivým*“ archiváliím děje obvykle s velikým časovým odstupem mnoha desetiletí, kdy dopady jejich zpřístupnění do reálného života, formování názorů společnosti a výkonu veřejných politik jsou již velmi omezené. To je markantní rozdíl například od České republiky jako jednoho z reprezentantů jmenovaných postkomunistických zemí, která „*citlivé*“ materiály z období existence komunistického režimu otevřela velmi záhy po jeho pádu a zpřístupnila je již v období tranzitivní spravedlnosti a rodící se nové demokracie.

To se týče **individuálních odchylek**, na jednu stranu jsme mohli ve Francii pozorovat relativně vysoké procento schválených žádostí (kolem 90 %). Majoritu přitom představují žádosti pro účely vědeckého bádání.⁴⁷⁾ Ovšem problematický je samotný institut individuálních odchylek, který ve Francii ustavuje možnost privilegovaného přístupu k archiváliím. Umožňuje totiž archivům, respektive státu otevřít přístup k určitým archiváliím pouze vybranému badateli či skupinám badatelů a jiným přístup znemožnit. To ostatně kritizovala na režimu individuálních odchylek velmi přiléhavě již Braibantova zpráva v polovině devadesátých let 20. století. Tyto v sobě vtělují vážné riziko subjektivity, „*poněvadž odchylky jsou povoleny na základě osobnosti badatele, jeho proslulosti nebo dle mínění, které si o jeho výzkumech mohla administrativa učinit.*“⁴⁸⁾ Braibantova zpráva dále pokračuje: „*Praxe individuálních odchylek je spornější tehdy, kdy se jedná o veřejné zájmy, v míře, v níž zavádí nerovnost mezi uživateli v přístupu k dokumentům chráněným prostřednictvím objektivních kritérií. ‚Důvěryhodný badatel‘, který by těžil z příznivějšího režimu než jeho kolegové badatelé nebo obyčejný občan, se vystavuje tomu, že bude vnímán jako ‚oficiální historik‘. Exkluzivita, z níž mohou těžit někteří badatelé, je o to více politováníhodná, že umožňuje jejich pracím vysmeknout se jakékoli vědecké kritice kladením překážek tomu, čemu jsou vystaveny osoby pracující v téže oblasti výzkumu – kontrole pramenů a zdrojů.*“⁴⁹⁾

zvláštní režim v případě zpřístupňování svazků bývalé Státní bezpečnosti z období komunistické totality reglementován zákonem č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti.

⁴⁷⁾ Srv. roční zprávy z první dekády 21. století zveřejněné v rámci Observatoire des dérogations (2020).

⁴⁸⁾ Guy Braibant (ed.), *Les Archives en France*, s. 59.

Francouzský institut odchylek vedle problematických momentů přináší i určitá **pozitiva**, za jistých okolností využitelná v archivních systémech rozličné geografické proveniencie s lišícími se právními úpravami. Tím klíčovým je **flexibilita a operativnost ohledu na proměny veřejného zájmu na přístup k dokumentům a archiváliím**. Francouzský model zavádí možnost průběžného a operativního schvalování výjimek a odchylek od obecně stanovených ochranných lhůt pro přístup k dokumentům a archiváliím. To přináší jednu klíčovou výhodu: Dává možnost státu, respektive samosprávě jako správcům absolutně největší části veřejných dokumentů relativně flexibilně reagovat na veřejný zájem svobodného přístupu k informacím a vyvažovat tak restriktivnost paušálních a v některých případech velmi dlouhých ochranných lhůt pro přístup k archiváliím. Nepružnost se však na druhé straně u francouzského modelu ukazuje na úrovni obecných odchylek v tom momentu, že jsou schvalovány formou ministerské vyhlášky a navíc jsou podmíněny souhlasem původce dokumentů.

Zatímco v posledních letech zřetelně a – s ohledem na mnohem vyšší rizika úniků a zneužití osobních údajů – naprosto pochopitelně panuje tendence zohledňovat v archiváliích primárně ochranu údajů, stát přesto nesmí zapomenout na druhou miskou vah, tedy na garantování a zajišťování otevřenosti dokumentů a informací veřejné proveniencie jako jeden z významných pilířů fungující demokratické otevřené společnosti. Některé archivní systémy, jako je tomu například v České republice,⁵⁰⁾ tuto otevřenost zajistily tím, že otevřely zákonem jistou část dokumentace a archivního bohatství, obvykle z údobí existence totalitních režimů na svém území, jak je zvykem v postkomunistických zemích střední Evropy. Problém tohoto jinak chvályhodného a velmi liberálního přístupu je ovšem v tom, že v sobě snoubí na jedné straně navýsost liberální akcent generálního zajištění možnosti přístupu celé společnosti k podstatné části dokumentace z období nesvobody a útlaku – tak, aby se tyto společnosti mohly zodpovědně vyrovnat s těmito fázemi svého vývoje. Na druhé straně je však doprovázen obvykle zkostrnatělým a velmi nepružným vztahem ke zbylé části archivních materiálů. Existují tak vedle sebe dva radikálně odlišné a nesourodé režimy přístupu k archiváliím. Typicky se to

⁴⁹⁾ „La pratique des dérogations individuelles est plus contestable s'agissant des intérêts publics, dans la mesure où elle introduit une inégalité entre les usagers pour l'accès à des documents protégés par des critères objectifs. Le «chercheur fiable», qui bénéficierait d'un régime plus favorable que ses pairs, ou que le simple citoyen, s'expose à être regardé comme un «historien officiel». L'exclusivité dont peuvent ainsi bénéficier certains chercheurs est d'autant plus regrettable qu'elle permet à leurs travaux d'échapper à toute critique scientifique, en faisant obstacle à ce que des personnes travaillant sur le même domaine de recherche se livrent à un contrôle des sources.“ Guy Braibant (ed.), *Les Archives en France*, s. 60.

⁵⁰⁾ Na zákonně rovině to je zejména § 37, odst. 11 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

ukazuje na příkladu České republiky, ale také Německa a dalších zemí z bývalé mocenské sféry Sovětského svazu.

Kořeny zásadní nepružnosti tohoto systému, jak ho můžeme demonstrovat na příkladu České republiky, pak spočívají v tom, že je celý systém otevírání veřejných archiválií postaven čistě na úpravě dané zákonem. Takový systém není absolutně schopen reagovat na momenty, kdy povstane oprávněný veřejný zájem na zpřístupnění určitých archivních materiálů, které by podle obecného zákonného nastavení byly jinak uzavřené. Aby mohly být zpřístupněny, musel by se změnit celý zákon. To je ovšem natolik složitý a zdlouhavý proces, že je prakticky v tomto ohledu neúčinný. O tom svědčí nakonec samotný fakt, že za celou dobu existence českého) archivního zákona z roku 2004 (zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, dále jen zákon o archivnictví) nedošlo do dnešní doby v České republice ke schválení žádné další obecné výjimky z přístupu k archiváliím a platí tak pouze ty, které byly prosazeny do zákona v roce 2004.

Doporučení pro praxi v České republice stejně jako v dalších státech s obdobně postavenou právní úpravou je evidentní: Je třeba podstatným způsobem **zpružnit celý systém** tak, aby mohly archivy mnohem operativněji, než jak je tomu dnes, reagovat na veřejný zájem na otevření jisté části obsahu archivů. Tento systém je třeba **vymanit z vázanosti čistě na zákonnou úpravu** a ustavit jiné možnosti, jak flexibilně reagovat na neustále se transformující a vyvíjející veřejný zájem společnosti na přístupnosti archiválií.

Francie jde přitom cestou liberálně-centralistického modelu řízení přístupu k dokumentům a archiváliím. Zaprvé je centrálně stanoven detailně strukturovaný systém ochranných lhůt pro přístup k veřejným archiváliím. Tento ukládá všem subjektům u určité části veřejných dokumentů ochranné lhůty. Obecné 30leté ochranné lhůty byly ale ve Francii odstraněny. Tento systém je doplněn dalším centralistickým prvkem, který spočívá v možnosti schválení individuálních nebo i obecných odchylek od ochranných lhůt. O tom rozhoduje centrální ministerský orgán, v případě absolutně největší části veřejných archiválií je to výše jmenovaný Service interministériel des Archives, případně další dvě ministerstva obrany a zahraničních věcí.

Francouzské řešení strukturovaných ochranných lhůt v kombinaci s možností přístupu k archiváliím v režimu odchylek může být vhodnou inspirací. V ideálním případě by však francouzský model měl být „očištěn“ od jeho hlavní slabiny (jaká se ukazuje také v Německu v případě materiálů bývalé Stasi), totiž od ustavení možnosti exkluzivního, privilegovaného přístupu k archiváliím pouze pro vybrané badatele. To by ovšem znamenalo – tak, aby byl zachován vyvážený poměr přístupnosti a otevřenosti informací a na druhé straně ochrany soukromí a osobních dat a přitom byla zajištěna pružnost a operativnost celého systému – **podstatně posílit – odkazujeme-li na francouzský model – využívání institutu obecných odchylek** či jiného obdobného nástroje, ovšem s tím, aby **nebyl vázán na nutnost schválení formou zákonného opatření či ministerské vyhlášky a nebyl podmí-**

něn souhlasem původce dokumentů předaných do archivu k trvalému uchování. Cílem je, aby výslednému režimu přístupu k archiváliím byl zajištěn dostatečný prostor a razance. Jednou z variant je vložit kompetenci schvalovat výjimečné otevření archivního materiálu **speciální odborné komisi spadající do rámce ministerstva spravujícího oblast archivnictví**. Inspirativním příkladem takové komise je britský *Advisory Council on Public Records* ustavený zákonem již v roce 1958⁵¹⁾ a dnes nesoucí název *Advisory Council on National Records and Archives*. Jinou variantou by bylo **decentralistické řešení**, kdy by **kompetence byla předána do rukou archivu spravujícího příslušné archivní materiály**. Takovou cestu volí například archivnictví ve Spojených státech amerických na federální úrovni. Zákon umožňuje Národnímu archivu (*National Archives and Records Administration*, dále jen NARA) předložení archiválií s neanonymizovanými osobními údaji, k nimž je jinak přístup zamezen z důvodu ochrany osobních údajů, a to „*kvalifikovaným osobám provádějícím výzkum v oblasti biomedicíny nebo sociální vědy*“.⁵²⁾ V takovém případě žádost o přístup v tomto režimu posuzuje speciální komise pro přístup k archiváliím zřízená v NARA, tzv. „*Access Review Committee*“. Jejímí členy jsou výhradně úředníci NARA, mezi něž se vedle jiných řadí náměstek archiváře Spojených států (tedy ředitele NARA) a ředitel divize spravující archiválie, o jejichž zpřístupnění se rozhoduje.

Lapidárně závěrem shrnuto: Francouzský model zavedení institutu odchylek (zejména těch obecných) od zákonem stanovených ochranných restriktivních mechanismů omezujících v nemálo případech po velmi dlouhou dobu přístup k archiváliím představuje velmi zajímavé řešení, jakým způsobem vyvažovat restriktivnost a paušálnost ochranných lhůt a spolu s tím hledat rovnováhu dvou základních a přímo ústavních skupin práv – práva na přístup k informacím, svobodu bádání a vyjadřování a práva na ochranu soukromého života a osobnosti.

Ať se již nechají tvůrci nového českého archivního zákona inspirovat francouzským modelem přístupu v tom či onom směru, měli by dle mého názoru v textu zákona **uplatnit následující základní principy**:

- 1. **Rovnost** přístupu k žadatelům o nahlížení do archiválií. Je třeba absolutně eliminovat na rovině archivní legislativy i praxe veškeré upadlé způsoby upřednostňování přístupu pro vybrané badatele či badatelské skupiny. Mezi ně patří zejména privilegování určitých badatelů a vědců před jinými, například na základě osobních kontaktů, subjektivních preferencí archivářů a dalších správců archivních materiálů. K diskusi je, zda v určité podobě implementovat princip kategorie badatelů (vědci, žurnalisté a obdobně), respektive účelů nahlížení. Francie

⁵¹⁾ Public Records Act 1958, chapter 51, Section 1 (2).

⁵²⁾ Code of Federal Regulations. Title 36 (Parks, Forests, and Public Property), § 1256.28. Revised as of July 1, 2011. 44 U.S.C. 2108(b).

tento model využívá v rámci režimu odchylek včetně obecných odchylek, když v některých případech otevřela přístup k jinak chráněným uzavřeným archiváliím nikoliv pro celou veřejnost, nýbrž pro určité kategorie badatelů, respektive badatelské účely. Šlo o archivní fondy sčítání obyvatel do sčítání z roku 1974 včetně. Jako specifické účely, které by mohly v určitých výjimečných případech a ve veřejném zájmu získávat zvláštní přístup k některým skupinám archiválií, se explicitně nabízí účely veřejné statistiky a vědeckého nebo historického výzkumu. Těmto účelům byl umožněn přístup v případě archiválií sčítání lidu ve Francii a týmž účelům (vedle archivace ve veřejném zájmu) uděluje výjimky, třebaže v trochu jiných situacích, také GDPR.

Současný český zákon o archivnictví kategorizaci badatelů (nebereme-li v potaz úřední žádosti o přístup k archiváliím) zmiňuje pouze v jediném ustanovení, když zavádí ve výjimečných případech možnost zpřístupnění nezpracovaných archiválií pro vědce a studenty (§ 38, odst. 4 zákona o archivnictví), k čemuž se vrátíme ještě vzápětí. Rovněž statistické účely jsou v českém zákoně o archivnictví zohledněny pouze v jediném případě a navíc v podstatě marginálně. Jde o ustanovení § 37, odst. 12, v němž se umožňuje zpřístupnění archiválií, „*jejichž obsahem jsou statistické soubory dat, získané při demografických a statistických šetřeních, jestliže osobní údaje obsažené v těchto archiváliích lze před nahlížením anonymizovat.*“ Jeho jediný dopad spočívá v tom, že umožňuje zpřístupnit archiválie této statistické povahy bez uplatnění 30leté ochranné lhůty pro přístupnost. Ustanovení o neuplatnění předcházejících ustanovení zákona (§ 37, odst. 2 a 3 zákona o archivnictví), v nichž se definuje postup získávání souhlasů se zpřístupněním osobních údajů dotčených osob, je prakticky zbytečný. Jakmile se totiž osobní údaje anonymizují, nejde již o osobní údaje, bez ohledu na to, zda jde o materiály statistické povahy či jakékoli jiné materiály. Tomu také odpovídají stávající standardní postupy českých archivů, které předkládají archiválie po provedené anonymizaci osobních údajů bez ohledu na to, zda jde o statistické soubory dat či nikoli.

Zejména na rovině otázky zpřístupňování archiválií včetně osobních údajů pro určité kategorie badatelů, respektive badatelské účely by pak bylo možné uvažovat o adaptaci českého zákona o archivnictví.

- 2. **Transparentnost** pravidel a podmínek přístupu k archiváliím. Tato úzce souvisí s následujícím principem přesnosti a konkrétnosti nastavených pravidel přístupu k archiváliím.
- 3. **Přesnost a konkrétnost** pravidel a podmínek přístupu k archiváliím. Eliminace příliš vágně postavených podmínek, které mohou otevírat prostor pro svévolné či subjektivní posuzování žádostí o nahlížení do archiválií ze strany archivů. V českém zákoně o archivnictví jde o ustanovení v § 38 uvádějícím důvody pro nezpřístupnění, respektive „*odepření nahlížení*“ do archiválií. Nejvágnějším z nich a současně otevírajícím největší prostor pro zneužití ze strany archivu je argument „*stavu zpracování archiválií*“ (§ 38, odst. 1, písm. b) zákona o archivnictví). Potenciál pro zneužití tohoto ustanovení je zesilován tím, že se procento nezpracovaných archiválií v českých archivech v poměru ke zpracova-

ným archiváliím nijak výrazně nezvyšuje. Objem nezpracovaných archiválií v českých archivech je enormní. Je-li současně nezpracovanost důvodem pro nepřístupnost archivních materiálů, výsledkem je extrémně vysoké procento nepřístupných archiválií již na základě tohoto výchozího stavu (ne)zpracovanosti archivních souborů v České republice. K nezpracovaným archiváliím sice v České republice lze umožnit přístup „vědeckým badatelům a studentům“ (§ 38, odst. 4), takové zpřístupnění je však ponecháno na libovůli příslušného archivu, není normativem a naopak zákon výslovně hovoří o pouze „výjimečných“ případech takového zpřístupnění.

Další ustanovení, které ukládá archivu, který zpřístupnění archiválie odepře z důvodu nezpracovanosti, provést „v přiměřené době, s ohledem na úkoly archivu a s přihlédnutím k významu archiválií“ jejich archivní zpracování, je, jak by řekl právník, téměř obsoletní. Archivy málokdy přímo zohlední konkrétní badatelské žádosti do nezpracovaných fondů, byť, věřme, alespoň na obecné rovině určitým způsobem sledují badatelskou žádanost jednotlivých archivních souborů a pro dlouhodobější výhledy archivního zpracování určují prioritně právě badatelsky žádanější soubory.

Neumožnění přístupu k archiváliím z důvodu špatného fyzického stavu sice může také otevírat prostor pro určitou libovůli, ale potenciál zneužití je ve srovnání se stavem zpracování archiválií přeci jen menší s ohledem na možnost exaktního posouzení fyzického stavu materiálů. Přesto však musíme vzít v potaz, že kvalita papíru po druhé světové válce rapidně poklesla. Fragilnost papírových dokumentů je zřejmá a přestože se začalo provádět odkyselování některých archivních souborů a eliminuje se degradace materiálů z důvodu kyselého papíru a kyselých chemických reakcí, i takto prodloužené přirozené stárnutí materiálů neznamena trvalou záchranu a navíc může být odkyselovací procedura podrobena z kapacitních důvodů pouze velmi malá část z objemu archivovaných dokumentů. Špatný fyzický stav tedy do budoucna bude představovat patrně stále hojněji využívaný nástroj znepřístupnění archiválií a bude otázkou, jak se k němu archivy postaví. Stojí za zvážení, zda bychom neměli v českém zákoně o archivnictví či jeho prováděcích předpisech stanovit konkrétnější podmínky, za jakých by materiál neměl být pro špatný fyzický stav zpřístupněn, případně určit konkrétnější procesní postupy, jaké by umožnily přístup k těmto materiálům (například formou předložení digitalizátů).

- 4. **Flexibilita a operativnost zohledňování během času kontinuálně se vyvíjejícího a měnícího veřejného zájmu na přístupu k dokumentům a archiváliím.** Stávající stav v českém archivním právu je naprosto nedostatečný a řešení formou výjimek stanovených na rovině zákona (§ 37, odst. 11 zákona o archivnictví) je absolutně nepružné a neposkytující dostatečně silný ohled na veřejný zájem na přístup k veřejným archiváliím. K tomuto bodu detailněji viz výše úvodní část závěrečné kapitoly této studie.
- 5. **Ustavení odborných, nezávislých mechanismů rozhodování o přístupu k archiváliím ve specifických případech** odchylujících se od obecných pravidel.

del, především ochranných lhůt pro přístupnost archiválií. Zejména jde o to otevřít prostor pro možnost posuzování váhy jednotlivých dotčených konkurujících si veřejných zájmů. Inspirovat se lze vedle výše analyzovaného francouzského modelu včetně role, jakou zde plní mimo jiné také Komise pro přístup k administrativním dokumentům (CADA), například také ve Spojeném království. Zde zaslouží v tomto ohledu pozornost zejména jejich systém testování veřejného zájmu, jehož odraz najdeme právě také u rozhodování komise CADA ve Francii. Spolu s tím se lze u Britů nechat inspirovat podobou některých odborných orgánů, které jsou zde zavedeny v rámci procesů rozhodování o přístupu k archiváliím.⁵³⁾ Případně je možné uvažovat o modelu uplatňovaném v Národním archivu USA (*National Archives and Records Administration*, dále jen NARA), kde – na rozdíl od nezávislé odborné komise složené z řad osobností mimo samotný archiv v případě britského Národního archivu – je rozhodující pravomoc svěřena přímo do rukou Národního archivu USA a speciální odborné komisi rozhodující o zvláštních výjimkách pro přístup k archiváliím. Tzv. Revizní komise pro přístup (*Access Review Committee*) je složena pouze z reprezentantů NARA, mimo jiné zástupce ředitele NARA a ředitele divize, pod níž spadají žádané archiválie.⁵⁴⁾ Zčásti podobným směrem jde stávající český zákon o archivnictví v rámci stanovení režimu pro podání námitek ze strany badatele proti zamítnutí přístupu k archiváliím, k němuž viz blíže následující bod ke kontrolním mechanismům.

České archivní právo nezavádí žádné konkrétnější mechanismy rozhodování. Setrvává na nejobecnější rovině stanovení příslušného archivu, který o přístupu rozhoduje. Bylo by vhodné, kdyby český zákon o archivnictví zavedl konkrétní nástroje a procesní postupy rozhodování o přístupu k archiváliím, které by stály na pilíři nezávislosti a odbornosti posuzování badatelských žádostí o přístup k archiváliím. K tomuto viz podobně také následující bod ke kontrolním mechanismům.

– 6. Vytvoření dostatečně **silných kontrolních mechanismů založených na objektivním, nezávislém odborném základu** jako odborných garantů zachování rovnosti přístupu k archiváliím pro badatele a současně vyvažování práva na přístup k informacím, svobodu bádání a vyjadřování a práva na ochranu soukromého života a osobnosti. Opět se nabízí jako vhodné řešení využití nezávislých odborných komisí, přičemž zůstává k úvaze, zda by měly být ustaveny při jednotlivých archivech nebo určitým způsobem centralizovány, jako jsme to mohli vidět na francouzském modelu, kde důležitý kontrolní prvek představuje komise CADA, která, jak bylo již řečeno, představuje ještě jiný úřad, než kterým je francouzský CNIL pověřený ochranou osobních údajů, a která byla založena zvlášt-

⁵³⁾ Detailní rozbor viz Mikuláš Čtvrtník, *Ochrana osobnosti a test veřejného zájmu ve Spojeném království*. Slovenská archivistika, 50, 2020, č. 1, s. 123–145.

⁵⁴⁾ Code of Federal Regulations, Title 36, § 1256.28 (c).

ním zákonem zaměřeným na zlepšování vztahů veřejné správy a veřejnosti ve Francii a na otevírání přístupu k úředním dokumentům. V České republice si lze v aktuální situaci představit jako nejvhodnější řešení nejspíše komisi založenou při Ministerstvu vnitra, například formou speciální komise při Vědecké archivní radě Ministerstva vnitra pověřené touto agendou. Český zákon o archivnictví nezavádí dosud žádné obdobné konkrétně modelované kontrolní mechanismy.

Český zákon o archivnictví ustanovuje pouze možnost podat námitky v situaci, kdy nebyl dán souhlas se zpřístupněním archiválií, k příslušnému správnímu úřadu na úseku archivnictví a výkonu spisové služby (§ 38, odst. 2 zákona o archivnictví). To znamená, že v případě Národního archivu a státních oblastních archivů je to tedy tentýž archiv, který rozhoduje o námitkách proti svému vlastnímu rozhodnutí o (ne)zpřístupnění archiválií (k tomu srv. také § 46, odst. 1, písm. g) a § 49, odst. 1, písm. j) zákona o archivnictví). To by se nejvíce blížilo modelu aplikovanému v americkém NARA na rozdíl od francouzského centralistického modelu. Ovšem české archivnictví není v tomto ohledu čistě decentralistické. Pro rozhodnutí o nezpřístupnění archiválií jsou zavedeny jako první odvolací instance státní oblastní archivy (§ 49, odst. 1, písm. k) a l) zákona o archivnictví), a to pro některé archivy v jejich územní působnosti, konkrétně soukromé archivy, archivy územních samosprávných celků a některé specializované archivy, ovšem s velice významnými výjimkami, jimiž jsou specializované archivy a bezpečnostní archivy zřízené ministerstvy, dalšími ústředními správními úřady, Kanceláří Poslanecké sněmovny, Kanceláří Senátu, Kanceláří prezidenta republiky, Českou národní bankou, bezpečnostními sbory a zpravodajskými službami České republiky. Druhou odvolací instancí je nakonec Ministerstvo vnitra, které může provádět přezkum rozhodnutí státních archivů (§ 44, písm. c) zákona o archivnictví).

Bylo by však vhodné, aby český zákon o archivnictví stanovil přesnější pravidla pro přezkumné a kontrolní mechanismy a garantoval jako jejich základ nezávislý odborný prvek posuzování, což nyní české archivní legislativě zásadně chybí.

Obdobná situace v jiném kontextu platí také pro režim odtajňování utajovaných dokumentů v České republice stejně jako pro samotný přístup k utajovaným dokumentům.⁵⁵⁾ V České republice neexistuje zákonem stanovený prakticky žádný tlak na odtajňování dokumentů zařazených do utajovaného režimu, stejně jako je absolutně znemožněn přístup k dokumentům uchovávaným v bezpečnostních archivech, zejména zpravodajských služeb.

– 7. Ke zvážení je otázka, zda by nebylo vhodné **odstranit obecné ochranné 30leté lhůty pro přístup k archiváliím** (§ 37, odst. 1 zákona o archivnictví). Debata by

⁵⁵⁾ Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. K utajovaným dokumentům v České republice srv. detailněji Mikuláš Čtvrtník, *Historické prameny v utajovaném režimu*. Český časopis historický, 116, 2018, č. 4, s. 1012–1058.

se měla vést nad tím, zda je možné jít cestou **stanovení specifických ochranných lhůt pro přístup pouze pro vybrané skupiny archiválií**. Francouzské archivnictví ukazuje, že je to cesta schůdná a podle mého názoru také vhodná. Postupně se vyprazdňující badatelny některých archivů zejména kvůli úbytku zájmu genealogů jsou jedním z argumentů pro tvrzení, že takové řešení by nebylo pro archivy nerealizovatelné.

ZUSAMMENFASSUNG

ARCHIVALIEN-ZUGANG IN FRANKREICH UND INSTRUMENTE ZUM ÖFFNEN DES ZUGANGS ZU VERSCHLOSSENEN ARCHIVALIEN

Die Studie befasst sich mit der Thematik des Zugangs zu Archivalien im französischen Archivwesen. Sie zielt dabei insbesondere auf das Thema eines spezifischen Instruments ab, das es ermöglicht, den Zugang zu Archivalien, die den Forschern ansonsten laut der allgemeinen Regeln verschlossen sind, unter bestimmten Umständen zu öffnen. Es handelt sich um eine spezifische Institution des Zugangs gemäß den sogen. Abweichungen („*accès par dérogation*“), die es ermöglicht, Schutzfristen für den Zugang zu denjenigen Archivalien, bei denen Schutzfristen geltend gemacht werden, zu verkürzen oder aufzuheben. Ziel dieser Studie ist es, dieses spezielle französische Modell des Archivalienzugangs vorzustellen und auf die Inspiration hinzuweisen, die dies für andere Modelle des Archivalienzugangs in einer ganzen Reihe von Ländern sein kann. Auch im Kontext des aktuell in Vorbereitung befindlichen neuen tschechischen Archivgesetzes sollten Einblicke in die ausländische Archivgesetzgebung und in die konkrete Archivpraxis ein wichtiges Moment zur Schaffung einer breiten Palette von Ansichten und zur Suche nach Lösung vieler Probleme sein, mit denen das tschechische Archivrecht bis heute zu tun hat.

Am Ende bringt die Studie vor allem auf der Grundlage der vorgenommenen Analyse des französischen Modells des Archivalienzugangs konkrete Empfehlungen für die tschechische Rechtsregelung und Archivpraxis. Im Rahmen der abschließenden, zusammenfassenden Empfehlungen regt die Studie dazu an, folgende Grundprinzipien geltend zu machen:

1. **Gleichheit** beim Herangehen an Antragsteller, die in Archivalien Einblick nehmen möchten. Auf Ebene der Archivgesetzgebung und in der Praxis müssen sämtliche, hinfällig gewordene Methoden der Bevorzugung des Zugangs für ausgewählter Forscher oder Forschergruppen absolut eliminiert werden.
2. **Transparenz** der Regeln und Bedingungen für den Archivalienzugang.
3. **Genauigkeit und Konkretheit** der Regeln und Bedingungen für den Archivalienzugang. Eliminierung von allzu wage eingestellten Bedingungen, die Raum geben für willkürliche bzw. subjektive Beurteilung von Anträgen auf Einsichtnahme in Archivalien seitens der Archive.
4. **Flexibilität und Operativität bei der Berücksichtigung des sich im Laufe der Zeit kontinuierlich entwickelnden und verändernden öffentlichen Interesses am Zugang zu Dokumenten und Archivalien**. Der derzeitige Stand im tschechischen Archivrecht ist völlig mangelhaft und eine Lösung in Form von Ausnahmen, die auf Gesetzebene festgelegt werden, ist völlig unfle-

xibel und bietet keine ausreichende Berücksichtigung des öffentlichen Interesses am Zugang zu öffentlichen Archivalien.

5. Konstituierung **sachkundiger, unabhängiger Entscheidungsmechanismen bezüglich des Archivalienzugangs in Sonderfällen**, die von den allgemeinen Regeln abweichen, vor allem bezüglich der Schutzfristen für die Zugänglichkeit von Archivalien. Es geht namentlich darum, einen Raum zu öffnen für die Möglichkeit der Beurteilung der Gewichtung einzelner betroffener, einander konkurrierender öffentlicher Interessen. Inspirieren lassen kann man sich nicht nur vom vorstehend analysierten französischen Modell, sondern beispielsweise auch vom Vereinigten Königreich, und zwar vom dortigen System des Testens des öffentlichen Interesses.
6. Schaffen ausreichend **starker Kontrollmechanismen, die auf objektiver, unabhängiger Basis stehen**. Als geeignete Lösung bietet sich der Einsatz unabhängiger Fachkommissionen an, wobei zu überlegen ist, ob diese an den einzelnen Archiven eingerichtet oder auf irgendeine Weise zentralisiert werden sollen, wie es das französische Modell zeigt.
7. Eine Überlegung wert ist auch, ob die **Aufhebung der allgemeinen 30jährigen Schutzfrist für den Archivalienzugang**, wie sie in der Tschechischen Republik gültig ist, gut wäre. Es sollte eine Debatte darüber geführt werden, ob es möglich wäre, den Weg **der Festlegung spezieller Schutzfristen für den Zugang nur zu ausgewählten Archivaliengruppen**, so wie in Frankreich, einzuschlagen.

■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

ACCESS TO ARCHIVES IN FRANCE AND TOOLS FOR OPENING ACCESS TO CLOSED ARCHIVES

The paper addresses the topic of access to archives in France. It also focuses particularly on a specific tool that makes it possible, under certain circumstances, to access archives that would otherwise be closed to researchers under general rules: access by exception (*“accès par derogation”*), which makes it possible to reduce or cancel withholding periods for access to those archives to which withholding periods apply. The paper aims to present this specific French archive access model and show that it can be an inspiration to a whole host of countries with respect to their different archive access models. Even in the context of work currently underway on the new Czech Archives Act, a look at archival legislation abroad and even specific archival practices could help create a broader perspectives and find solutions to a whole host of problems that Czech archival law contends with to this day.

The paper concludes with specific recommendations, based on an analysis conducted of the French archive access model, for Czech archival legislation and practices. As part of the concluding summary recommendations, the paper suggests applying the following basic principles:

1. **Equality** for all parties requesting access to an archive. It is necessary to absolutely eliminate in archival legislation and practices all preferential access to designated researchers and research groups.
2. **Transparency** of archive access rules and conditions.
3. **Precision and exactness** of archive access rules and conditions. Elimination of extremely vague conditions that could leave room for arbitrary or subjective evaluation of access to archives by archive administrators.
4. **Flexibility and operability, i.e., taking into account the ever developing and changing public interest in accessing documents and archives.** Czech archival law is absolutely insufficient in its present form, and the solution in the form of exceptions set out in the law is absolutely inflexible and does not take public interest in access to public archives sufficiently into account.
5. Establishment of **professional, independent decision-making mechanisms on archive access in specific cases** that differ from general rules, chiefly withholding periods on archive access. The aim is to allow evaluation of the weight of each competing public interest. Inspiration can be gained not only from the French model analysed above, but also from the system used in the United Kingdom to test public interest.
6. Creation of sufficiently **strong control mechanisms founded on objectivity, independence and expertise.** The use of an independent commission made up of experts is a solution worthy of consideration. The question remains whether to set up such a commission for each archive or to create one that is centralised in some way, as shown by the French model.
7. **Elimination of the general 30-year archive access withholding period** in place in the Czech Republic. It should be discussed whether it is possible to go the way of **stipulating specific access withholding periods only for certain groups of archives**, as is the case in France.

■ Překlad Artlingua, a. s.

Karel Kučera

ČESKÉ ZÁPISY V MĚSTSKÝCH KNIHÁCH Z 15.–18. STOLETÍ: TYPICKÉ JAZYKOVÉ RYSY A EDIČNÍ PROBLÉMY

Pohlédneme-li s odstupem na jazykové problémy spojené s vydáváním různých druhů starších českých textů, zjistíme, že edice městských knih jsou z jazykového hlediska obvykle podstatně komplikovanější, než je tomu u většiny jiných dobových písemných památek. Při bližším pohledu je zřejmé, že jazyková specifičnost městských knih¹⁾ vyplývá především ze skutečnosti, že se v jejich textu odráží řada mimojazykových faktorů, jejichž vliv se u starších nesouborových textů (především literárních, ale z velké části i neliterárních) uplatňoval jen zřídka. Nesouborové texty vznikaly a vznikají typicky během relativně krátkého období (zpravidla nejvýš během několika málo let), mají nejčastěji jednoho autora (a tedy i jeden autorský jazyk), a pokud je nezapisuje sám autor, podílí se na jejich zápisu jen malý počet písařů. Naproti tomu zápisy v městských knihách, psané desítkami písařů, vznikaly po řadu desetiletí,²⁾ a na výsledném znění většiny z nich se různou měrou podílelo současně několik jednotlivců (např. svědek projednávané události, rychtář a písař), kteří často měli různé nářeční i osobní jazykové zvyklosti, různé vzdělání, různé formulační schopnosti a různé představy o stylu administrativního záznamu. Podobu části zápisů v městských knihách navíc zjevně ovlivňovala skutečnost, že vznikaly pod časovým tlakem, ve snaze zachytit co nejuplněji mluvený projev účastníků jednání.

Z lingvistické perspektivy lze tedy specifičnost městských knih spatřovat především v mimořádné variabilitě jazyka (do značné míry živelně se zde střetá úzus několika osob), v jeho rozpětí a různorodosti vyplývající z podmínek vzniku jednotlivých zápisů. Tuto variabilitu mimoto zvyšuje skutečnost, že velká část zápisů v dochovaných městských knihách vznikala v době, kdy čeština byla celkově značně neustálená, neboť procházela množstvím proměn souvisejících s přechodem od sklonku staročeského období jejího vývoje, končícího podle tradiční pe-

¹⁾ Tento příspěvek je primárně orientován na specifické jazykové rysy městských knih, ale velká část našich poznámek se týká i jiných starších neliterárních písemností, které mají povahu soubořů navzájem jen omezeně souvisejících zápisů pocházejících z různých dob (např. tzv. smolné knihy, konvoluty smluv, listin, opisů ap.).

²⁾ Například sušická městská kniha obsahuje české zápisy z více než pěti desetiletí (z let 1575–1628); české zápisy v pacovské městské knize pocházejí z více než dvou století (z let 1457–1681).

riodizace rokem 1500, k období střednímu, které se uzavírá na přelomu 18. a 19. století. V širších kulturních souvislostech lze tuto dobu z hlediska vývoje českého jazyka charakterizovat jako postupný přechod od češtiny husitské k češtině humanistické a dále k češtině barokní. V následujících několika oddílech upozorníme na konkrétní jazykové jevy, které vyplývají z uvedených obecných podmínek, okolností a vlivů a s nimiž se editor česky psaných textů městských knih musí vypořádat na jednotlivých jazykových rovinách. Jádro tohoto příspěvku má podobu jen stručně komentovaného shrnutí hlavních pravopisných, hláskových, tvaroslovných, syntaktických a lexikálních rysů, jimiž se jazyk českých zápisů pocházejících z 15. až 18. století odlišuje od současné češtiny. Vývoj českého jazyka (zejména neliterárního) v tomto období není dosud dostatečně prozkoumán ani popsán, a cílem příspěvku v této souvislosti je především poskytnout editorům neliterárních textů z daného období přehled konkrétních dobových, v současnosti už neobvyklých nebo neexistujících, jazykových jevů a tak jim umožnit rozlišení jazykových podob a tvarů běžných ve starším jazyce od písařských chyb nebo jiných nedopatření.

Pravopis

Obecným společným jmenovatelem edičních problémů v oblasti pravopisu městských knih je značná dobová uvolněnost pravopisné normy v rukopisech, projevující se zejména ve třech směrech, konkrétně jako

1. časté přizpůsobování psané podoby slova jeho podobě vyslovované (srov. např. psaní *spůřob*, *wřtahugjcy*, *prozba*... nebo zjednodušování souhláskových skupin typu *wěčí* „větší“, *sem* „jsem“, *řpomjnati* „vzpomínati“);³⁾
2. přetrvávající užívání starších spřežek, a to jak místo písmen s diakritickými znaménky (srov. např. *przitiřřtenim peczeti*), tak s jejich využitím (např. *prřřigal*); současné uplatňování prvků spřežkového i diakritického pravopisu (navíc nezřídka v kombinaci s přizpůsobováním psané podoby slova jeho výslovnosti, naznačeným v předchozím bodě) vyústuje pak do značné nesystematičnosti zápisu některých hlásek, zejména *c* (např. *celý*, *czelau*, *dcelau*, *wřřetcek* ...), *č* (*ničřjm*, *nitčemř*, *ničřeho*...), *í* (psáno jako *j* nebo *ij*), *t* (*Leta/Letha Panie* „léta Páně“) a *f* (psáno jako *f* nebo *řř*, např. *řararř* vedle *řřararř*);
3. nesoustavnost v užívání diakritických znamének (srov. např. zápis *Na řlozenem tomto potwrřeni od deřř zemřřkřych poznamenano takto*... v pacovské městské knize);

³⁾ Příklady uváděné v tomto příspěvku jsou citovány ze sušické městské knihy (*Libri Civitatis IX.: Řegistra památná města Suřice 1550–1628* (ed. Jan Lhoták). 1. vyd., Ústí nad Labem 2016) a městské knihy Pacova (*Libri Civitatis VII.: Pamětní kniha města Pacova* [ed. Pavel Holub]. 1. vyd., Ústí nad Labem 2015). Vzhledem k množství a ryze ilustrační povaze příkladů neuvádíme bliřřší určení citovaného místa; v řpřpadě nutnosti lze řřslušné jazykové podoby a tvary snadno vyhledat na CD, které je řřilořeno ke každé z obou citovaných edic.

Hláskosloví

Většina zápisů v dochovaných starších městských knihách vznikala v době, která se vyznačovala nejen uvolněností a rozkolísaností pravopisu v psaných textech, ale také neustáleností hláskových podob velkého množství českých slov a slovních tvarů, která byla výsledkem řady hláskových změn probíhajících v češtině poněvíc v době od 14. do 16. století. Podrobný přehled těchto změn spolu s výkladem o podmínkách, za nichž se uskutečňovaly, a o jejich teritoriálním rozšíření, vedoucím k výrazné diferenciaci českých nářečí, lze najít např. v *Historické mluvnici češtiny*.⁴⁾ Na tomto místě uvádíme pro ilustraci jen osm těchto změn – těch, které se uplatňují v zápisech starších městských knih nejvýrazněji:⁵⁾

1. *y* se měnilo v *ej*, např. *dobrý* > *dobrej*, *mýto* > *mejto* ...
2. *ú* se měnilo v *ou*, např. *dobrú* > *dobrou*, *múka* > *mouka*, *úterý* > *outerý* ...
3. *uo* se měnilo v *ú* (psané jako *ů*), např. *duom* > *dům*, *konšeluov* > *konšelův* ...
4. *ie* se měnilo v *í*, např. *viera* > *víra*, *znamenie* > *znamení* ...
5. *é* se měnilo v *í*, např. *řeci* > *řící*, *obilé* > *obilí* ...
6. téžeslabičné *aj* se měnilo v *ej*, např. *najlepší* > *nejlepší*, *daj* > *dej* ...
7. *šč* se měnilo v *šť*, např. *ješče* > *ještě*, *ščedrý* > *štědrý* ...
8. šířilo se tzv. protetické *v-*, např. *okolo* > *vokolo*, *ona* > *vona* ...

Průběh hláskových změn i jejich zeměpisné šíření bylo velmi pomalé a vedlo k dlouhodobému rozkolísání jazykového povědomí českých mluvčích, o čemž svědčí už sám fakt, že v městských knihách běžně nacházíme jak podoby starší, ještě nezměněné, tak podoby nové, v nichž už některá ze změn proběhla, a výskyt obojích podob je někdy zcela vyvážený (např. v sušické městské knize nacházíme celkem 28 výskytů podoby *který* a 27 výskytů podoby *ktorej*). O tom, jak silně bylo v průběhu změn rozkolísáno jazykové povědomí uživatelů češtiny, svědčí zřejmě nejprůkazněji fakt, že se v městských knihách setkáváme se staršími a novějšími podobami nejen při srovnání zápisů různých písařů, ale také v zápisech psaných stejným písařem, a dokonce i v jediné větě konstrukci, přímo vedle sebe, tedy v postavení, které je z dnešního hlediska mimořádně neobvyklé (srov. např. zápisy *při jejich dobrých zachovalejch poctivostech; rukou společnú a nerozdílnou; dvůr a duom svůj; o dobrém svým chování* ap.). Neobvykle na nás dnes působí i uplatnění některých změn v dříve běžných podobách a tvarech jako *lito* ‚léto‘; *dýle* ‚dělé‘; *bejti* ‚být‘; *s přáteli svejmi; pod jakejm vymyšlenejm způsobem* ap.

⁴⁾ Arnošt Lamprecht – Dušan Šlosar – Jaroslav Bauer, *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd., Praha 1986. Detailní analýzu hláskoslovného vývoje češtiny podává Jan Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého*, díl I. *Hláskosloví*. Praha a Vídeň 1894.

⁵⁾ V transliterované podobě jsme uváděli příklady pouze v souvislosti s pravopisem zápisů v městských knihách; v následujících poznámkách k vyšším jazykovým rovinám využíváme transkripcie.

Tvarosloví

Tvaroslovné zvláštnosti se ve starších městských knihách soustřeďují často jen k jednotlivým slovům a vyjmenování všech je mimo možnosti toho stručného přehledu. V následujícím výčtu uvádíme jen hlavní případy, které se vztahují k početnějším skupinám slov a tvarů, tedy k typům, ne pouze k jednotlivinám:

1. V nominativu plurálu neživotných podstatných jmen mužského rodu se běžně objevují tvary s koncovkami *-ové* a *-i*, jejichž užívání se v dnešní češtině pravidelně váže jen na podstatná jména životná. Jde o případy jako *zápisové, statkové, rybníci, mezníci* ap. V kombinaci s těmito tvary mají životné koncovky i příslušná přídavná jména, zájmena a slovesa (srov. např. spojení *dluhové povinní; kteřížto listové; takoví gruntové; ti domové; kdež kůlkové vražení byli* ap.).
2. V genitivu plurálu substantiv mužského rodu je základní koncovkou *-ův*, s prapopisnými a hláskovými variantami *-úv, -uóv, -uov, -óv, -ov, -uo, -uó, -ů* (např. *dotčených dlužníkův; od pánov; na stateček rodičův svejch*); tyto varianty jsou užívány víceméně jako rovnocenné (srov. např. *zápis jemu kurevníkův, zrádců, lotrů, šelem nadavši*).
3. V dativu a lokálu plurálu maskulin a zčásti i neuter se užívají – nežřídká bez systematictějšího rozlišování – koncovky *-ech* (*sousedech, počtech, pánech, domech, okovech* ap.), *-ích* (*při páních apelátorích; v domích; při jich právích* aj.) a *-ách* (*na škopkách; v okovách; v korytách* ap.).
4. Ve spojení s číslovkou *dva, dvě* se v městských knihách objevují zbytky starých tvarů duálu (dvojného čísla), a to především u substantiv (např. *dvě kopě; dvě létě; dvě vědre*) a v kombinaci s nimi někdy i u adjektiv (srov. např. tvar *bílá* ve spojení *dva groše bílá*). Duálové tvary se někdy mechanicky uplatňují v zápisech i tam, kde nejde o spojení s párem, respektive dvojicí počítaných předmětů (např. *dvaceti čtyři groše bílá; tři bílá velké groše*).
5. Infinitivy sloves jsou v dobových zápisech obvykle zakončeny na *-ti* (*dělati, zaplatiti*), jen málokdy na *-t*. Zakončení *-ti* je běžné i u sloves typu *péci* (*pěcti, moci, dopomoci, sícti, sekat'* ap.).
6. Slovesa typu *zajmout* mají v infinitivu podoby s *-í-*; srov. zápisy jako *mne se milostivě ujíti ráčil* (tj. *ujmout'*); *18 kop míšeňských přijíti ráčila* (*přijmout'*); *za manželku pojíti* (*pojmov'*) ap.
7. Slovesa typu *trpět* a *prosít* mají v přičestí trpném i podoby s *-í-* nebo *-á-*, např. *trpín, spatřín, vymíníno; držána, zdržáni, slyšán* ap. Podoba s *-í-* se vyskytuje také v trpném přičestí slovesa *jmíti* *„mít“* (*jmín, jmína, jmíno...*; srov. např. zápis *Jakub Stejskal s manželkou a dětmi svými za dobrého, poctivého člověka jako kdy prve jmín a držán býti má*).
8. U zájmen *nikdo* a *nic* se v genitivu a dativu vedle běžných tvarů uplatňují i zdůrazněné podoby *nikohého(ž), nikomému(ž)* (s významem *„naprosto nikdo, vůbec nikdo“*) a *ničehého(ž), ničéhemu(ž)* (*„naprosto nic, vůbec nic“*); srov. např. zápis *toho ničehéhož netvrdí, vůbec nic takového netvrdí*.
9. Řada příslovcí má v komparativu a superlativu vedle běžných tvarů *dále, více, lépe, výše* ap. starší tvary s příponou *-ěji* (*dáleji, víceji, lépeji, veššeji, drážeji, snážeji...*).

Syntax

V oblasti syntaxe se zápisy v městských knihách vyznačují častým výskytem rozsáhlých, značně komplikovaných, avšak výsledně ne vždy s úspěchem zvládnutých větných celků. Jistou zálibu ve složitých souvětích lze zčásti přičítat vlivu bohatě rozvítené větné stavby prestižních českých humanistických spisů (a zprostředkovaně i vlivu dobové latiny), ale v řadě zápisů je třeba počítat i s dalším faktorem, kterým je znatelné úsilí o co největší kondenzaci záznamu ve snaze zachytit velké množství informací uváděných v rychlejším mluveném projevu a patrně i naznačit jejich celkovou souvislost zaznamenáním v jednom souvětí.

Jako příklad lze uvést následující záznam ze sušické městské knihy: *Jakub Kroupa učinivše přísahu svědčil toto: toho sem povědom, byvši jednoho času ve vsi Roučkovicích souce dožádán, tak na poručení Jeho Milosti pána našeho souce vyloučen od cechu a řemesla kovářského, bednářského i jinejch k tomu přináležitejch, tak jako by se v též vsi Roučkovicích posluhující řemeslem svým nepořádně chovati jměl, tak sem učinil, že sem s ním Lukášem do též vsi práci vážil a tu jinejmi sousedy při přítomnosti vsí obce v domu rychtáře Jana Mourka od téhož Lukáše doptání na všecku obec Roučkovskou jest učiněno bylo, jestliže by za nepořádného o něm mluvíti měli a byvši u nich za kováře, že by se nepoctivě zachovati měl, že proto jeho v cechu páni mistři trpěti nechťejí.*

Vedle rozsáhlých, značně přetížených a nejednou obtížně srozumitelných větných celků se zápisy ve starších městských knihách vyznačují ještě dalšími, méně nápadnými syntaktickými rysy. Patří k nim zejména:

1. velká frekvence přechodníků, jejichž tvary jsou užívány velmi často nerozlišeně, bez ohledu na gramatický rod, číslo a časové vztahy uvnitř souvětí. Kromě rozsáhlého zápisu ze sušické městské knihy uvedeného v předchozím odstavci srov. např. formulace *oznámení to mezi stranami porovnavši a vyzdvihše, poručiti sou ráčili...*; *smlouvu přečísti davši i sami očitě neporušenou býti spatřivše, povolili jsou...*);
2. časté, nikoli však důsledné užívání kladných slovesných tvarů po spojce *ani* (např. *takže o nich nevědí ani o nich mluvíti umějí; abyste ... žádných v tom překážek nečinili ani komu jinému činiti dopouštěli*);
3. běžné porušování gramatické shody ve prospěch shody podle smyslu, projevující se především v užívání plurálních tvarů sloves vztahujících se k podmětu, jímž je podstatné jméno v jednotném čísle označující skupinu, např. *oboje strana sou připověděly...*; *svrchupsaná vobec pacovská dosti skromné užítky (...) mají*;
4. částice *koli(v)* a *kolivěk*, dnes napevno spojené se zájmeny a příslovci (*kdokoli, cokoliv, jakkoliv* ap.) stojí ve starších textech často samostatně, odděleny nepřizvučnými slovy jako *by, se, mi, mu* od zájmena nebo příslovce, ke kterému patří; srov. např. *což by koli měl; jakž mu se koliv líbiti bude; kterýmž by kolivěk mohl jménem jmenován býti*);
5. dativní tvary *mi, ti, mu* stojí obvykle ve větě před zvrátným *se*: *jakž by mu se líbilo; což mu se tak událo; co mi se dáti mělo* ap.

Slovní zásoba

Při porovnání se současnou češtinou lze slovní zásobu zápisů ve starších městských knihách charakterizovat čtyřmi základními rysy, a to

1. výskytem starších českých, dnes už málo známých nebo vůbec neužívaných výrazů; význam některých z nich může být zřejmý z kontextu (např. *nočně* ‚v noci‘: *pryč utekli a nočně se vystěhovali*), vždy je však nutné ověřit ho v dostupných slovnících, neboť může jít o historická homonyma, tj. o slova formálně shodná se současnými českými slovy, ale mající odlišný význam, jako např. *naříkat* (‚pomlouvat, vinit, osočovat‘: *Jana nenáležitě z toho i z jiných věcí naříkal*), *patřit* (‚brát v úvahu, brát ohled‘: *patřice k přímluvě pana purkmistra...*), *vedle* (‚podle‘, např. *vedle své možnosti*) ap.;
2. větším zastoupením slov německého původu, jako např. *kšaft* ‚závěť, poslední vůle‘, *folk* ‚shovnění, povolení‘, *vejruňk*, popř. *vejrunk* ‚splátka‘ ap.;
3. větším zastoupením latinských jednoslovných i víceslovných výrazů, a to jak administrativních (např. *ut supra* ‚jak (uvedeno) výše‘, *die et anno* ‚dne a roku‘), tak ve starší době běžně užívaných v psaných a zčásti i mluvených projevech vůbec (např. *item* ‚kromě toho, dále, rovněž‘);
4. uplatněním dobových odborných, resp. profesních pojmenování, jako např. *odtah* ‚odklad, průtah‘; *nápad* ‚dědický nárok‘ nebo ‚zdeděný majetek, dědictví‘ aj. Obecnější poznámku k výskytu slov, která nejsou obsažena v dostupných slovnících a dalších jazykových příručkách, připojujeme níže.

Shrnutí

Uvedené **hláskové a tvaroslovné** jevy jsou v českých zápisech v městských knihách z 15.–18. století běžné a pro ně charakteristické, podobně jako pro valnou část starších souborových administrativních textů vůbec. Výskyt nezvyklých, z dnešního hlediska nespisovných nebo nenoremných podob a tvarů ztěžuje porozumění staršímu textu jen výjimečně, a pro jejich přizpůsobování dnešní jazykové normě bychom tedy jen stěží našli pádný důvod. Podle našeho názoru by proto v edicích měly specifické hláskové a tvaroslovné rysy dobového jazyka zůstat zachovány a ojedinělé málo srozumitelné případy (např. výše citované *líto* ‚léto‘ nebo *přijítí* ‚přijmout‘) by měly být řešeny vysvětlivkami, nikoli úpravou znění originálu.

Zvláštní obecnější poznámky zasluhují výše uváděné dobové jevy z oblasti pravopisu, syntaxe a slovní zásoby. Pokud jde o **pravopis**, jeho naznačená velká variabilita patří rovněž k charakteristickým – byť jen formálním – znakům starších textů a do jisté míry je i svědectvím o uplatňování rozšířených dobových pravopisných názorů v písařské praxi.⁶⁾ Z obecného hlediska nelze ovšem dost dobře apodikticky stanovit jediný „správný“ způsob, jak při vydávání starších textů tuto variabilitu zohlednit, ani to, zda je bezpodmínečně nutno ji vůbec reflektovat. Obecný rámeček edice je vždy dán jednak jejím účelem, jednak objemem finančních prostředků, které byly na její realizaci vyčleněny. Lze předpokládat, že z hlediska edice

orientované čistě faktograficky bude při omezených prostředcích stát pravopisná stránka originálu na samém okraji zájmu, ale ani v takovém případě by neměl ve výsledné publikaci chybět souhrnný jazykový komentář zahrnující i stručnou pravopisnou charakteristiku textu a jasnou deklaraci pravopisných zásad, jimiž se editor či editoři řídili při transkripci. V žádném případě by samozřejmě v edici neměly chybět poznámky k místům, kde čtení rukopisu nebylo z pravopisných nebo jakýchkoli jiných důvodů jednoznačné. Tam, kde to finanční prostředky dovolují, by měl být rukopis vydán v transkribované podobě doplněné o skeny originálu na přiloženém CD a případně i v podobě transliterované. Vyšší náklady na takové komplexní vydání jsou víc než vyvažovány možností jeho všestranného využití v širším okruhu oborů, zahrnujícím i historickou lingvistiku, jejíž zájem o vývoj češtiny v tzv. době střední se zintenzivnil teprve v posledních třech desetiletích, tedy relativně nedávno.

Z hlediska **syntaxe** zápisů v městských knihách představují pro editora zřejmě nejobtížnější problém výše zmíněná rozsáhlá souvětí, jejichž celková výstavba, jak jsme konstatovali, není vždy úspěšně zvládnutá a jejichž přesný smysl je někdy v detailech obtížné vyložit. I když v některých případech nakonec nezbyvá než na zcela přesnou a jednoznačnou interpretaci rozsáhlého větného celku rezignovat a v edici to uvést příslušnou poznámkou, editor by se měl vždy pokusit o výklad smyslu souvětí jednak tím, že využije širšího kontextu, jednak tím, že vezme do úvahy celkovou nevyhraněnost dobové interpunkce, na málo srozumitelných místech od ní odhlédne a zváží její úpravu.⁷⁾ Jako příklad lze uvést následující část rozsáhlejšího souvětí ze sušické městské knihy: *...Anna, manželka jeho, jdouce z města Sušice za svou potřebou, tam byvši za městem hned na těch lukách slehla a tohoto Jakuba porodila...* V poněkud nesrozumitelné pasáži *„jdouce z města Sušice za svou potřebou, tam byvši za městem hned na těch lukách slehla“* zřejmě nemá jít o to, že žena Anna šla ze Sušice, aby zařídila, co potřebovala, nýbrž o to, že šla ze Sušice, kde byla zaříditi, co potřebovala. Tento smysl se v edici vyjasní teprv při změně interpunkce na znění *„jdouce z města Sušice, za svou potřebou tam byvši, za městem hned na těch lukách slehla“*.

⁶⁾ Například hojný výskyt spřežek v rukopisech nemusel vždy být jen projevem staromilství, jak by se mohlo zdát. Ve skutečnosti byly spřežky dlouho považovány za náležitý charakteristický rys rukopisných textů, odlišující je od textů tištěných. Výmluvně o tom svědčí pasáž v pravopisné příručce M. V. Šteyera z roku 1668, která je napsána formou dialogu mistra a jeho žáka. Mistr v ní vede žáka k užívání diakritického pravopisu, nabádá ho, aby neužíval spřežek, ale žák namítá: *„... budou se mi smáti, budu-li já psáti tak, jako se má tisknouti, a řeknou, že to není po písařsku psáti.“*

⁷⁾ Přestože defakto jde o změnu originálu, editora k tomuto kroku opravňuje skutečnost, že dobová interpunkce je – nejen v městských knihách – zpravidla jen intuitivní, často odráží náhodné pauzy při diktování nebo ve spontánním mluveném projevu a tak do jisté míry zatemňuje gramatickou i významovou strukturu celého souvětí.

V rámci slovní zásoby českých městských knih i jiných neliterárních památek z 15.–18. století paradoxně působí při přípravě edic někdy větší problémy české výrazy než výrazy cizí, v daném případě především latinské a (většinou přejaté a částečně modifikované) výrazy německé. Důvodem je skutečnost, že zatímco slovní zásoba dobové latiny a němčiny je velmi dobře zpracována a zpřístupněna v řadě slovníků a slovníkových příruček, českému jazyku doby střední (a zejména té jeho podobě, která se uplatňuje v neliterárních textech) celkové detailní lexikografické zpracování dosud chybí.

Editora českých neliterárních i literárních památek z doby střední, který v textu narazí na neznámý český výraz nebo jinou jazykovou překážku či nejasnost, lze však v současnosti už naštěstí odkázat na rozsáhlý soubor pramenů k poznání historické češtiny zpracovaný pod názvem *vokabulář webový* oddělením vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., a zpřístupněný na adrese *vokabular.ujc.cas.cz*. Množství staročeských i středně českých textů a historických slovníků i mluvnic je zde zpřístupněno v digitální podobě, která uživateli umožňuje jejich operativní prohledávání, a vokabulář jako celek tak představuje nedocenitelný, kdykoli přístupný a snadno využitelný zdroj spolehlivých informací pro badatele i jiné zájemce o starší češtinu, včetně editorů. Závěrem lze tedy konstatovat, že v současné době existují reálné předpoklady pro to, aby typické jazykové problémy spojené s vydáváním městských knih a dalších neliterárních i literárních písemností z doby střední byly v dalších edicích řešeny na podstatně širším a spolehlivějším datovém základě a současně snáze než doposud.

ZUSAMMENFASSUNG

**TSCHECHISCHE EINTRÄGE IN STADTBÜCHERN AUS DEM 15.–18. JAHRHUNDERT:
SPRACHLICHE EIGENART UND EDITIONSPROBLEME**

Der Beitrag *Tschechische Einträge in Stadtbüchern aus dem 15.–18. Jahrhundert: sprachliche Eigenart und Editionsprobleme* gibt eine knappe Übersicht über die hauptsächlichsten Rechtschreib-, Vokal-, morphologischen, syntaktischen und lexikalischen Erscheinungen, die für die tschechischen Einträge in Stadtbüchern und anderen nicht literarischen Texten im Zeitraum vom 15. bis einschließlich des 18. Jahrhunderts charakteristisch sind, d. h. in Texten, denen von der Linguistik bisher nur mäßige Aufmerksamkeit gewidmet worden ist. Der Text ist als sprachliches Instrument für Herausgeber tschechischer Texte aus der angeführten Zeit gedacht und stellt sich zum Ziel, die wirklichen, heute allerdings nicht mehr existierenden oder nur am Rande benutzten historischen Erscheinungen von Schreib- oder anderen Fehlern abzugrenzen. In Anbetracht dessen, dass für die erwähnte Entwicklungsphase des Tschechischen weder eine detaillierte Grammatik noch irgendwelche Wörterbücher existieren, in denen die nicht literarische Sprache dieses Zeitraums zusammenhängend und detailliert festgehalten worden wäre, führt der Artikel auch einen Verweis auf neue elektronische Quellen an, die bei der Transkription von Stadtbüchern – bzw. älteren Texten im Allgemeinen – zur Nachprüfung der Existenz und zur Erweiterung des älteren Rechtschreib-Usus sowie zur Verwendung der einzelnen Wortformen sehr gut nützlich sein können.

■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

**CZECH ENTRIES IN MUNICIPAL BOOKS FROM THE 15TH–18TH CENTURIES:
TYPICAL LANGUAGE FEATURES AND EDITING PROBLEMS**

The paper *Czech entries in municipal books from the 15th – 18th centuries: typical language features and editing problems* provides a brief overview of the main grammatical, spelling, morphological, syntactic and lexical phenomena characteristic for Czech entries in municipal books and other non-literary texts from the 15th to 18th centuries inclusive, i.e., in texts that have long received only limited attention in linguistics. The paper is conceived as a language tool for publishers of Czech texts from the mentioned period, and its objective is to distinguish historical language phenomena that are real but that no longer exist or are only marginally used from clerical or other errors. As no detailed grammar books or dictionaries exist for the mentioned stage of development of the Czech language that would capture systematically and in detail the non-literary language of this time, the paper also links to new electronic sources that could be useful – in connection with transcription of municipals book or older texts generally – in verifying the existence and extent of older spelling practices and use of various words and their forms.

■ Překlad Artlingua, a. s.

Jana Vojtíšková

MOŽNOSTI A LIMITY TRANSKRIPCE ČESKÝCH RANĚ NOVOVĚKÝCH RUKOPISNÝCH TEXTŮ

Jedním z prvních pojmů, s nímž se seznámí student pomocných věd historických v rámci paleografie, nasazované účelně hned zkraje bakalářského studia, je termín *transkripce*. V kontrastu k *transliteraci*, jejímž prostřednictvím si písmeno po písmenu osvojuje dovednosti v oblasti čtení dobových textů, se dovídá, že s pomocí transkripce může při využití současných liter abecedy zachytit fonetickou kvalitu tehdejšího jazyka i jeho morfologická specifika a při zohlednění a zachycení syntaktické roviny zpřístupnit dobové texty širší odborné, případně i laické veřejnosti. Je však před ním dlouhá cesta, neboť nabytí znalostí a dovedností, jež jsou nutným předpokladem k tvorbě moderní kritické edice, patří k jednomu z pomyslných vrcholů historikovy práce. Právem se i transkripční metoda periodicky stává tématem rozličných konferencí a workshopů,¹⁾ neboť je kolem ní stále řada otazníků a nejasností, a to i přesto, že již existují rámcová pravidla pro přepis jak středověkých, tak i raně novověkých textů.²⁾ Předkládaný příspěvek, který vychází z autorčiných zkušeností s editováním středověkých a raně novověkých textů,³⁾ si proto klade za cíl věnovat pozornost metodické i metodologické stránce edičních prací a nastínit možnosti a limity transkripce raně novověkých českých textů rukopisné provenience.⁴⁾

¹⁾ Příspěvek je dodatečným výstupem z workshopu *Labyrintem českých novověkých edic*, který pořádal Moravský zemský archiv v Brně 20. března 2018. Autorka text zpracovala v rámci pracovního poměru k FF Univerzity Hradec Králové.

²⁾ Jiří Daňhelka, *Směrnice pro vydávání starších českých textů*. Husitský tábor, 8, 1985, s. 285–301; Ivan Štoviček a kol., *Zásady vydávání historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002; Josef Vinter, *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*. LF, 121, 1998, s. 341–346.

³⁾ Zvláště Petr Kreuz – Ivan Martinovský – Jana Vojtíšková (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha 2007; Jiří Šouša – Jana Vojtíšková – Klára Woitschová (edd.), *Práva městská Království českého 1579. Edice*. In: Karel Malý a kol., *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013, s. 51–622. V současné době autorka participuje na přípravě moderní kritické edice tzv. *Cancellariae regis Georgii*, významného pramene poděbradského dvora druhé poloviny šedesátých let 15. století, který by měl být vydán jako jeden ze svazků Archivu českého. K jeho rozboru srov. publikovanou studii Jana Vojtíšková – Zdeněk Beran, *Tzv. Cancellaria regis Georgii (Diplomatická analýza rukopisu A)*. SAP, 67, 2017, s. 98–145.

Je nepochybné, že kvalitně provedená *moderní kritická edice* významného úředního či narativního pramene, opatřená komplexní vstupní studií, propracovaným poznámkovým aparátem a rejstříky, je důležitým badatelským počinem, který si po právu zasluhuje podporu a náležitou pozornost. Předpokladem k realizaci edičního podniku je ovšem nejen vhodná volba pramene, jehož další využitelnost badateli posléze může vykompenzovat vynaložené úsilí, ale též jeho komplexní analýza, s jejíž pomocí se stanoví obsahová specifika pramene i jeho historická hodnota. Editor by tak měl být vybaven odpovídajícím souborem vědomostí a dovedností zejména z oblasti paleografie, diplomatiky (jedná-li se o pramen úřední provenience), českých dějin a odborných disciplín, z jejichž okruhu rukopisný text pochází. Nejčastěji se jedná o dějiny správy a právní historii, jejichž dobrá znalost významně napomáhá k pochopení dobového kontextu a významu editovaného pramene. Podstatnou složkou výzkumu, která je vázána na osvojování si poznatků historického vývoje českého jazyka, je *filologický rozbor* zpracovávaného středověkého či raně novověkého textu, jehož výsledky doplňují rámcová transkripční pravidla. Nepodceňujme tuto rovinu výzkumu zvláště u raně novověkých písemností, neboť je v době, kdy máme k dispozici pouze středověký slovník češtiny do roku 1500,⁵⁾ významným pomocníkem, který badateli pomůže překonávat úskalí transkripce textů psaných humanistickou či barokní češtinou⁶⁾ a předejde mechanické aplikaci transkripčních zásad. Tu bohužel zcela nepotlačíme v případech, kdy editujeme jednotlivinu vytrženou z širšího kontextu vydavatelovy působnosti, resp. kdy nemůžeme srovnávací metodou vysledovat specifika písařova jazykového úzu.⁷⁾ Proto je už na tomto místě možné zcela korektně přiznat, že *vytvoření dokonalého přepisu je v podstatě utopie*, k níž se můžeme při práci více či méně přibližovat. Procento kvality edičního zpracování tak zvýšíme zmiňovanou komplexní analýzou a v této souvislosti též kompetentností členů editorského kolektivu.

⁴⁾ Ke specifikům transkripce raně novověkých českých textů *srov. též* Jana Vojtíšková, *K specifikům transkripce českých raně novověkých textů*. In: Pavel Krafl (ed.), *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století: Směry – tendence – proměny*. Praha 2016, s. 213–220.

⁵⁾ <https://vokabular.ujc.cas.cz/>, cit. 11. 6. 2018.

⁶⁾ V současné době je možné se opírat o zpřístupněné ruční výpisky z pramenů, a to v *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny*, která poskytuje elementární přehled o české slovní zásobě z let 1500–1780 a rozšiřuje naše poznání zachycené v Jungmannově Slovníku česko-německém. (<http://madla.ujc.cas.cz/>, cit. 12. 6. 2018.)

⁷⁾ Předkládaný příspěvek se zaměřuje na zpřístupňování rukopisných textů. V úvahu je však třeba brát i texty tištěné, jejichž pravopisný úzus se od rukopisného liší zejména v tom, že rukopisy spíše výjimečně zachycují na místě dlouhých hlásek kvantitu (k tomu *srov. dále*) a pro vyjádření některých měkkých hlásek více používají sprežky. Současně je třeba upozornit, že tiskařský pravopisný úzus byl rozkolísaný, čehož někteří sazeči využívali v případech, kdy potřebovali, aby jim dobře vycházel rádek. (J. Vojtíšková, *K specifikům transkripce*, s. 216–217.)

Uvedeným konstatováním, v němž jsme nastínili jeden z limitů transkripce, se dostáváme k časté otázce, zda české texty *transliterovat*, nebo *transkribovat*. Zatímco např. starší německé či anglické texty lze jen transliterovat (fonetická a pravopisná rovina jsou si více vzdálené), české texty se již od 19. století přepisují s pomocí transkripce s odůvodněním, že jsme s využitím dnešních liter schopni zachytit i zaniklé hlásky či dvojhlásky. V tomto ohledu jsme vždy byli a budeme závislí na poznacích jazykovědců, kteří zkoumají historický vývoj českého jazyka. Jak ale zaznělo výše, je před nimi ještě řada otazníků, na které při pečlivé transkripci raně novověkého textu narazí i editor. Za pozornost stojí zvláště tehdejší *kvantita hlásek*, o níž víme, že byla v rámci některých slov už v době předbělohorské rozkolísaná, ovšem rukopisné texty kvantitu téměř nezachycují. Nelze tedy jednoznačně rozhodnout, zda zachytit délku či krátkost.⁸⁾ Z metodického hlediska proto doporučuji seznámit se s dobovými tisky, které tyto jevy mnohem častěji zachycují. Editor si pak lépe uvědomí některé limity, jež vyplývají z podstaty rukopisného textu. Tím se opět dostáváme k onomu konstatování, že dokonalý přepis je v podstatě nemožný. Je třeba k tomuto konstatování přistupovat s pokorou a v rámci zpracování moderní kritické edice nepodcenit žádnou složku výzkumu. I tak se ale budou v textu objevovat místa, kdy si editor s přepisem nebude jistý, jako je tomu právě v případech v podstatě neřešitelné kvantity hlásek u některých typů slov rukopisného textu. Z tohoto konstatovaného vyplývá ona skepse, zda tedy raději nepřistoupit k transliteraci, která nemá ambici zachytit fonetickou stránku textu a která pro další využití badatelům zpřístupní všechny litery, které v předloze jsou.

Než zcela na tuto otázku odpovím, dovolím si ještě uvést poznatek, který jsem zachytila při zpracování Koldínových Práv městských z roku 1579. Ty poprvé editoval v roce 1876 Josef Jireček.⁹⁾ Přestože je zřejmé, že přepis textu již neodpovídá potřebám současné vědy, mohu na základě jeho analýzy potvrdit, že na svou dobu to bylo velmi pečlivé zpracování, které reflektovalo tehdejší stav poznání. A takto

⁸⁾ V budoucnu, až bude k dispozici slovník humanistické a barokní češtiny a budou známa slova, která jsou v tomto ohledu problémová, by mohlo být řešením vkládání *hranatých závorek*, do nichž by se dala jedna z podob; aby bylo zřejmé, že se jedná o rekonstrukci. Už teď však víme, že je kolísání velmi typické pro zájmena osobní a ukazovací (např. *s nim, tím*) a též pro slova, která náležejí ke stejnému skloňovacímu typu. Aplikace hranaté závorky signalizující rekonstrukci textu z pohledu jazykovědy (např. *s n[i]m*) je tak už nyní vítaným prvkem, který zvyšuje kvalitu přepisu. Obdobně může být pro badatele překvapením, že u některých slov docházelo už v době předbělohorské k dloužení, např. u slov typu *klénoty, dvěře, pořád práva, nedbánlivost, figúra, bratří, dvá, obá, radějí, vyzvítěná, zastížen, přídržeti, přijmouti, nenapravůj, jinák, mímo, podlé, vedlé, nejprvé, mnohém, nikdy, nikdéz*. Krácení je naopak možno zaznamenat u slov typu: *přikázání, otčim, zabiti, odbyti, napíti se, užiti, pojestí, uteci, vesti*. Transkripce tedy vyžaduje hlubší znalosti historického vývoje jazyka, neboť tyto jevy bývají z rukopisného textu málokdy patrné.

⁹⁾ Josef Jireček (ed.), *Práva městská M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876.

musíme k transkripci přistupovat. Jestliže využijeme všech dostupných znalostí o editovaném jevu, zpracujeme edici do podoby, která odpovídá současné úrovni vědeckého poznání. Je tak zřejmé, že za několik desetiletí bude naše edice stejně zastaralá, jako se nám zdají být edice 19. století. S pomocí transkripce jsou však i ony stále schopny posloužit našim základním potřebám a zpřístupnit vzácné prameny. Přepisem pramene s pomocí transliterace zůstáváme v půli cesty: pramen je méně srozumitelný a vyžaduje dotváření fonetické roviny. Co je však podstatné, výsledný efekt může být i místy chybný, obtížně stravitelný. Role editora je tak v řadě ohledů nenahraditelná: nejen že zajistí transkripci textu, který se tak stává badatelsky rychle dostupný, ale i s využitím znalostí o staročeské syntaxe ho zpracuje do takové podoby, že v něm badatelé umožní rychlou orientaci. Zvláště texty právního charakteru bývají nejednou velmi komplikované a teprve náležitě provedená interpunkce, která nepotlačí významové vrstvy dobového textu a s ohledem na znalost právních institutů zachytí adekvátně jeho interpretaci, je učiní „uživatelsky přívětivé“, jak se dnes říká v oblasti IT.

Z výše řečeného je tedy zřejmé, že preferuji jak z pohledu jazykovědného, tak i optikou historických věd zcela jednoznačně transkripci, která odpovídá současnému stavu poznání a vychází z příznivé konstelace, kdy v rámci českého jazyka má téměř každá hláska svou literu a kdy jsme schopni vyjádřit současnými písmeny i fonetickou kvalitu zaniklých hlásek či dvojhlásek. Transliteraci doporučuji používat v poznámkovém aparátu u slov, u nichž je nejisté čtení či přepis a v rámci textu u slov a jmen cizího původu, což ovšem nelze aplikovat zcela automaticky, neboť takový přepis má také svá pravidla (např. opatrnost je na místě u některých latinismů, u nichž se v určité fázi jejich vývoje dostavuje pozvolné počestřování signalizované připojováním staročeských přípon a koncovek, což po pečlivé úvaze umožňuje použít při přepisu transkripci). Transliteraci tedy nepovažuji za základní metodu aplikovanou při edici staročeského textu, ale za v dobrém slova smyslu pomocnou, která naproti tomu jednoznačně nachází preferenci a nenahraditelnost v oblasti filologie a paleografie, jak již zaznělo výše.

Velmi komplikovanou otázkou je též stanovení *časové hranice*, kdy je ještě možno text přepisovat podle rámcových pravidel pro středověké texty a kdy je již možno text transkribovat podle raně novověkého úzu. Vyhrótíme-li situaci, jako příklad je možno uvést úřední knihy poddanských měst, které plynule svými zápisy přecházejí z jednoho období do druhého. Zdá se nám v takovém případě ideální, aby texty do roku 1500 editor automaticky přepisoval podle regulí pro středověk a od roku 1501 pro raný novověk? Jistě v řečeném cítíme rozpor, který by při takto násilné aplikaci jednoznačně snižoval odbornost svěřeného úkolu. Dovolím si proto připomenout edici Vladislavského zřízení zemského z roku 1500,¹⁰⁾ u něhož jsem

¹⁰⁾ Srov. pozn. 3.

se na základě filologické analýzy tištěného pramene i dobových souvislostí ještě přiklonila k aplikaci pravidel transkripce pro středověké české texty.

Dotkneme se ještě dalšího problému, který vyplývá z mnohdy *izolovaného nazírání dobových písemností*. Velmi se mi osvědčila průběžná práce s texty napříč stoletími (pozdně středověkými i raně novověkými), což ve výsledku umožňuje vidět sledované jevy v tzv. dlouhé vlně. Toto uvědomění si vývojových specifik tak opět předchází mechanické aplikaci transkripční metody a zvyšuje procento adekvátnosti přepisu. Tento metodický aspekt jsem též použila při tvorbě výukové pomůcky *Cvičení z transkripce českých raně novověkých textů 1500–1620 (Hradec Králové)*,¹¹⁾ kdy jsem ve snaze docílit kompaktnosti souboru výukového materiálu zvolila chronologické hledisko a texty jedné proveniencie, byť psané různými pisáři. Volbu jednotlivých ukázek z dochovaných pramenů mi tak umožnila komplexní znalost královéhradeckých pramenů z doby předbělohorské i pravopisného úzu tamních pisářů,¹²⁾ který se i v dlouhém 16. století vyvíjel.¹³⁾ To je jedna z věcí, která je podle mého názoru při výuce podceňována: studenti dostávají k přepisům „izolované“ ukázky bez osvětlení tohoto zcela zásadního problému, promítajícího se posléze i do jejich absolventských prací, kdy vybraný pramen sledují izolovaně, bez uvědomění si kontextu a takto ho případně i editují. Transkripce skutečně není mechanickou činností, ale je to tvůrčí práce, kterou rámcově vymezují existující transkripční pravidla, jež je však nutno dotvářet na základě důkladné komplexní analýzy pramene, odrážejícího tehdejší potřeby a vyspělost společnosti v nejšířším slova smyslu.

¹¹⁾ Jana Vojtíšková, *Cvičení z transkripce českých raně novověkých textů z let 1500–1620 (Hradec Králové)*. Hradec Králové 2014.

¹²⁾ K problematice srov. Jana Vojtíšková – Vít Šebesta, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*. Hradec Králové – Ústí nad Orlicí 2013.

¹³⁾ Příkladem je zachycování dvojhlásky -ou- s pomocí litery -u-, a to v teritoriu Českého království v podstatě ještě po celou první polovinu 16. století, byť se předpokládá, že se dvojhláska dotvořila k závěru 15. století. Tato konzervativnost v pravopisném úzu je velmi typická, nicméně tendence přiblížit fonetickou rovinu pravopisné je i v tomto případě zřejmá, a proto se již od druhé poloviny 16. století setkáváme se snahou dvojhlásku zachytit, k čemuž se začala používat písmena -au-, objevující se v této poloze až do roku 1849. (Výjimkou mohou být některá příjmení, která si tento stav zakonzervovala a s nimiž se setkáváme dodnes, např. Auředník, Auštěcký, Austecký). Protože se však v 16. století již vyhraňují *nářečí*, je nutno s tímto jevem pracovat velmi opatrně, protože např. středomoravská a východomoravská nářečí si v této poloze zachovávala výslovnost -ú-. Z řečeného vyplývá, že editor musí reflektovat i dialektologickou provenienci zkoumaného raně novověkého textu a podle potřeby si zajistit odborné práce k tématu. Za pozornost v této souvislosti stojí i *Český jazykový atlas*, který je dostupný online na stránkách Ústavu pro jazyk český: http://www.ujc.cas.cz/elektronicke-slovniky-a-zdroje/Cesky_jazykovy_atlas.html, cit. 18. 6. 2018.

Z výše konstatovaného je zřejmé, že největším úskalím edičního podniku je jeho *časová náročnost*. Přijme-li badatel tento fakt, je na dobré cestě práci dokončit. Osobně bych se ale přimlouvala za menší autorský kolektiv, aby bylo možné zajistit vyrovnanou kvalitu přepisu textů a kompaktnost díla.¹⁴⁾ U edice totiž beze zbytku platí latinské úsloví: *Duo cum faciunt idem, non est idem* (Když dva dělají totéž, není to totéž).¹⁵⁾ A tím jsme opět u onoho konstatování, že transkripce nikdy nemůže být zcela dokonalá: někdo úkol splní lépe, někdo hůře. Někdy je třeba hledat i kompromis, který však nesmí být na úkor kvality.

Závěrem si dovoluji shrnout, že český jazykový prostor a jeho historický vývoj svou zcela jedinečnou konstelací umožňují používat při zpřístupňování dobových textů metodu transkripce. Přijmeme-li fakt, že k edici raně novověkých textů nelze vytvořit jednoduše aplikovatelná univerzální transkripční pravidla, ale že je nezbytné podrobit editovaný text v rámci jeho komplexní analýzy i filologickému rozboru, na jehož základě jsou transkripční pravidla dotvořena, poskytneme badatelům prostřednictvím moderních kritických edic významné pomocníky, kteří ve výsledku přispějí ke kvalitě české historické vědy. A o to by nám mělo jít především. Přijmeme-li současně skutečnost, že náš přepis nemůže být nikdy dokonalý, neboť některé jevy nebude možné rozsoudit ani po dokončení slovníku humanistické a barokní češtiny, jak jsme např. ukázali na rozkolísanosti kvantit některých hlásek u určitého typu slov, jsme připraveni zhodnotit se zodpovědně tak náročného badatelského úkolu, jakým je tvorba moderní kritické edice. Chceme-li zvýšit kvalitu přepisu, využijeme hranatých závorek, které značí zásah editora do původního znění textu, i v případech, kdy jsme nuceni rekonstruovat podobu slova z pohledu jazykovědy. Tím se významně k oné dokonalosti transkripce opět přiblížíme.

¹⁴⁾ Doporučuji též volit si vydavatelství, která mají praxi s vydáváním moderních kritických edic. Není totiž nic horšího, než když se sazbou text s poznámkami rozjede a editor, který na textu strávil několik let, až do vydání neřeší nic jiného, než aby text opět zcela souzněl. Když navíc dostane redaktora, který nezpracuje všechny připomínky, je to skutečně frustrující, byť se ve výsledku jedná o jednotliviny. Na druhou stranu je třeba i tyto negativní zkušenosti považovat za cenné, neboť naši editorskou práci posouvají dál. Dlužno říci, že u nás naštěstí existují lidé, kteří jsou díky erudici v oblasti historických věd velmi zdatnými redaktory a dokážou kvalitně vydat i tak náročné dílo, jakým je moderní kritická edice.

¹⁵⁾ Různé přístupy se týkají i *přepisu zkratek či zkrácených slov*. Není-li text hojně těmito jevy zatížen, lze je rozepisovat bez hranatých závorek a připojovat k nim důsledně poznámku s transliterací původní podoby, a to např. po stranách hlavního textu, aby nebyl narušen sled věcných poznámek. Pouze v případě, kdy existuje více možností přepisu, volila bych v koncové části slova *hranaté závorky* (např. z původního *f G M Cz*: s Jeho Milostí král[em] nebo s Jeho Milostí král[ovskou]; z původního zkráceného adjektiva *kral*: královsk[ý] nebo královsk[ej]) a v poznámce na varianty přepisu upozornila. *Srov.* transkripční metodu použitou v rámci *Cvičení z transkripce českých raně novověkých textů*.

ZUSAMMENFASSUNG

**MÖGLICHKEITEN UND LIMITS DER TRANSKRIPTION
TSCHECHISCHER FRÜHNEUZEITLICHER HANDSCHRIFTLICHER TEXTE**

Der tschechische Sprachraum und seine historische Entwicklung ermöglicht es wegen seiner ganz einzigartigen Konstellation, eine Transkriptionsmethode anzuwenden, mit deren Hilfe die phonetische Qualität der damaligen Sprache und ihre morphologischen Spezifika unter Verwendung der heutigen Lettern des Alphabets festgehalten und die zeitgenössischen Texte in syntaktischer Ebene einer breiteren Fach- und auch Laienöffentlichkeit zugänglich gemacht werden können. Wenn wir die Tatsache als gegeben annehmen, dass zur Edition frühneuzeitlicher Texte nicht einfach nur universell anwendbare Transkriptionsregeln geschaffen werden müssen, sondern dass der editierte Text im Rahmen seiner komplexen Analyse auch einer philologischen Untersuchung unterzogen werden muss, auf deren Grundlage die Transkriptionsregeln ausgestaltet werden, geben wir den Forschern mittels moderner kritischer Editionen wichtige Hilfsmittel an die Hand, die letztendlich zur Qualität der tschechischen Geschichtswissenschaft beitragen. Und darum sollte es uns vor allem gehen. Akzeptieren wir zugleich die Tatsache, dass unsere Umschrift niemals perfekt sein kann, oder dass einige Erscheinungen auch nach Fertigstellung des Wörterbuchs der humanistischen und barocken tschechischen Sprache nicht beurteilt werden können, wie beispielsweise an den Schwankungen der Quantität mancher Laute bei einem bestimmten Wort-Typ belegt werden kann, sind wir bereit, uns verantwortlich einer so anspruchsvollen Forschungsaufgabe anzunehmen, wie es die Schaffung einer modernen kritischen Edition ist. Zur Erhöhung der Qualität der Umschrift wollen wir eckige Klammern benutzen, die den Eingriff des Editors in den Originalwortlaut des Texts markieren, und das auch in Fällen, wo wir gezwungen sind, die Form des Wortes aus sprachwissenschaftlicher Sicht zu rekonstruieren. Dadurch kommen wir wieder ein bedeutendes Stück jener Perfektion der Transkription näher.

■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

**THE POSSIBILITIES AND LIMITATIONS OF TRANSCRIPTION
OF EARLY MODERN CZECH MANUSCRIPTS**

The unique constellation of the Czech language realm and its historical development makes it possible to use a method of transcription that uses contemporary letters of the alphabet to help capture both the phonetic quality of the language of the time and its morphological specificities, and if we also take into account and capture syntax, we can make period texts accessible to a wider range of experts and even the general public. If we accept the fact that it is not possible to create easily applicable universal transcription rules when editing early modern texts, but that it is necessary to also subject the text being edited to not just comprehensive analysis but also philological examination, based on which transcription rules can be refined, we can provide researchers, through modern critical editions, with important tools that in the end will contribute to improving the quality of Czech historical science. And that is what we should strive for in particular. If, at the same time, we accept the fact that our transcriptions can never be perfect, as it will not be possible to make a judgement on some phenomenon even after completion of the Vocabulary of Humanistic and Baroque Czech, as can, e.g., be documented on the fluctuating quantity of certain sounds in the case of certain types of words, we are prepared to perform responsibly such a difficult research task as is the creation of a modern critical edition. If we wish to increase the quality of transcription, we must make use of square brackets, which indicate the editor's intervention in the original text, even in those cases where we are forced to reconstruct the form of word from the philological point of view. By doing so, we will be a substantial step closer to transcription perfection.

■ Překlad Artlingua, a. s.

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1986–1989 V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

V prostorách Státního okresního archivu České Budějovice v Rudolfovské ulici se ve dnech 29.–30. května 2019 konal další ročník konference Československo v letech 1986–1989. Úvodní proslovy zástupců organizujících institucí – Jiřího Petráše za Jihočeské muzeum, Libora Svobody za Ústav pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR) a Daniela Kováře ze Státního okresního archivu České Budějovice, musely být kvůli nepříznivému počasí předneseny v zastřešeném průjezdu, což však nebránilo příjezdu svědka té doby – osobního automobilu Trabant 601, který představil znalec automobilových veteránů Petr Reitinger. Účastníci byli spolu s bakelitovým vozítkem zvěčněni na společné fotografii.

Vzhledem k velkému množství přihlášených přednášejících byl program stejně jako v předchozích letech rozdělen do dvou bloků, tentokrát již od začátku konference. V dopolední sekci bloku 1A, který se věnoval církvi a zemědělství jako první vystoupil *Martin Weis* z Teologické fakulty Jihočeské univerzity, aby zmapoval život v Českobudějovické diecézi, která byla od roku 1972 bez biskupa. Věnoval se personálnímu obsazení diecéze, problematice vysoké úmrtnosti kněží, záležitostem kněžského dorostu, omezování náboženské výuky i poutím. Nejruznějším zahraničním darům ve prospěch internovaných kněží a řeholnic se věnovala *Eva Richtrová* z Moravské zemské knihovny v Brně. Na základě informací z dokumentů Sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury ČSR identifikovala dárci i množství a hodnotu darů, aby doložila, jakým svérázným způsobem mohlo být dary nakládáno a propagandisticky využíváno. Na své příspěvky z předchozích konferencí navázala *Zuzana Šmídová* z Výzkumného ústavu potravinářského Praha, která se tentokrát věnovala spotřebě nápojů, jak alkoholických, zejména piva, ale i nealkoholických limonád a kávy.

Po krátké přestávce *Ivan A. Petranský* z Historického odboru Matice slovenskej pohovořil o působení a personální situaci Svědků Jehovových jako státem neuznané, ale tiše tolerované náboženské organizace sledované Státní bezpečností. O životě a díle spisovatele a kněze Václava Žďárského promluvil *Martin Jindra* z ÚSTR a Ústředního archivu a muzea Církve československé husitské. Paralelně ve vedlejších prostorách badatelný probíhal blok zabývající se politikou, kde *Bohumil Jiroušek* z Filozofické fakulty Jihočeské univerzity rozebral pozici časopisu *Nová mysl* v době přestavby socialismu. *Ladislav Kudrna* z ÚSTR připomněl první veřejnou demonstraci po srpnu 1969, která se konala 10. prosince 1987 a za níž

Účastníci konference Československo v letech 1986–1989 v Českých Budějovicích.
Zdroj fotografie: Státní okresní archiv České Budějovice, autorka Miroslava Tůmová

stálo undergroundové společenství napojené na Chartu 77. Fórum Charty 77 se věnoval *František Čuňas Stárek* z ÚSTR. O nástrojích trestního práva, kterými stát reagoval na novou situaci po změně mezinárodních souvislostí, využívaných proti vznikajícím občanským aktivitám posluchače seznámil *Kamil Nedvědický* z Ministerstva spravedlnosti. Ústavně právním změnám v letech 1986–1989 se věnoval *Jan Dobeš* z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Odpolední blok A zahájil *Marek Šmíd* z Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a ve svém příspěvku Vatikán a sameťová revoluce 1989 se soustředil na vnímání událostí ze strany Svatého stolce. Církevní představitelé považovali uvolňování poměrů ve východním bloku za dar Boha související se svatořečením Anežky České. Plánovaný příspěvek *Jana Cholínského* z ÚSTR, který se měl věnovat československé každodennosti v letech 1986–1989 očima pamětníka a historika, nebyl přednesen. O GIGANTu - moderní výkrmně vepřů i personálních změnách u Státního statku Třeboň na základě informací získaných při pořádání fondu poutavě povyprávěla *Marie Kalátová* ze Státního oblastního archivu v Třeboni. Po krátké přestávce navázal na zemědělskou tematiku *Martin Kopeček* z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, aby přiblížil dopad ekonomických opatření přestavby na hospodaření jednotných zemědělských družstev. *Jan Slavíček* z Historického ústavu Akademie věd ČR se zaměřil na rozbor měnící se funkce družstev v plánované perestrojce. Zástupce sloven-

ských historiků *Miroslav Londák* se na základě archivních pramenů pokusil postihnout vývoj československé ekonomiky v době komplexní přestavby a přiblížit snahu slovenského hospodářství vyrovnat se českým zemím. S tematikou zemědělství na Kutnohorsku v době přestavby plynule navázal *Pavel Novák* z Národního zemědělského muzea.

V paralelním bloku porovnal *Libor Svoboda* z ÚSTR situaci v Severočeském, Jihočeském a Východočeském kraji ve druhé polovině osmdesátých let 20. století. S dalším příspěvkem měl navázat jeho kolega *Jiří Urban*, který chtěl upozornit na archiválie z Archivu bezpečnostních složek dokumentující stabilní zájem StB o petici Několik vět, její iniciátory, signatáře a šířitele, ale konference se nakonec nezúčastnil. *Josef Halla* z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně informoval o oslavě Svátku práce v Olomouci v roce 1987, kde dva signatáři Charty 77 s transparentem „CHARTA 77 VYBÍZÍ K OBČANSKÉ KURÁŽI“ vzbudili náležitý rozruch, byli zatčeni a odsouzeni. Věci zabavené při domovní prohlídce kromě fotografií a transparentu nebyly majitelům vráceny, ale v Archivu bezpečnostních složek se dochovaly dosud. Pohledu státní moci na disident působící na Slovensku se věnoval *Jan Pešek* z Historického ústavu SAV. Ze stejné instituce přijel Stanislav Sikora, aby posluchače seznámil se slovenskou politikou v době perestrojky. Historik bratislavského Ústavu paměti národa *Ondrej Podolec* pohovořil o přípravě nové ústavy na konci existence komunistického režimu v Československu. Růstem krizovosti v ekonomice, jejím odrazem v životní úrovni a opatřeními KSČ se zabýval *Drahomír Jančík* z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Podvečerní program zahájil polský historik *Miroslaw Szumilo* zhodnocením polsko-československých vztahů v letech 1986–1989. Ve společném vystoupení *Jiří Kohoutek* a *Jan Slaviček* nahlédli optikou oficiálních československých periodik na polské volby konané v červnu 1989, aby odhalili rozdíly v interpretaci jedné události. Reflexi aspektů návštěvy Michaila Gorbačova v dubnu 1987 se věnoval *Jan Kalous* z ÚSTR. *Helena Nosková* z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR informovala o národnostech a jejich institucích na prahu změn. O procesu výběru a posuzování návrhů osob a jejich zásluh na udělení ceny Středočeského krajského národního výboru pohovořila *Lenka Svobodová* ze Státního oblastního archivu Praha. Večerní program oživilo promítání ukázek z filmových záběrů vzniklých v období sameťové revoluce *Janem Rouskem* z pražské FAMU.

Čtvrteční dopolední program v bloku A zahájil *Milan Hankovec* ze Státního okresního archivu Strakonice příspěvkem o tamní pionýrské organizaci v letech 1986–1989. Studia a pobytu zahraničních studentů na Střední průmyslové škole v Pelhřimově a jejich aktivitám se věnovala *Irena Krčilová* ze Státního okresního archivu Pelhřimov. V paralelním bloku se *Petr Kopal* z ÚSTR zabýval Československému historickému filmu ve druhé polovině osmdesátých let. Působení Jiřího Pauera jako ředitele Národního divadla v době oslav 100. výročí jeho otevření rezebral *Rudolf Prázný* z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

Příspěvek *Dalibora Státníka* ze Státního okresního archivu Mělník přesunul posluchače z centra dění na východní Slovensko, kde řešil otázku narušování zdán-

livé jednoty náboženskými a národnostními poměry. Situaci v českých městech v předvečer sametové revoluce nastínil *Lukáš Valeš* ze Západočeské univerzity v Plzni. Věnoval se zejména vedení národních výborů, orgánů KSČ i místním opozičním hnutím. Obdobným tématem v Ostravě se zabýval *Martin Juřica* z Archivu města Ostravy. Jeho referát sledoval základní charakteristiky obyvatelstva, stav životního prostředí a aktivity neoficiálních skupin, aby upozornil na pozdější start listopadových protestů na severu Moravy. Mediální tvář Muzea Klementa Gottwalda přiblížila *Jolana Tothová* z Historického muzea Národního muzea v Praze. Stěhování Okresního archivu ze strakonického hradu na zámek Střela, jeho činnosti v komparaci s dnešními výkony archivu se zabýval jeho zaměstnanec *Libor Staněk*. *Jitka Vandrovcová* z Husitského muzea v Táboře se věnovala nejstarší části dálnice D3 - východnímu obchvatu Tábora, který se začal stavebně realizovat až ve druhé polovině osmdesátých let 20. století. Poslední příspěvek, který měl být přednesen v bloku A od *Jiřího Petráše* o jihočeských politických elitách vyjde kvůli organizačnímu zajištění konference pouze v tištěné podobě.

Obdobně jako v předešlých letech se *Jiří Jindra* z Ústavu soudobých dějin AV ČR věnoval situaci v Československé akademii v letech 1986–1989. Vysílání Československé televize v těchto letech rozebral *Petr Bednařík* z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. O přípravách po sedmi letech konaného VI. sjezdu československých historiků pohovořila *Jitka Rauchová* z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. *Martina Halamová* ze stejného pracoviště přiblížila časopis MOST, který se stal diskusním fórem domácí a exilové literatury. Na sledované časové období 1986–1989 se pohledem československé hudební kultury a hudebních skladatelů podívala *Klára Hedvika Mühlová* z Masarykovy univerzity v Brně. Tématem transformace české populární hudby pod vlivem událostí roku 1989 se zabýval *Jan Blüml* z Katedry muzikologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Po tomto posledním příspěvku byla konference slavnostně zakončena a zhodnocen její průběh. Tištěná verze příspěvků vyjde opět ve sborníku, který bude vydán společnou péčí ÚSTR a Jihočeského muzea. Účastníci byli pozváni do Národního archivu na pražském Chodovci na konferenci Revoluce 1989 v regionech, která byla naplánována na 11.–12. září 2019.

■ Irena Krčilová

CEF GEOPRESERVATION CONFERENCE, LUBLAŇ 2019 (MEZINÁROVNÍ KONFERENCE PROGRAMU CEF EARCHIVING O UCHOVÁNÍ PROSTOROVÝCH DAT)

Geoprostorová data jsou značně komplikovaná, v českém archivnictví dosud pro možnost zvládnutí jejich výběru, ukládání či dokonce zpřístupňování, byly podniknuty pouze minimální kroky, a proto zástupci Národního archivu se zájmem využili příležitost zúčastnit se mezinárodní konference, kterou v květnu 2019 uspo-

řádal v Lublani Archiv Republiky Slovinsko. Je třeba upozornit, že v rámci Evropy a USA, jak je vidno ze zprávy níže (celý záznam lze shlédnout i zpětně),¹⁾ již určitý pokrok při hledání cest pro archivaci geodat učiněn byl, i když definitivní metody a standardizace na kodifikaci teprve čekají.

Úvod setkání patřil řediteli Archivu republiky Slovinsko, **dr. Bojanu Cvelfarovi**, který se v obecné rovině věnoval fenoménu digitálního archivnictví. Ten vede archiváře ke změně zažitých postupů. Nápomocny v tom mohou také být programy zaštitěné a financované Evropskou komisí. Slovinsko se na takto podporovaných výzkumech poměrně aktivně podílí a právě stávající konference je výsledkem evropského projektu archivace prostorových dat. Dalšími pořadateli konference bylo i DLM fórum a slovinská společnost Geoarh.

První příspěvek přednesla ředitelka Dánského národního archivu **Anne-Sofie Jensen**. Zaměřila se na vzrůstající význam geografických dat a na úkoly archivů při jejich ukládání a zejména zpřístupňování. Dánský národní archiv může nabídnout bohaté zkušenosti s ukládáním velkých objemů digitálních dat veřejného sektoru. Ve 21. století se staly největším bohatstvím právě digitální informace. Archivy musí vybudovat vlastní infrastrukturu, díky které budou schopny data přijímat, uchovávat, vytěžovat a především zpřístupňovat a aktivně nabízet jak občanům přímo, tak veřejné správě. Vytěžování uložených dat se stává klíčovou otázkou, protože jen tak mají smysl. Anne-Sofie Jensen dále zmínila, že v Dánsku rychle roste zájem o využívání takto uložených dat. Prostorová data jsou integrální součástí eGovernmentu a digitální ekonomiky. Velkou hodnotu mají také otevřená prostorová data, která přináší veřejnému i soukromému sektoru významné úspory a vyšší výkonnost. Problémem prostorových dat je velké množství jejich typů a formátů, což znamená vysokou náročnost testování, validací a zpřístupnění. Z důvodů složitosti geodat a z důvodu efektivnějšího přístupu je rozumná mezinárodní spolupráce. Spojit zdroje, připravit společné standardy a společné nástroje, specifikovat požadavky na formátové změny pro dlouhodobé uchování. Dánský archiv v této chvíli klade ve své strategii důraz na zpřístupnění a proaktivní propagaci konkrétních dat. S touto otevřeností archivu (pochopitelně se zachováním veškeré bezpečnosti) ale prozatím nemá žádné zkušenosti. Dále je nezbytná práce s původci, s jejich systémy a důraz na kontinuitu jejich provozu. Severské státy již nyní úzce spolupracují a využívají standardy připravené v rámci EU. Ty pokrývají metadata, ale je nezbytné specifikovat i to ostatní, jako jsou personální požadavky, požadavky na techniku atd. Nezbytná je i spolupráce s IT sektorem, protože i oni jsou součástí tohoto problému a zároveň součástí jeho řešení.

¹⁾ Na stránce ... je k dispozici program konference a zejména na kanále YouTube lze kompletně celou dvoudenní, tzn. cca 18hodinovou konferenci shlédnout, což zájemcům o geodata a jejich dlouhodobé uchování map, GIS a CAD formátů vřele doporučujeme.

V následující prezentaci představila **Sophia Bünneman** z Generálního ředitelství pro informatiku Evropské komise program pro společnou digitalizaci zemí evropské unie s cílem vytvoření společného digitálního trhu. Program vzniknul pod názvem Connecting European Facility Building Blocks a sestává z několika bloků.²⁾ Vzorovým státem pro budování digitální infrastruktury je Estonsko a jeho Tallinská vize, která je založená na sedmi principech: pouze digitálně, pouze jednou, věrohodnost a bezpečnost, otevřenost a transparentnost, interoperabilita by default, horizontální politika přístupu, orientace na uživatele. Digitalizace je velkou výzvou pro Evropskou Unii a k jejímu řešení mají dopomoci regulace jako např. nařízení eIDAS, GDPR, elektronická fakturace. Cílem je celková interoperabilita, která umožní napříč státy Evropy využívat např. elektronickou identitu, elektronické daňové přiznání, přenášení studentské identity, vzdálené založení bankovního účtu v kterémkoliv členském státu, založení firmy atd. Tyto úkony musí být digitalizovány, ale také standardizovány. Projekt CEF Building Blocks nabízí standardy, které orgány Evropské komise připravily pro členy EU v 8 definovaných oblastech, tzv. stavebních kamenech, mezi nimiž se kromě elektronických podpisů, elektronické fakturace, elektronické identifikace, nachází i eArchiving. CEF již nyní nabízí školení, vzorové softwary a testovací servis, vše dostupné na webových stránkách CEF.³⁾ Samotné bloky jsou založené na open source software a evropských standardech a mezi jejich předpokládané benefity patří i možnost vyhnout se vendor-lock-in. Nabízeny jsou také grantové výzvy pro financování implementace Building Blocks.⁴⁾

V následné diskusi zazněla myšlenka, zda by nebylo vhodné zřídit další Building Block pro geografické systémy z důvodu jejich velkému rozsahu a složitosti a potřebě vlastní specifikace, což však bylo odmítnuto s poukazem na to, že obecná snaha je mít základních kamenů co nejméně, David Anderson ze seskupení DILCIS Board v jednom z pozdějších vstupů připomněl, jak bylo organizačně a časově náročné zařadit samotné eArchiving.

Janet Anderson z bývalého konsorcia eARK,⁵⁾ dnes DILCIS Board, se věnovala konkrétně části projektu eArchiving Building Block. Archivnictví bylo dříve snadnější, ale digitální revoluce přinesla i digitální archivnictví. Archivální systémy by měly být schopné pracovat podobně po celé EU, ale interoperabilita se ukazuje být velkým problémem. Pozornost je však třeba věnovat také důvěryhodnosti, autenticitě, bezpečnosti atd. Pokud chtějí mít členské státy EU eGovernment, pak musí mít také eArchiving. Archivace nemůže být vnímána jako událost na konci životního cyklu dat a informací. Ty musí být přístupné ihned, takže archivace musí být

²⁾ <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Building+Blocks>

³⁾ <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Services+eArchiving>

⁴⁾ <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Grants>

⁵⁾ <https://www.eark-project.com/>

součástí procesů. Proto v únoru 2017 vznikl DILCIS Board,⁶⁾ jako pokračovatel projektů eARK, který se snaží připravit společnou specifikaci všech procesů, které digitální archivnictví přináší, tj. připravit vzorové nástroje a společnou znalostní bázi. Cílem je spolupráce, výzkum, výměna informací v rámci EU se zaměřením na open data, bezpečnost, zdravotnictví atd. a ve všech těchto oblastech hledat dlouhodobé řešení. Standardy tvoří jádro tohoto bloku. Byly vytvořeny standardy pro SIP, DIP a AIP balíčky, vzorovým standardem je společná specifikace informačního balíčku (CS IP)⁷⁾ a dostupná je i široká škála nástrojů, které byly vyvinuty v rámci eARK, a které dnes zahrnují již všechny kroky digitální archivace od fáze preingestu, ingestu, ukládání až po přístup a nahlížení.

Dalibor Radovan, ředitel Geodetického úřadu Slovinska, se ve svém příspěvku podělil o starosti, které do jeho oboru přinesla rychlá a rozsáhlá digitalizace. Tato instituce spravuje obrovské datové objemy, které musí nejen zveřejňovat, ale také sdílet s mnoha dalšími státními institucemi. Z archivního hlediska lze každý dokument lokalizovat. Dokumenty, které jsou vytvářeny, se využívají nejen pro poznání minulosti, ale i k zhodnocení přítomnosti a dokonce pro předpovídání budoucnosti. Správa velkého množství dat ale znamená denní aktualizace, denní transakce, udržování dlouhé historie, zpracovávat širokou škálu formátů, objekty tak mají mnoho vlastností. Již nyní je nutné udržovat minimálně 2 datasety, jeden současný a druhý historický. Otázkou však zůstává příjem, zpracování, vyhodnocení a automatizace mapovací procedury. Uchovávání prostorových dat je náročné a také nákladné. Devadesátá léta 20. století jsou pro Slovinsko vstup do doby digitální, kdy se takřka vše stalo otevřenými daty, které exponenciálně rostou, ale neřešila se otázka jejich dlouhodobého uchování. Prostorová data se dělí na dvě základní skupiny, kdy první jsou informace o důležitých objektech a druhou informace o zákonných vlastnostech, což jsou především katastrální informace. Jsme dnes schopni poznat, co je hodnotná a důležitá vlastnost? Potřebujeme tyto datasety vyhodnocovat ačkoliv to s ohledem na množství prakticky není reálné? Nově do toho vstupují trojrozměrná data, která již nyní tento složitý problém dále prohlubují. Jaké jsou otázky archivace? Sémantické, ekonomické atd.? Jaký je vhodný přístup? Prostorový, časový, významový? Archivace prostorových dat bude složitá a je nutné vyhnout se chybám. Prozatím je nutné postupovat postupnými jednoduchými kroky, protože nejsou zkušenosti.

Další projekt, který kromě dalších přispěvatelů Evropská komise rovněž podporuje, je Time Machine – the Big Data of the Past, for the Future of Europe,⁸⁾ a přiblížila jej **Valerie Gouet-Brunet** z francouzského Národního úřadu geografického a lesnického. Jedná se o projekt, který přináší praktický výsledek propojení digita-

⁶⁾ <https://dilcis.eu/>

⁷⁾ <https://earkcsip.dilcis.eu/>

⁸⁾ <https://www.timemachine.eu/>

lizačních prací a aktuálních digitálních dat zejména s využitím big data. Prozatím je na začátku, ale toto vytěžování dat bude zajímavé nejen pro vědeckou obec z hlediska možného zapojení umělé inteligence a robotiky, ale i pro širokou veřejnost, pro účely výuky, vytváření nových business modelů v klíčových sektorech ekonomiky a může být cestou pro popularizaci práce archivářů a historiků. Již nyní jsou dostupné např. lokální časostroje měst Amsterdam,⁹⁾ Paříž, Budapešť.¹⁰⁾ Další projekty se zaměřují např. na 3D prezentaci a analýzu muzejních sbírek, na fotogrammetrickou analýzu historických map, tvorbu a analýzu dnes populárních klimatických modelů apod. Prezentované propojení historických informací, archivních dokumentů a map se současnými daty a technologiemi je velmi zajímavé.

O propojení informací v archiváliích, geografických dat a digitalizovaných historických map 16. až 18. století pro environmentální historickou analýzu promluvil **Žiga Zwitter**. Tento výzkumný projekt byl veden při katedře historie na Filozofické Fakultě Univerzity Lublaň a zabýval se na příkladech změn toků řek (Sáva, Dunaj, Dráva), jejich slepých ramen, rovnání koryta, stop po záplavách, ledovcích a lavinách možnostmi využití geodat pro kritiku pramenů, doplnění chybějících informací a poznání vývoje životního prostředí a příčin současného stavu,

O archivaci nejen prostorových dat hovořil **Jakob Eiby** z Dánského národního archivu. Dánské archivy mají oproti českým archivům zásadní výhodu pro archivování a výběr dat z informačních systémů, neboť všechny veřejné instituce jsou povinny informovat archiv o záměru používat nový systém. Archiv se k navrhovanému řešení vyjadřuje a má díky tomu možnost regulovat způsob jeho používání a budoucího výběru. Ještě před spuštěním systému je tak dohodnut způsob tvorby a uchovávání dat u původce, dokumentace a v jaké podobě (formát, dokumentace) a kdy je původce povinen data archivu předávat (obvykle s 5letými odstupy). Pokud instituce archivu nabízely pouze dokumenty ze systémů pro správu dokumentů a databáze, které obsahovaly jeden typ dat, bylo to poměrně snadné, ale situace se komplikuje s nástupem datasetů složených z různých součástí obsahujících rozdílné typy formátů, což je případ geoprostorových dat a veškerých vektorových a rastrových formátů, neboť pro výběr bude třeba vytvořit zcela nové strategie.

Mezi konkrétními příklady bylo uvedeno přebírání národních katastrálních map z Mapového a Katastrálního úřadu ve formátu GML 3 verze 3.DK (jde o dánskou mutaci, nyní již upgradovanou na verzi 3.1.1.). Z plánovacího systému Plandata Živnostenského úřadu jsou přebírána prostorová data, ale i data dočasná, což vyvolává řadu výzev. Specifikem environmentálních dat z dánského portálu (DNEP) je, že má povinnost poskytovat data radě dalších státních systémů, úřadům i soukromým občanům, což klade nároky na kontextové informace pro zpřístupnění. Na ukázkce systému pro data o ochraně půdy bylo předvedeno, jak do archivace

⁹⁾ <https://amsterdamtimemachine.nl/>

¹⁰⁾ <https://hungaricana.hu/en/budapest-idogep/terkep/>

a výběru zasahují změny legislativy a nevhodná administrativní opatření, neboť dříve byl z jednoho systému dodáván jeden SIP balíček, který obsahovat vše potřebné: celou dokumentaci, dokumenty v PDF, dokumenty k ochraně, polygony ve formátu GML, excelové tabulky a data z case management systému. Bohužel se však distribuce geodat dostala do správy centrálního systému pro prostorová data a část dokumentace se nachází v systémech pro správu dokumentů. Proto se původní SIP balíček rozpadá do 2, každý předávaný z jiného systému jiným původcem. V budoucnu je bude nutné propojovat až kontextově v archivu. Navíc s návazností na další, třetí část pdf dokumentů, které byly zveřejněny na internetu a patří tak do správy webarchivu Dánské královské knihovny. Další problém činí geodata ukládaná v systémech pro správu dokumentů. Např. Dánské ředitelství silnic ukládá do eSSL různé formáty – CAD, BIM, SHP, GML pocházející z nejrůznějších zdrojů a nejsou tudíž přesně dokumentovány. Na archiv to bude klást nároky při jejich zpřístupňování. Archiv se proto chystá legislativně zregulovat okruh formátů, které bude možné do eSSL vkládat. Všechny tyto zkušenosti vedou k tomu, že je třeba průběžně měnit a upravovat postupy a strategie výběru. U centrálních systémů je vyžadováno, aby data byla předávána s příslušným kontextem, s popisem použití, popisem okruhu původců, způsobu vzniku apod. Otázky ohledně provenienčního principu vlastnictví a původu dat vznikají u tzv. lokálních GIS systémů, kdy v organizaci funguje vnitřní GIS systém a data z něj používají a do něj vkládají různé části organizace (nebo dokonce různé organizace) a distribuční centra různým způsobem v rozdílné kvalitě. Kromě jiného je nutné dokumentovat, k jakému účelu jsou takto vzniklá data vytvářena a používána a zejména je nutná spolupráce s původcem. Závěrem zaznělo, že archiv musí být schopen nejen vybírat, ale i poradit, jak data vyrábět, jak je opatřit metadaty a dále je nutné se ptát uživatelů (badatelů), jak chtějí mít data zpřístupněna.

V mimořádně zajímavém příspěvku **Gregor Završnik** z firmy Geoarh seznámil posluchače s dosavadními výsledky výzkumu pod záštitou eARK v oblasti archivace geodat, zejména z hlediska používaných softwarů, formátů a tvorby dokumentace pro dlouhodobé uložení prostorových datasetů. V tuto chvíli se stále sbírají zkušenosti, ale jako nezbytný se ukazuje princip zapojení archivace do životního cyklu systémů, vytváření a využívání dat. Problémem je značná křehkost geodat, plynoucí z rychlého zastarávání hardwaru, nosičů a geoprostorových formátů. Možnosti pro ukládání jsou dvě, stejně jako existují dva základní typy prostorových dat pro reprezentaci reality. A to uchování rastrových nebo vektorových dat. To, jaký model bude použit, záleží na konkrétním případě, tzn., co se uchovává a za jakým účelem. Při ukládání vektorových dat je třeba uložit veškeré komponenty, potřebné pro pozdější interpretaci a využití. Dále se u každého typu dat nabízí značné množství formátů. Formáty pro trvalé uložení by měly být otevřené, obecně přijímané, komplexní, zdokumentované, robustní, provázané a lidsky čitelné.

Gregor Završnik se následně zaměřil na porovnání dvou z archivního hlediska nadějných vektorových formátů, a to Shapefile a GML. GML je založený na XML, jedná se o textový soubor, takže je i lidsky čitelný, má svůj ISO standard, ale je

méně používaný. SHP naproti tomu je binární soubor a bez řádné dokumentace pro interpretaci je lidsky nesrozumitelný. Popisná metadata v něm nelze uchovávat a potřebuje další XML soubor s popisem dat a s georeferenčními informacemi. I když je velice rozšířený, není otevřený a jde o proprietární formát. Je však stabilnější než GML, protože není verzován. Pro oba formáty existují běžně dostupné open source prohlížečské aplikace a nemají žádné licenční omezení. Proto se doporučuje použití obou formátů zároveň, s tím, že GML je vhodný pro dlouhodobé uchování, SHP bude sloužit zejména pro zpřístupňování.

O zkušenosti s prostorovými daty se podělil **Rink W. Kruk** z belgického Národního geografického institutu, který představil projekt Belgického státního archivu, Národní mapové agentury, Královské knihovny a Královského muzea pro střední Afriku cartesius.be, v němž byla využita geodata ze současných map jako konektor pro zpřístupnění digitalizovaných mapových sbírek on-line s využitím již existujících katalogů.

Gašper Rutar z Institutu pro ochranu kulturního dědictví Republiky Slovinsko hovořil o prostorových datech v archeologii, když popsal, jak komplexní data tato instituce vytváří, jejich značný objem a jak důležité je jejich zachování, protože zachycují stav před destrukcí lokality.

Prostřednictvím videokonferenčního prostředí Webex byl přítomen i zástupce Národního archivu Spojených států Amerických **Brett Abrams** z Marylandu, který přiblížil archivaci a zpřístupňování digital-born dokumentů federálních úřadů obsahujících geodata. Prozatím nejsou předávána často. Důvodem je to, že zatím nejsou zahrnuty ve schválených spisových a skartačních plánech, na jejichž základě je v USA předání prováděno. V GIS formátu jsou předávána data např. federálních železnic, využíván je formát SHP, i když by bylo vhodnější doplnit jej o GML (to mimochodem potvrdilo i zjištění, ke kterému došla také evropská skupina vedená slovinskými archiváři). Jako vhodné označují formáty GeoTIFF, GML, TIGER (Topologically Integrated Geographic Encoding and Referencing Files), KML (Keyhole Markup Language); jako ještě přijatelné pro archivaci vidí VPF (Vector Product Format), ESRI ARC/INFO Interchange File Format, TerraGo Geospatial PDF, ESRI Shapefile. A je nutné vyjasnit, jak je to s rastrovými formáty: Geo PDF, GEO TIFF, JPEG2000, RPF (Raster Product Format, což je formát využívaný jako armádní standard). Důležitá jsou metadata a dokumentace geodat, které formou standardu předepisuje Federální komise pro geoprostorová data a přínosem by byla užší spolupráce archivu s touto komisí. NARA se nyní zaměřuje na výzkum možnosti konverzí a hodnocení rizik ztrát při konverzích. Co se týká CAD formátů, pak preferovanými formáty jsou Extensible 3D (X3D), STEP (Standard for the Exchange of Product Model Data); přijatelnými formáty jsou PDF/E, U3D (Universal 3D) a PRC (Product Representation Compact).

Přehled o metadatovém standardu INSPIRE přinesla **Mateja Urbančič** z Geodetického úřadu republiky Slovinsko. Standard byl připraven v roce 2007 a prostorová data v této podobě musí členské státy EU posílat nejpozději od roku 2024. Součástí standardu jsou 3 přílohy, což jsou vzorové dataseť. Evropská komise pro-

vozuje vlastní geoportál, kde jsou uveřejňována zasláná data. Geoportály provozují i členské státy. Složitou otázkou je především udržení vazby na organizace při transferu do standardu INSPIRE, které tato data využívají nebo vytváří. V rámci diskuse pak zazněl požadavek na zřízení vlastního bloku, který by umožnil archivaci datasetů přímo orgány Evropské komise, protože se archivace vůbec neřeší a geoportál předané datasety pouze zpřístupňuje.

Metadatový standard prostorových dat ISO 19165 představil **Joan Masó Pau** z Univerzity Barcelona. Dlouhodobé uchování velkých datasetů prostorových dat je velký problém. Skupina, která připravovala standard, se to také učí. V tuto chvíli se hledá jednotný dataset, ale datový objem roste příliš rychle. Jednoduchým řešením by bylo data rozdělit, ale uživatelé je chtějí mít propojená, čímž se násobí informační hodnota, ale proces uchování je složitější. Oddíl 6 ve standardu z roku 2018 obsahuje principy pro dlouhodobé uložení prostorových dat a jedná se o úpravu OAIS modelu. Připravený vzorový balíček odpovídá open packaging convention a obsahuje XML popis, 539 souborů ve struktuře 8 adresářů, to vše propojují metadata. Balíček umožňuje komprimaci a počítá se do budoucna s automatizací ukládání do jednoho souboru. Při jeho tvorbě je provedena konverze rastrových dat do formátu geoTIFF a vektorové grafiky do formátu GML. Popis v XML kombinuje metadatové standardy METS, PREMIS a EAD, ale je třeba připravit schéma a validátor.

Druhý den konference zahájil v bloku Nástroje pro „geoarchivaci“ **Tomaž Černe** z firmy IGEA, když představil práci na integraci open source GIS řešení do funkčního archivního systému. Ta byla zrealizována v souvislosti s plánovaným zrušením důlní společnosti, jež byla založena roku 1755, po válce 1946 zestátněna a na konci roku 2020 ji čeká konečná likvidace a definitivní ukončení provozu. Od 18. století tedy postupně vzniká kontinuální dokumentace v podobě map, plánů a historických dokumentů a k dispozici je i novější dokumentace, která vznikala na základě legislativy (povolení pro těžbu, plány, smlouvy atd.) Protože je i po uzavření dolů nutné z bezpečnostních důvodů oblast i nadále monitorovat z hlediska otřesů, pohybu půdy, dopadu na životní prostředí apod., jsou k dispozici i současná geodata. T. Černe popsal postup analýzy agend, přípravy metod digitalizace, vytvoření modelu a sestavení potřebných metadat, připojení digitalizovaných dokumentů v PDF a propojení na digitalizované mapy a geodata. To vše výhradně za pomoci open source nástrojů.

Po prezentaci **Želimir Župljanina**, který představil software FME pro migraci a práci s prostorovými GIS a CAD formáty, jenž v současné době zvládá převod cca 450 formátů, vystoupil opět **Gregor Završnik** s druhou částí výsledků výzkumu prováděného v rámci EARK projektu a nyní pokračujícího v rámci eArchiving Building Block. Totiž s prezentací přinášející řešení: návrh geo-informačního balíčku v podobě geoCITS (geo Content Information Type Specification);¹¹⁾ nutnými a doporučenými specifikacemi a dostupnými open source nástroji (ogr2ogr, QGIS, Geonetwork, Geoserver); doporučenými formáty k ukládání (GeoTIFF, GML 3.2.1 + SHP, CSV, SIARD); skladbou potřebné dokumentace (souřadnicový systém,

technická a kontextová dokumentace); a metadatovými standardy pro geodata (ISO 19165, 19115, 19119, INSPIRE).

Archivace prostorových dat Natura 2000 je pilotní projekt Archivu slovinské republiky a Agentury ochrany přírody podporovaný v rámci E-ARK a představil ji **Primož Kogovšek** ze Slovinské agentury životního prostředí. Agentura pracuje s geografickým informačním systémem, který zpracovává obrovská množství dat z tisíců senzorů (voda, počasí, vítr atd.). Data i metadata jsou pouze v digitální podobě, tzv. digital born, ale tomu neodpovídá ani platná legislativa ani předpisy. Dataset Natura 2000 má geometrický prostorový tvar, tzv. polygon, s málo atributy. Byl vytvořen vzorový postup pro původce, tak aby byl schopen dataset exportovat do archivu. Původce dle tohoto postupu vytvoří při exportu tři SIP balíčky, kdy první obsahuje zdrojová data, druhý obsahuje exportované datové objekty v doporučených formátech, technickou dokumentaci a potřebná metadata, třetí balíček obsahuje změnová data úpravy dle úpravy předpisu z roku 2009 Natura 2000. Tento pilotní projekt ukázal na několik klíčových úkolů, původce musí vědět, jak s daty pracuje archiv. Pro export do otevřeného formátu GML je potřebný návod, aby byl zachycen kontext informací, a je nezbytné předcházet možným datovým ztrátám. Archiv musí vědět, co je opravdu nutné archivovat a mít určenu a popsánu strukturu datasetu. Archivační postupy je nutné připravit již na počátku práce s prostorovými daty, protože jsou to velké datové objemy, vícedimensionální rastrová data. V tuto chvíli je vhodné využít zkušeností ze zavádění metadatového standardu INSPIRE v EU a postupovat po malých krocích, vytvořit znalostní bázi, nástroje a postupy koordinovat.

Thomas Galka z firmy Axmann Rakousko představil již dříve zmiňovaný software FME, tentokrát s praktickou ukázkou přípravy transformačního modelu převodu formátů a mapování doplnění metadat.

O řešení digitálního úložiště na Výzkumném a mapovacím institutu Slovinska hovořil **Boštvan Pucelj**. V úložišti ukládají digitalizované analogové dokumenty, ve Slovinsku však neexistuje žádná vzorová metodika postupu, není tedy jasné, co je důležité a co se tedy má dělat dříve, a proto zvolili vlastní řešení. Všechny předchozí formáty byly migrovány do centrální databáze do formátu PDF-a/2b. V současné chvíli mají v úložišti uloženo 5 TB dat a roční přírůstek je 300GB. Nezdopovězenou otázkou je, co vše je třeba scanovat. Mimo digitalizaci jsou přílohy s minimálním významem.

Projekt MAPIRE¹²⁾ popsal **Sandor Biszak** z maďarské společnosti Arcanum, která se specializuje na digitalizaci analogových dat. V portálu MAPIRE jsou uloženy historické mapy z velké části Evropy, které se dochovaly v Rakouském státním archivu ve Vídni. Jsou díky systému propojeny se současnými mapami, lze v nich

¹¹⁾ <https://github.com/DILCISBoard/E-ARK-Geodata>

¹²⁾ <https://mapire.eu/en/>

hledat v různých jazycích, dle již nepoužívaných názvů měst nebo obcí. Datové úložiště je hostováno u firmy Amazon, protože vybudování vlastního datového úložiště z finančních důvodů nebylo možné. O služby tohoto portálu je tak velký zájem mezi uživateli, že je nabízen přednostní placený přístup jak jednotlivcům, tak institucím, aby měli kvůli výzkumům přístup k datům v úložišti.

András Sipos z Městského archivu v Budapešti představil projekt portálu pro přístup k historickým dokumentům v digitální podobě s názvem *Hungaricana*¹³⁾ a také projekt *Time Machine*,¹⁴⁾ který označil za novou generaci archivní databáze. Vyhledávání v ní probíhá pomocí historických map v podobě podobné, jakou nabízí Google Maps. Tato nová databáze je funkční od roku 2017, nicméně první podklady vznikly již v sedmdesátých letech minulého století, kdy byla zpracována historická topografie města Budapešť. Postupně došlo k napojení jednotlivých databází archivů na maďarský archivní portál, dalším krokem bylo vytvoření portálu *MAPIRE* a následovalo vytvoření jedné centrální databáze národního dědictví *HUNGARICANA*. *Hungaricana* je tzv. big data databáze, kde jsou propojeny informace z národního, oblastních, městských a církevních archivů, muzejní databáze atd. Vytvoření tzv. časostroje pro Budapešť bylo dalším logickým krokem, neboť umožňuje procházet data uložená v databázích pomocí map. Mapy jsou propojené s archiváliemi v databázích pomocí lokací a digitalizované archiválie jsou tak přístupné z různých směrů.

Archivaci prostorových dat na federální úrovni přiblížila **Rebecca Laing Baker** z Národního archivu Spojených států amerických. Dlouhodobé uložení dat z geografických databází se postupně stává běžnou záležitostí, v archivu jsou tak uloženy např. data federální správy železnic, mapy národních přírodních parků, pobřežní stráž, NASA aj. Příjem těchto dat probíhá dle schváleného spisového a skartačního plánu. Velkým přínosem pro příjem velkých objemů dat je sestava nástrojů, které data kontrolují a validují a umožňují opatřit metadaty. NARA používá *FileLister* pro kontrolu sady souborů, jejich hashů a pro zobrazení seznamu všech zaslaných souborů, které v sadě jsou, včetně přehledu typů souborů a jejich množství. Pro SHP vyvinul NARA validátor souborů SHP. Dále se validuje prostřednictvím porovnání předpokládaného obsahu se spisovým plánem a s metadatovým popisem původce, kdy se např. porovnávají geografické souřadnice apod. Po validaci a potvrzení převzetí probíhá příprava souborů pro jejich uložení a proces trvalého uchování a zároveň pro možné zpřístupnění. Soubory jsou zazipovány a odeslány via FTP do digitálního archivu ERA (*Electronic Records Archives*).¹⁵⁾ V digitálním archivu jsou pak popsány, zpracovány a zpřístupněny prostřednictvím *National Archives Catalogue*.¹⁶⁾ Migraci prostorových formátů provádí NARA pomocí

¹³⁾ <https://hungaricana.hu/en/>

¹⁴⁾ <https://hungaricana.hu/en/budapest-idogep/terkep/>

¹⁵⁾ <https://www.archives.gov/era>

FME Desktop, které umožňuje automatizované workflow migrace a validace včetně dokumentace těchto procesů prostřednictvím logů. Základem ERA 2.0 je repozitář na bázi Amazon Cloudu, který NARA umožňuje operativní práci s archivovanými soubory a zároveň řeší požadavky na přístupnost obrovského množství ukládaných formátů všem federálním úřadům.

V bleskových hovorech **Michal Hanzalík** ze slovenské společnosti Piql hovořil o dlouhodobém ukládání digitálních dat v binární podobě pomocí filmových nosičů s kapacitou 120Gb, které firma vyvinula. **Jaka Šimnovec** představil firmu Realis, která je dodavatelem geografického informačního systému PISO samosprávě a soukromému sektoru ve Slovinsku. V poslední příspěvku hovořila **Vlatka Lemič** ze záhřebské univerzity o platformě Topotéka, kde dobrovolně spolupracuje široká mezinárodní komunita na virtuální sbírce, která je krokem k vytvoření Time Machine.

Úvodem závěrečné diskuse byla prodiskutována ještě technika blockchain a její využití v systémech státní správy a pak již následovalo shrnutí dvoudenní konference. Příspěvky prvního dne konference se zaměřily na otázky, co je důležité a jak to dělat. Druhý den byl věnován nástrojům a řešením, které jsou již nyní používány. Zaznělo, že novým úkolem archivů je zpřístupňovat historická data pod mottem „faster, better, cheaper“, neboli „rychleji, lépe, levněji“, neboť informace se v 21. století staly ropou dneška, a to včetně těch historických. Archivace geografických dat není a nebude snadná, předpokládá se, že nadále budou vznikat mezinárodní týmy, které budou postupně řešit jednotlivé úkoly. Pro ně ale musí být připraveny specifikace, kritéria, postupy, nástroje, standardy, a proto na úplný závěr opět zazněla výzva ke spolupráci v rámci skupiny pro geografická data pod DLM fórem a v rámci DILCIS Board.

■ Pavlína Nimrichtrová – Martin Rechterik

„ANI NEVÍŠ, JAK JE PŘÍJEMNÝ ZJISTIT, ŽE MÁŠ KOLEM SEBE PARTU LIDÍ, NA KTERÉ JE MOŽNÉ SE SPOLEHNOUT!“

Tuto navýsost pravdivou myšlenku, kterou pronesla vedoucí Státního okresního archivu Plzeň-jih se sídlem v Blovicích Petra Martínková pár dní po vytopení svého archivu, jsme si mimoděk vybavili v souvislosti s Blovicemi ještě mnohokrát. Když jsme vzpomínali na dobře organizovaný a dělný záchranný tým, který přes improvizace všeho druhu prostě fungoval. Když všichni, domácí i hosté, dělali všechno pro to, aby to nějak šlo. Když jsme nakonec mohli konstatovat, že díky

¹⁶⁾ <https://catalog.archives.gov/>

nám všem se podařilo bezprostřední následky nečekané události úspěšně zvládnout.

Neštěstí prý nechodí po horách, ale po lidech. Nevyhýbá se však ani archivům a nám na Plzeňsku se jedno takové nechtěné podařilo „přivítat“ v noci z 11. na 12. srpna 2019, kdy došlo při bouřce provázené silným deštěm k zatopení blovického okresního archivu. V sousedství se již delší dobu zateploval osmipodlažní panelový dům, vítr zanesl na střechu archivu zbytky polystyrenu a igelitu, které při dešti ucply vpusti do okapové roury, a došlo k poškození svodového systému. Z ploché střechy archivu se tak stal rázem bazén a voda začala pronikat do nitra budovy.

Její zatopení bylo zjištěno ráno: kaluže vody na podlahách, voda stékající po regálech depozitářů, různou intenzitou zasažené archiválie v kartonech a balících i volně uložené knihy v regálech. Prostě noční můra všech archivářů. Ti blovičtí však zareagovali okamžitě a bezchybně: po chvíli již na střeše archivu zasahovali nepomučtí profesionální hasiči a zpřístupňovali svodový systém, archiváři lovili v paměti informace o řešení důsledků živelných pohrom a havárií, konzultovali se zasvěcenějšími a organizovali další potřebné práce.

Díky povolaným posilám z Plzně, Domažlic, Plas, Tachova a Kláštera u Nepomuka bylo zahájeno stěhování vodou zasažených archiválií z depozitářů, jejich vybalování z mokrých ochranných obalů, řádná adjustace a rozložení v místnostech archivu, kde byly instalovány odvlhčovače a ventilátory. Ty jsme získávali porůznu: v našich ostatních archivech, blovickém muzeu, Centru stavitelského dědictví v Plasích, část jich zapůjčili sami hasiči, další byly dovezeny z odboru bezpečnosti, prevence kriminality a krizového řízení Magistrátu města Plzně. Město Blovice nám poskytlo výkonný vysavač na vodu, do doby jeho instalace byla voda v přízemí depozitáře nabírána zaměstnanci archivu prostě do věder lopatkami na smetl a vytírána dosucha hadry.

Část méně zasažených archiválií se začala převážet do archivního pracoviště v nedalekém Klášteře u Nepomuka, kde došlo také k instalaci technických prostředků potřebných k vysušování a ke snižování relativní vlhkosti vzduchu. Souběžně se intenzivně řešila rovněž otázka odborného zajištění vážně zasažených archiválií, k jejichž záchraně pouhé běžné vysušení stačit nebude. V době dovolených byla sice každá rada drahá, ovšem po několika konzultacích s kolegy, jejichž archivy prošly podobou situací, se brzy ukázalo jednoznačné řešení: zamrazit! Nejbližší mrazárna se nacházela v Dýšině u Plzně a Blovičtí zahájili zdoluhavá vyjednávání. Sháněly se potřebné informace, obstarávala veškerá povolení a čas utíkal. Teprve v pozdním odpolední dorazilo po předchozím souhlasu Krajské veterinární správy pro Plzeňský kraj tolik očekávané sdělení, že je možné archiválie určené k zamrazení do Dýšiny přivézt!

Tím byla zahájena velká logistická akce, která vypukla další den. Ještě předtím však museli Blovičtí vyvinout značné množství energie a úsilí na její přípravu. Vždyť který archiv má třeba k dispozici desítky červených plastových plnostěnných přepravek Euro200? Nebo jsou snad dostupnější ty zelené zeleninové? Ono ani zajištění palet, nákladní autodopravy nebo vysokozdvížného vozíku jen tak ze

dne na den, vlastně z večera na ráno, není úplně samozřejmé. Při řešení těchto problémů se ukázalo, jak moc jsou důležité místní a hlavně osobní kontakty ochotných zaměstnanců. Tak třeba Markéta Járová zajistila autodopravu, palety, smršťovací fólie a vysokozdvizný vozík. Alena Linhartová zase obstarala přes svého bratra zapůjčení a dopravu zeleninových přepravek, ovšem s podmínkou jejich navrácení do švestek, tedy do jejich podzimní sklizně. Hana Krutišová zajišťovala dostupné přepravky na banány po celých Blovicích. A Petra Martínková tomu všemu velela a komunikovala s dýšinskými mrazírny.

V úterý 13. srpna se to všechno podařilo díky úsilí všech přítomných blovických i přespolních zaměstnanců archivu zrealizovat. Asi 60 bm nejvíce zasažených archiválií ve 150 zeleninových přepravkách a 30 banánových krabicích bylo odvezeno do mrazíren v Dýšině, zhruba stejné množství mírněji zasažených archiválií jsme dopravili k dosušení do Kláštera u Nepomuka. A souběžně s tím už přemýšleli, co bude dál. Díky doporučení Michala Ďuroviče z Národního archivu jsme kontaktovali ředitelku odboru ochrany knihovnických fondů Národní knihovny České republiky Petru Vávrovou, která nám přislíbila pomoc. Národní knihovna totiž disponuje potřebnou vysoušecí komorou a naše archiválie se dostaly do pořadí na její využití již počátkem roku 2020.

A také jsme počítali škody, které nebudou malé. Některé se daly vyčíslit hned, jiné zatím pouze nahrubo odhadujeme. Jednáme o jejich náhradě, protože s mimořádnými situacemi již tak napjaté archivní rozpočty prostě nepočítají. Finanční ztráty jsou sice také bolestivé, ale dají se kompenzovat. Ty nejpodstatnější ztráty, ztráty na archiváliích, však prozatím odhadnout nedokážeme a můžeme jen doufat, že nebudou významné.

Všechno zlé je prý pro něco dobré. Pokud blovická „potopeň“, jak krásně poeticky zatopení archivu Blovičtí nazvali, k něčemu dobrému byla, tak snad pouze ke zjištění, že archiváři jsou pracovití a akční tvorové a že je neštěstí sblízuje. Že ztrácet věci sice není příjemné, ale mnohem horší je ztrácet lidi. V Blovicích však zafungovalo společenství lidí, kteří ztracení nebyli. A to je snad to nejbáječnější poselství celého blovického archivního podvodního úkazu.

■ Petra Martínková – Karel Řeháček

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE REVOLUCE 1989 V REGIONECH V NÁRODNÍM ARCHIVU

Konání specializované konference bylo poprvé veřejně avizováno už na tradiční konferenci *Československo v letech 1978–1985*, která se konala v roce 2018 v Českých Budějovicích. Hlavní pořadatelé Ústav pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR) a Jihočeské muzeum se rozhodli v Praze uspořádat setkání historiků, archivářů, muzejníků a dalších badatelů z centra i regionů, aby se podělili o infor-

mace týkající se přelomového roku 1989. Po počátečních peripetiích ohledně místa konání konference bylo využito příjemných prostor Národního archivu v Praze na Chodovci. Dalším spolupředávkem byl bratislavský Ústav paměti národa. Do dvoudenního programu bylo původně vtěsnáno 26 příspěvků od 25 autorů. Pozvání přijali referující z celé České republiky i pět ze sousedního Slovenska.

Celá konference s názvem *Revoluce 1989 v regionech. Cesta ke zhroucení starého a počátky nového režimu v krajích a okresech Československa 1985–1990* se konala v malém přednáškovém sále Národního archivu ve dnech 11.–12. září 2019. Zahájení se za pořadatele ujali ředitel ÚSTR Zdeněk Hazdra a Jiří Petráš z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, kteří vysvětlili důvody uspořádání setkání v Praze zejména pro dobrou dopravní dostupnost z celé republiky.

Program zahájil *Martin Dolejský* z Městského muzea v Čelákovících příspěvkem o činnosti a stavu Komunistické strany Československa v okrese Praha-východ v době přestavby v letech 1985–1989. Vztahem oficiální politiky a disentu k ekologickým problémům na průmyslovém Ostravsku se zabývala ve svém prvním příspěvku *Nina Pavelčíková* z Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Otázka životního prostředí v této oblasti byla i přes veškerou snahu vládnoucích komunistů o zmírnění dopadů těžkého průmyslu v té době velmi závažná. Také aktivizující se disent považoval problematiku životního prostředí za stěžejní téma. Třetí vystoupila *Irena Krčilová* ze Státního okresního archivu Pelhřimov, která posluchače seznámila se situací v Pelhřimově na konci osmdesátých let 20. století od výbuchu trhavin před sídlem okresního výboru KSČ v roce 1988, průběh sametové revoluce až po otázku vlastnictví výstavné budovy okresního sídla strany.

Po krátké diskusi přiblížil *Jiří Pernes* z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR pád komunistického režimu v Brně. Odrazem vnitropolitických změn v materiálech velitelství 5. brigády Pohraniční stráže v listopadových dnech roku 1989 se zabýval *Pavel Vaněk* z 3. oddělení Archivu bezpečnostních složek v Kanicích na okrese Brno-venkov. Zpět na severní Moravu do odlehlé oblasti Jesenicka nás přenesl *Matěj Matela* z místního Vlastivědného muzea, který hovořil o tamních způsobech odporu vůči režimu, neboť vzhledem k loajalitě zdejších občanů vůči tehdejšímu poměru znamenal jakýkoliv nesouhlas odvážný čin. Několik disidentů se rekrutovalo z řad ekologů a trampů. Za pozornost stojí i okolnosti vzniku Občanského fóra v tomto kraji.

Po obědě byl na programu první slovenský příspěvek od *Adama Bielese* ze Slovenského národního muzea o průběhu roku 1989 na bratislavských univerzitách a aktivitách studentů, kteří za vyjádření nesouhlasu již nebyli přísně trestáni. Státní bezpečnost se už soustředila pouze na sledování osob bez přímého zásahu. *Jitka Vandrovcová* z Husitského muzea v Táboře se zaměřila na dění před, během a po listopadu 1989 v této instituci, tehdejšímu Muzeu husitského revolučního hnutí v Táboře, zejména na činnost a aktivity jeho zaměstnanců. *František Kotěšovec* ze Státního okresního archivu Prachatice popsal činnost Okresního výboru KSČ, který se ještě mnoho dní po demonstraci na pražské Národní třídě řídil direktivou ÚV KSČ a vůbec nikdo z jeho členů nebyl schopen vést diskusi s opozicí.

Zahájení konference
 Revoluce 1989 v regionech
 Zdroj fotografie:
 Ústav pro studium
 totalitních režimů,
 autor Přemysl Fialka

Z Historického ústavu Akademie věd SR přijela *Elena Londáková*, aby seznámila posluchače se specifiky vývoje disentu na Slovensku, kde se rozvíjel hlavně v křesťanských kruzích. Ve druhé polovině osmdesátých let 20. století se v Bratislavě zformovalo ochránářské hnutí, které poukazovalo na zanedbávání životního prostředí a kulturního dědictví, čímž narušovalo propagandou idealizovaný obraz života. Příspěvek *Jana Nedvěda* z Muzea Karlovy Vary se chronologicky věnoval listopadovým událostem v Karlových Varech a nastínil tamní specifika, neboť opozice zde vznikala většinou mezi mladými lidmi ve spojení s undergroundem a Hnutím za občanskou svobodu. *Michal Miklovič* z Ústavu paměti národa na příkladu Oblastního odboru Státní bezpečnosti Banská Bystrica představil krajský rozvědňý útvar a jeho spolupráci s územními kontrarozvědkami v roce 1989. Po pádu komunistického režimu byla na základě plánu práce na rok 1990 přiblížena snaha o přizpůsobení se novým podmínkám s pomocí zániku oblastního odboru, odevzdání svazkové agendy nové zpravodajské službě. Politické texty otištěné v době od 17. 11. 1989 do 8. 6. 1990 v regionálním týdeníku Znojensko podrobně analyzoval *Jan Zerbst* z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy. Příspěvky fungovaly jako diskusní fórum, kde se řešilo téma vyrovnání se s minulostí i očerňování členů Občanského fóra. Za situaci roku 1989 v Pardubicích se ohlédl *Jiří Urban* z ÚSTR, kterého zajímaly aktivity veřejnosti, postoje představitelů KSČ i trvale represivní postoj bezpečnostních složek. Míra pomoci studentů a herců v postupu revoluce v městských centrech západního Slovenska byla tématem posledního středního příspěvku *Petera Jaška* z Ústavu paměti národa. Zajímal se i o specifické požadavky představitelů vznikající Veřejnosti proti násilí a výměnu elit na regionální úrovni.

Čtvrteční program zahájil *Josef Halla*, který se zamyslel nad otázkou zrodu nové politické reprezentace na Karlovarsku v době mezi dvěma listopady 1989 a 1990. Následně přednesla svůj druhý příspěvek o průběhu sametové revoluce na Ostravsku *Nina Pavelčíková*. Z vyprávění pamětníků pocházejících z východního Slo-

Diskuse
během konference
Revoluce 1989 v regionech
Zdroj fotografie:
Ústav pro studium
totalitních režimů,
autor Přemysl Fialka

venska od Košic čerpala poznatky o každodennosti *Klára Kohoutová* ze Společenskovedního ústavu Centra společenských a psychologických věd Slovenské akademie věd. S počátky formování Občanského fóra v Olomouci seznámil posluchače *Tomáš Hubálek* z Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Vycházel zejména z memoárů a vzpomínek přímých aktérů a pokusil se o kritickou reflexi dosud publikovaných zpráv o vzniku Občanského fóra. Na severu Moravy i tematicky zůstal také *Martin Juřica* z Archivu města Ostravy, který rozkryl pozadí opožděného „Sametu“ v průmyslové Ostravě, kde dlouho přetrvávala podpora obyvatelstva stávajícím mocipánům a jejich setrvačnost v zaběhlém systému. O tom, jak se otázka postavení Moravy stala po listopadu 1989 významným předvolebním tématem, pohovořil *Kamil Polehla* z Ústavu dějin českých Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Kvůli změnám v programu zahájil poslední blok *Jiří Petráš* z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, aby s vtípem sobě vlastním za pomoci fotodokumentace srovnal rok 1989 ve třech regionech - severních, jižních a východních Čechách. Následně *Lukáš Kopecký* z Filozofické fakulty Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem podrobně rozebral poslední rok působení bývalého ministra zahraničí a dlouholetého poslance Václava Davida, který byl naposled zvolen za okres Klattovy. Na základě různorodých pramenů zmapoval jeho každodennost. Vzhledem k tomu, že *Lukáš Valeš* z Právnické fakulty Západočeské univerzity v Plzni se svým příspěvkem o aktérech sametové revoluce na českých náměstích nedorazil a *Libor Svoboda* z ÚSTR z časových důvodů o Státní bezpečnosti a opozici v regionech v roce 1989 nepromluvil, zakončila konferenci svým příspěvkem *Tajana Gerbovcová* ze Slovenského národního archivu. Nejprve se krátce věnovala aktivitám různých disidentských skupin, zejména tajné církve na Slovensku, činnosti tzv. Bratislavské pětky a organizací Svazu ochránců přírody svoji nenásilnou formou předznamenala něžný pád o rok a půl později. Na závěr se věnovala působení Veřejnosti proti násilí.

Dvoudenní konference byla zakončena živou diskusí přítomných hostů a poděkováním Libora Svobody všem přednášejícím i pořádajícím institucím. Do konce roku 2019 doručené příspěvky měly být otištěny ve sborníku z konference.

■ Irena Krčilová

SEMINÁŘ ZÁPADOČESKÝCH ARCHIVÁŘŮ V NEPOMUKU

Ve dnech 21.–23. října 2019 bylo město Nepomuk centrem archivnictví západních Čech, neboť se tam konal tradiční seminář západočeských archivářů, jenž tentokrát pořádal Státní oblastní archiv v Plzni. Účastnili se převážně pracovníci výše zmíněného archivu, všech devíti okresních archivů ze západočeského regionu včetně hostů z Archivu města Plzně, Archivu Plzeňského Prazdroje, Národního archivu, Archivu bezpečnostních složek, Státního oblastního archivu Praha a okresního archivu Rakovník. Setkání se uskutečnilo ve společenském sále hotelu U Zeleného stromu v Nepomuku.

Z koncepčního hlediska byl seminář rozdělen na dva bloky: historicko-regionální (pondělí a středa) a metodický (úterý). První blok zahrnoval krom seznámení s regionem také dějiny města Nepomuk a západočeského průmyslu, zatímco druhý blok byl věnován příspěvkům o předarchivní péči, konkrétně výběru archiválií z hlediska obsahu. Oba bloky příspěvků doplnil tradičně doprovodný program.

Než došlo k úvodnímu shromáždění v Nepomuku, v tentýž den se dopoledne účastníci semináře sešli v lokalitě Míšov, kde byla na programu prohlídka Atom Muzea. Po ní následoval přesun do hotelu U Zeleného stromu, kde přítomné ve společenském sále přivítal ředitel SOA v Plzni Petr Hubka.

Úvodní část historicko-regionálního bloku, kterou moderovala Petra Martínková (SOkA Plzeň-jih), zahájila Markéta Járová (SOkA Plzeň-jih) bohatě ikonograficky ilustrovaným příspěvkem o dějinách města Nepomuk. O vývoji panství a velkostatku Zelená hora, včetně jejího lesního hospodářství a průmyslových podniků pojednávalo následně vystoupení Jakuba Mírky (5. oddělení SOA v Plzni). Poté představil Petr Kolář (4. oddělení SOA v Plzni) osobnost jednoho z nejvýznamnějších nepomuckých rodáků, malíře Augustina Němejce, včetně jeho působení v Tachově ve službách Alfréda III. Augusta, knížete Windischgrätze. Další dvě neméně významné jihoplzeňské osobnosti představila Ludmila Novotná (1. oddělení SOA v Plzni), a to malíře Josefa Matějku a chemika a učitele Alexandra Sommera Bařka. Následoval příspěvek Michala Ryse (SOkA Plzeň-jih), ve kterém představil svoji práci na edici nejstaršího radního manuálu města Blovice z let 1663–1721. Svůj příspěvek k paměti urozenosti přednesl Vladimír Červenka (5. oddělení SOA v Plzni), konkrétně se jednalo o kostel Narození Panny Marie v Koutouni jako šlechtické pohřebiště. O vnučené správě velkostatkového majetku v raném období Československé republiky, jež dle tehdejšího společenského vnímání znamenala jisté odčinění porážky českých stavů v bitvě na Bílé hoře, kon-

krétně s příklady v západních Čechách, pojednával Jaroslav Jiráť (5. oddělení SOA v Plzni). První ze čtyř příspěvků ředitele odboru archivnictví a spisové služby SOA v Plzni Karla Řeháčka se věnoval hospodářskému rozvoji karlovarských lázeňských oblastí v meziválečném období (1918–1939). Následoval příspěvek Antonína Maříka (SOkA Karlovy Vary), v němž nastínil dovoz rašeliny do Karlových varů, rozvoj její těžby, lékařský význam, včetně rabování rašeliniště Soosu z důvodu těžby. Obdobím První republiky se věnoval také Petr Cais (SOkA Karlovy Vary), konkrétně se jednalo o někdejší město Rybáře, jež je nyní součástí města Karlovy Vary. Poslední bod programu prvního dne semináře prezentoval Pavel Andrš (SOkA Karlovy Vary), tentokrát pojednával o stavební obnově Karlových varů po skončení druhé světové války.

Druhý den semináře, jenž tentokrát zahrnoval metodický blok zaměřený na předarchivní péči – konkrétně výběru archiválií z hlediska obsahu – moderoval Karel Řeháček a byl rozdělen na pět částí. V první části se pojednávalo o výběru archiválií z pohledu archivního zákona, tedy v obecné rovině. O kritériích výběru archiválií přednášel právě moderátor bloku Karel Řeháček. Následoval příspěvek o výběru archiválií v digitální podobě od archiváře a metodika z odboru archivnictví a spisové služby SOA v Plzni Miroslava Eisenhammera. Druhá a třetí část byla věnována specifikům výběrů v obcích a institucích se složitou organizační strukturou. Své příspěvky na toto téma, krom jednoho od Karla Řeháčka a druhého společně s právničkou SOA v Plzni JUDr. Ivanou Houškovou, prezentovali zástupci okresních archivů (Jan Edl, Radka Kinkorová, Simona Pelcová), 1. oddělení SOA v Plzni (Jakub Bartoš), Státního oblastního archivu v Praze (Daniel Doležal, Lucie Jedličková), Archivu bezpečnostních složek (Xenie Penížková) a Národního archivu (Jiří Bernas, Matěj Trepeš). Jmenovaní přednesli své zkušenosti z výběru archiválií obcí a vybraných institucí a nastínil, které druhy dokumentů bývají vybrány jako archiválie s trvalou hodnotou. Čtvrtá část bloku vybočovala z hlavního tématu, neboť Petra Martínková analyzovala nepříjemnou událost ze srpna 2019, kdy v Blovicích došlo k silné bouři, která zapříčinila částečné vytopení depozitáře okresního archivu. Metodický blok semináře zakončila generální diskuse, po které odpoledne následovala prohlídka města Nepomuk, komentovaná místostarostou Pavlem Kroupou. Program započal u Špitálského rybníka poblíž bývalé kaple Božího těla. Následně se pozornost soustředila na Přesanické náměstí s kostelem sv. Jakuba a Svatojánským muzeem, jehož expozice se věnuje životu svatého Jana Nepomuckého. Následně se prohlídka přenesla do centra města Nepomuk, do kostela sv. Jana Nepomuckého a na náměstí Augustina Němejce. Účastníci prohlídky poté byli na závěr rozděleni na dvě skupiny: první strávila zbytek exkurze prohlídkou expozice veteránů v Zelenohorské poště a druhá odjela k přibližně 5 km vzdálenému památníku Dubeč, který připomíná smrt amerických letců v únoru 1944 při pádu bombardéru.

Poslední den semináře byl ve znamení druhé části historicko-regionálního bloku a moderoval ho Petr Kolář. Úvodní příspěvek patřil Haně Knetlové (SOkA Cheb), která představila Jednotu knížat a měst na ochranu zemského míru, jež vznikla

v roce 1412 na základě Chebského míru a jejímž účelem bylo ukončení konfliktů mezi městem Cheb a místní šlechtou. O marginalizaci a exkluzi židovského obyvatelstva v oblasti Horního Slavkova před rokem 1850 promluvil Pavel Dohnal (SOkA Sokolov). Prezentace Evy Němečkové (SOkA Plzeň-sever) sahala až za Atlantický oceán, neboť přiblížila život rodáků města Kožlany, kteří na začátku 20. století emigrovali do Chicaga. Dále se Markéta Novotná (SOkA Tachov) rozhovořila o působení dřevařských závodů *Dřevostavby Kolowrat*, které v roce 1930 založil hrabě Jindřich Kolowrat na zámku Diana na Tachovsku. O dalším významném průmyslovém podniku v regionu pojednávalo vystoupení Ladislavy Nohovcové (3. oddělení SOA v Plzni), konkrétně o Škodových závodech a jejich dodávkách zařízení pro cukrovar. Jeden z nejdůležitějších subjektů pro výrobu jízdních kol a motocyklů z období let 1918–1938, tedy *Premier Cheb*, představil Lukáš Zezula (3. oddělení SOA v Plzni). Hana Hrachová (SOkA Rokycany) se ve svém příspěvku věnovala cechu tkalců v Radnici, a to navzdory skutečnosti, že archivní fond obsahuje pouze jednu knihu z let 1806–1822. Zemědělství v období let 1948–1989, konkrétně Okresní zemědělskou správu v Domažlicích, popsala Miloslava Svobodová (SOkA Domažlice). Následujícím příspěvkem Jiřina Vasiová (SOkA Domažlice) připomněla způsob restaurování historických předmětů, konkrétně zlomků pergamenu Legendy o sv. Anežce, a porcelánové lahvičky s tekutinou (po vědeckém rozboru se ukázalo, že se jedná o obyčejnou – možná dešťovou – vodu) a s papírovými dokumenty uvnitř. V závěrečném příspěvku Jiří Sankot (3. oddělení SOA v Plzni) seznámil přítomné archiváře s plzeňskými a rokycanskými knihami, jež Archiv města Plzně a Státní oblastní archiv v Plzni v nedávné době zdigitalizoval.

Seminář západočeských archivářů v roce 2019 zakončil ředitel SOA v Plzni Petr Hubka, který zhodnotil průběh setkání a poděkoval příspěvatelům, organizátorům, ale také ostatním účastníkům. Pro zájemce pak byla připravena prohlídka dominanty města Nepomuk, zámku Zelená hora. Tím byl seminář definitivně ukončen. Místo jeho konání pro rok 2020 ještě nebylo zcela jasné.

■ Martin Žižka

SEDMÉ SETKÁNÍ ARCHIVÁŘŮ V BAD KISSINGEN 11. A 12. LISTOPADU 2019

Od roku 2010 probíhají ve vzdělávacím středisku „Der Heiligenhof“ v bavorském městě Bad Kissingen pravidelná setkání archivářů ze zemí, které spravují archiválie německy mluvícího obyvatelstva. V letošním roce se akce zúčastnilo 14 osob z Německa, Rumunska, Maďarska a již pravidelně i z České republiky. Během dvoudenního jednání zaznělo celkem deset referátů, přičemž každému bylo vyhrazeno 60 minut včetně následné diskuse.

Úvodní blok patřil zástupcům z České republiky. *Branislav Dorko* a *Zdeněk Kravar* seznámili publikum s novinkami v Digitálním archivu Zemského archivu

v Opavě. V nedávné době byly na stránkách archivu zpřístupněny školní výkazy a sčítací operáty, což jsou z hlediska badatelského vytěžování pravděpodobně nejvyužívanější archiválie na úrovni okresních archivů. Oba referující předvedli možnosti využití těchto pramenů a také způsob, jakým jsou archiválie digitalizovány a prezentovány v Digitálním archivu ZAO. Novinky při prezentaci digitalizovaných archiválií, které uživatel na první pohled ani nezaregistruje, souvisejí mimo jiné se zavedením nové aplikace ProArchiv, která slouží ke zpracování archiválií i pomocných evidencí v archivu a má plně implementována nová Základní pravidla pro zpracování archiválií.

Jiří Neminář z Muzea Hlučínska představil složitou problematiku vývoje nacionalismu a národnostní otázky na relativně malém území, které prošlo v průběhu jednoho století opakovaně proměnou státní příslušnosti. Jako jediné území z teritoria současné České republiky náleželo Hlučínsko až do roku 1920 k Německu, což mělo značný vliv rovněž na vývoj regionu v meziválečné době.

Poté vystoupil *Jörg Schlösser* z organizace Stiftung Flucht, Vertreibung und Versöhnung. Sídlo instituce bude vybudováno v Berlíně, kde již v roce 1974 byla založena nadace Deutschhaus pro všechny vysídlené organizace v Německu. Referující představil aktuální stav příprav otevření nadace, která bude uvedena v život pravděpodobně v roce 2020. Bude to svého druhu instituce paměti a bude se týkat také sudetoněmeckého území. Obecně se poslání institutu má týkat všech forem násilného vysídlování v Evropě ve 20. a 21. století. Součástí bude rovněž knihovna i archiv, v němž se bude nacházet databáze výpovědí očitých svědků, které zde budou k dispozici ve formě audio záznamů. Organizace spolupracuje s mezinárodními genealogickými organizacemi, jako je například Ancestry či Family Search, ale její role je spíše konzultační. V následné diskusi přítomní probírali zejména otázku přístupnosti svědectví z pohledu ochrany osobních dat.

Beáta Marcus z univerzity v maďarském městě Pécs si připravila zajímavé téma o deportacích Němců z Maďarska v letech 1944–1945 do Sovětského svazu. Podobně jako J. Neminář otevřela otázku definování národnosti, tentokrát na případě zavlečených německy hovořících obyvatel států střední Evropy. Dnes patří výzkum této problematiky k nejpobulárnějším v Maďarsku, a to také z důvodu množství svědectví osob, které se vrátily domů. Přednášející se rozhodla využít pro studium této problematiky materiál úřední povahy v maďarských archivech. Klíčová byla v tomto procesu také role místních orgánů, nikoli pouze okupačních sovětských. Stěžejní otázkou se stala především definice Němce podle tehdejších kritérií a sovětských měřítek. Přednášející demonstrovala tuto problematiku na třech regionech na území Maďarska, kde žilo německy hovořící obyvatelstvo. Prameny dokazují, že pro definování německví ze strany sovětské armády nebylo nutné žádných předpokladů a odvlékání civilního obyvatelstva se dělo naprosto svévolně. Největší oblast Maďarska, kde žila německá menšina, se nazývala Schwäbische Türkei. Maďarské úřady považovaly zde žijící Němce za státně nespolehlivé a tímto způsobem se zbavili značné části zdejšího obyvatelstva, takže po válce nebylo nutné organizovat vysídlení.

Ákos Kárbin z Maďarského národního archivu v Budapešti prezentoval příspěvek, v němž se zabýval činností německých diplomatů v Podunajské monarchii na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století. Soustředil se na jejich půso-

bení v oblasti hospodářství v závěrečném období úřadování kancléře Bismarcka a jeho nástupce Lea von Caprivi.

Anna Hahn a *Alexander Weidle* z Institutu pro Bukovinu při Univerzitě Augsburg ve svém příspěvku publiku přiblížili dva projekty související s výstavbou tohoto institutu. Krátce představili jeho třicetiletou historii a poslání. Území Bukoviny je v současné době rozděleno mezi Ukrajinu (Černovice) a Rumunsko. S výjimkou města Černovice zde Němci netvořili nikdy více než pět procent obyvatelstva. V Německu žije asi 100 000 vysídlenců, což je poměrně malá skupina ve srovnání s ostatními. V současnosti probíhá projekt, jehož cílem je formou rozhovorů s pamětníky zachytit vzpomínky na vysídlení z Bukoviny, aktuálně je hotovo asi 80 rozhovorů, v březnu 2020 bude akce ukončena. Každý rozhovor trvá asi dvě až tři hodiny. V první části pamětník samostatně líčí své zážitky, načež jsou mu pokládány doplňující otázky. Závěrečná část je tvořena souborem pevně stanovených otázek. Pamětníci často poskytují fotografie nebo celá fotoalba darem, případně jsou snímky naskenovány. Rozhovory se pak doslovně přepisují do počítače. *Anna Hahn* představila druhý projekt, jímž je sbírka výstřížků z novin jako pramenný zdroj, využívaný zejména studenty.

Thomas Sindilariu z Archivu Honterus Gemeinde v rumunském městě Braşov dále rozvedl problematiku vypovědací hodnoty tisku. Ve svém příspěvku se zaměřil na německý tisk, který vycházel v Rumunsku v letech komunistického režimu. Archivy získávají písemnosti redakcí těchto novin zpravidla v rozsahu, některé se vůbec nedochovaly. Části redakčních registratur se pravděpodobně nacházejí ve státním archivu, avšak archivy v době komunismu písemnosti redakcí vůbec nepřebíraly, protože to pro ně nebylo zajímavé.

V posledním příspěvku pondělního programu vystoupila *Emese Veres* z Budapešti s příspěvkem o válečných denících Augusta von Spiess. Autorka se dlouhodobě zabývá výzkumem působením Maďarů na rumunském území, během něhož narazila na zajímavou pozůstalost plukovníka. Během svého pobytu ve vídeňském Kriegsarchivu narazila na 59 svazků jeho deníků, které začal psát hned první den vojenského nasazení a uzavřené svazky pak posílal po členech rodiny domů.

Ingrid Sauer ze Sudetoněmeckého archivu, jenž je součástí Bavorského hlavního státního archivu v Mnichově, referovala o osobních fondech v tomto archivu. Celkem je zde více než 500 takových fondů, z toho se 106 týká osobností z bývalého území Sudet. Představuje to výrazné obohacení osobních fondů Bavorského hlavního státního archivu. K pozůstalostem byl vyhotoven tištěný katalog o rozsahu 600 stran. Hesla sestávají ze životopisů osob a informací o jejich osobních fondech, případně o materiálech nacházejících se v jiných archivech či muzeích. Najdeme zde také politiky z různých oblastí, tedy jak antifašisty, tak osoby s nacistickou minulostí.

Andreas Wehrmeyer, vedoucí Sudetoněmeckého hudebního institutu v Regensburgu, vystoupil na závěr jednání s příspěvkem, v němž nastínil vývoj a strukturu hudebního archivu umělecké gildy. Toto sdružení umělců, založené v roce 1948, sledovalo nejen umělecké cíle, ale mělo také sociální rozměr, protože podporovalo umělce po jejich vysídlení.

V závěrečné diskusi se přítomní shodli na skutečnosti, že přednesené příspěvky rozvíjejí již dříve zde uvedená témata (digitalizace a zpřístupňování archiválií), ale

současně otevírají i nové rozměry archivní a badatelské práce. I z toho důvodu není potenciál podobných akcí vyčerpán a za příznivých okolností se další archivní setkání uskuteční v Bad Kissingenu opět za dva roky.

■ Zdeněk Kravar

KONFERENCE IGLAVIA HISTORICA K VÝROČÍ TZV. JIHLAVSKÉHO STAVEBNÍHO ŘÁDU Z ROKU 1270

Po posledních komunálních volbách se do čela Jihlavy dostala mladší garnitura místních politiků. Někteří z nich se snaží vzbuzovat u obyvatel kladný vztah, dokonce hrdost k městu, v němž žijí. K tomuto účelu by měly sloužit kromě jiného pravidelné konference inspirované různými historickými výročími. Na návrh Ing. arch. Martina Laštovičky, náměstka primátorky statutárního města Jihlavy MgA. Karolíny Koubové, uspořádal magistrát města 29. ledna 2020 ve velké gotické síni radnice konferenci nazvanou Iglavia historica – exempla trahunt, inspirovanou listinou krále Přemysla Otakara II. Panovník ji vydal v Jihlavě 12. ledna 1270, tzn. před 750 lety. Listina bývá často označována termínem „(tzv.) stavební řád“. Její text přeložený do češtiny vydal před více než půlstoletím ředitel jihlavského archivu dr. František Hoffmann ve formě drobného tisku (Jihlavský městský stavební řád z roku 1270, Jihlava 1967) u příležitosti celostátní konference o funkci územního plánování a stavebního řádu, uspořádané v Jihlavě ve dnech 1.–3. února 1967. Privilegium uložené ve Státním okresním archivu Jihlava, jenž se stal spolupřevadělem konference, bylo po dobu jejího trvání na radnici vystaveno. Kromě originálu listiny s dobře dochovanou pečeti vydavatele přivěšenou na hedvábných nitích byla vystavena také faksimile Gelnhausenova kodexu, otevřená na straně s textem výše zmíněné listiny.

Listina, o níž záznam v inventáři praví, že „*Přemysl Otakar II. uděluje Jihlavským právo stavět domy podle potřeb města a pobořit ty, jež by mu byly na škodu*“, budí dodnes zájem historiků. Jde o to, že její dispozice je příliš stručná a není zcela zřejmé, jak její obsah interpretovat. Jedná se především o správné pochopení termínu „case“, který může znamenat jak měšťanské domy, tak jakákoli jiná stavení: malé domky, chýše, boudy, ale také třeba hutě, tavírny apod. Tradičně převažuje názor, že na ploše vymezené městskými hradbami stály v době založení města nějaké stavby související se zpracováním stříbrné rudy, případně také malá vesnice či rozptýlené domky, a král dovolil jihlavským měšťanům tyto stavby zbourat, aby nepřekážely pravouhému rozvržení ulic a domovních bloků. Donedávna nebyly pochybnosti o správnosti tohoto vysvětlení.

Konference se věnovala dvěma okruhům: dopolední jednání se zaměřilo na historii a archeologii města ve středověku, odpolední na architekturu a současnost města. Všichni tři dopolední referující vyučují na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Prof. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D., hovořil v přednášce nazvané O povaze dlouhého 13. století o zakládání měst v českých zemích ve středověku, z konkrétních míst však více než o Jihlavě o Bruntálu nebo o Uničovu, jehož zakládací listina Přemysla Otakara I. z roku 1223 se dochovala. Jde o unikát, neboť je to první známé městské privilegium v českých zemích. Touto listinou král uznal

Uničovu práva udělená městu jeho bratrem Vladislavem Jindřichem o deset let dříve. Jihlavou se prof. Wihoda zabýval hlavně jako centrem těžby stříbrné rudy a místem inovací při jejím zpracovávání. Ze stříbra vytěženého v okolí se v Přemyslově době v Jihlavě razily mince.

Další referát přednesl doc. Mgr. Petr Hrubý, Ph.D., který působil v minulých letech na Jihlavsku jako archeolog a s místní situací je velmi dobře obeznámen. Nabídl poněkud jiný pohled na obsah listiny, než je uvedeno výše, jak naznačil již v samotném názvu svého příspěvku, který zněl: Jihlavský stavební řád nebo důslednější kontrola báňských a metalurgických provozů za hradbami Jihlavy? S ohledem na to, že listina byla vydána nejméně tři desetiletí po založení města, kdy byla uliční síť již pevně dána, mohlo by se podle jeho mínění jednat o privilegium dovolující Jihlavským stavět a bourat stavby jiných majitelů na nalezištích stříbra v okolí města. Tím by král získal lepší kontrolu nad hutěmi a zkušebnami a celou produkcí drahých kovů. Převzal tak myšlenku PhDr. Jiřího Kejře, významného právního historika, který ji publikoval v roce 1998 (Vznik městského zřízení v českých zemích, Praha 1998, s. 180). Třetí referující, Mgr. Tomáš Borovský, Ph.D., zabývající se středověkými písemnými prameny, se věnoval diplomatickému zařazení listiny. Vyslovil kromě jiného názor, že termín „*stavební řád*“ není pro Přemyslovu listinu vhodný, neboť řády vydávaly pro regulaci života ve městech městské rady, a to spíše až v období novověku. Uvedl také, že dr. Hoffmann od něj koncem svého života ustupoval a jeho užívání omezoval.

V odpoledním bloku se referující posunuli od historie více k architektuře. Doc. Ing. arch. Miroslav Cikán, působící na Fakultě architektury ČVUT v Praze, stojí v čele týmu, jenž zvítězil v architektonické soutěži na revitalizaci Masarykova náměstí v Jihlavě. V příspěvku s dlouhým názvem *Obraz města: viditelný, skrytý, vzdálený, blízký, současný, historický, budoucí* promluvil mj. o určitých stavebních zásadách při zakládání měst ve středověku, formovaných různými vzory včetně připodobňování městských půdorysů svatému městu Jeruzalém. Mám dojem, že doc. Cikán položil na tuto okolnost až příliš velký důraz. Příklad založení Nového Města pražského je sice dostatečně známý a průkazný, avšak kolik dalších měst by se dalo bezpečně vyjmenovat? Neměly by se vzory hledat spíše v Podunají nebo na území Říše s tím, že rozhodující roli hrály místní geomorfologické podmínky? V dalším vystoupení nazvaném *Historická Jihlava z pohledu památkové péče* se Mgr. Jiří Neubert z Památkového ústavu Telč věnoval problematice památkové ochrany historických domů a roli památkové ochrany obecně. Do jisté míry podobné téma bylo námětem posledního referenta, jímž byl Ing. arch. Vratislav Žíka z Fakulty architektury VUT Brno, podílející se spolu se svými studenty na stavebních průzkumech domů v majetku města a na přípravě jejich rekonstrukce a následného využití. Svoji přednášku nazval *Jihlavské historické domy a problematika jejich obnovy*.

Přednesené příspěvky všechny přítomné zaujaly, je však škoda, že si je vyslechlo poměrně málo osob, neboť pořadatelé rozeslali jen nevelký počet pozvánek. Prof. Wihoda a doc. Cikán sice navečer zopakovali svá vystoupení pro širší veřejnost, ale i ostatní referáty byly zajímavé. Dále je škoda, že pořadatelé nepamatovali na diskusi, k některé problematice by se dalo diskutovat velmi dlouho. Konference splnila svůj účel, i když co se týče listiny z roku 1270, přetrvávají na vydání nadále nejméně dva hlavní názory. Jejich význam pro město Jihlavu proto není možné zatím s určitostí stanovit.

■ Vlastimil Svěrák

JUBILUJÍCÍ ARCHIVÁŘ A HISTORIK BOHUMÍR SMUTNÝ

Zásadní kapitoly dějin našich archivů jsou neodmyslitelně utvářeny s působením významných osobností, které svojí činností, odborným zájmem a publikačními výstupy spojily svůj život (nebo alespoň určitou část života) s daným archivním prostředím. Je to i případ jubilanta doc. PhDr. Bohumíra Smutného, Dr., jemuž je věnován tento text.

Druhá polovina šedesátých let byla nejen dobou politického uvolnění, ale také dobou určité konsolidace archivů včetně postupného nástupu nové odborně vzdělané generace. V roce 1966 se významnou posilou ve Státním archivu v Zámrsku stal čerstvý absolvent oboru čeština – dějepis na brněnské Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (nyní Masarykova univerzita) Bohumír Smutný.¹⁾ Několikaletá působnost v Zámrsku pro něho byla osudová.

Velký vliv na odborný růst mladého historika měl ředitel archivu dr. Tomáš Šimek, který mu byl nejen vzorem, dobrým rádcem, ale i přítelem, s nímž následně v době normalizace sdílel i stejný osud. Další odborné styky B. Smutný navázal v roce 1967, kdy se při výběru archivních dokumentů a realizaci politicky sledované výstavy s názvem První roky republiky (1917) 1918–1921 seznámil s dalšími východočeskými historiky, zejména s Vladimírem Wolfem,²⁾ se kterým jej následně pojilo celoživotní přátelství, a Jaroslavem Šulou, který mu v nejtěžší době jeho života podal pomocnou ruku a umožnil mu publikovat studie z dějin textilu.³⁾ O dějiny textilního průmyslu a o dějiny jednotlivých odvětví textilní výroby ve východních Čechách se začal zajímat B. Smutný jako mladý, nadšený a nadějný historik, kterému k této orientaci zpočátku napomohlo jeho pracovní zařazení instruktora pro podnikové archivy. A tato dlouho opomíjená a přitom závažná ob-

¹⁾ Základní data viz Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková, *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 585–586.

²⁾ Univ. prof. PhDr. Vladimír Wolf (4. 2. 1942–23. 12. 2019), více o životě a díle viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_Wolf, cit. 31. 1. 2020

³⁾ O této etapě života B. Smutného více např. Vladimír Wolf, *50 let PhDr. Bohumíra Smutného*. Listy katedry historie a Historického klubu, pob. Hradec Králové 7, 1994, s. 20–21; též Ladislav Hladký, *Pětašedesátník doc. PhDr. Bohumír Smutný*. Časopis Matice moravské, 128, 2009, 1, s. 273–276.

last našich dějin poutala B. Smutného i v další době, o čemž svědčí množství titulů publikovaných studií.

Druhou osudovou záležitostí tehdy již pro PhDr. Bohumíra Smutného bylo setkání a spolupráce s novou odbornou archivářkou Kateřinou (Vilemínou) Havránkovou, působící v Zámrsku v letech 1970–1972.⁴⁾ Tuto noblesní, vzdělanou a organizačně velice schopnou archivářku, pozdější ředitelku Moravského zemského archivu v Brně, si vzal za ženu a prožil s ní až do její smrti v roce 2016 většinu svého dosavadního života. K uctění její památky sestavil a vlastním nákladem vydal obsažný sborník odborných příspěvků a vřelých vzpomínek vděčných spolupracovníků a přátel.⁵⁾

Třetí osudovou záležitostí byl politickými událostmi a následnou normalizací v roce 1974 nuceně ukončený pracovní poměr ve Státním archivu v Zámrsku a zákaz veškeré odborné publikační činnosti. Ze slibně se rozvíjející kariéry archiváře a historika hospodářských dějin rázem nezůstalo nic, žádná budoucnost. Deset let pracoval jako dělník v Brnosmaltu a poté do r. 1989 jako korektor v Tisku Brno, n. p. Po celou dobu této nucené přestávky se odborné práce nevzdal. Stal se soukromým historikem a výše uvedenými tématy se zabýval ve svém volném čase. Na počátku osmdesátých let se mu podařilo navázat spolupráci se Střediskem pro výzkum dějin textilu v Ústí nad Orlicí, kde dr. Jaroslav Šůla jako výkonný ředitel Střediska začal vydávat tematicky zaměřené sborníky a supplementa, v nichž mohl dr. Smutný po dlouhé době uplatnit výsledky své soukromé badatelské činnosti.

Život se dr. Smutnému zásadně změnil až po roce 1989, kdy se mohl vrátit ke své profesi historika a archiváře. Od té doby trvale pracuje v Moravském zemském archivu, dlouhá léta jako vedoucí oddělení správy a zpracování fondů a správce rodinných archivů. Jeho aktivity se rozvinuly jak do hloubky, tak do šířky. Zpracoval a vydal tiskem obsáhlé inventáře početných rodinných archivů uložených v Moravském zemském archivu (např. *Rodinný archiv Ugartů, Widmannů, Salm-Reifferscheidtů Budkov* a mnoho dalších) a jako málokdo se věnoval a nadále věnuje náročnému zpracování archivních fondů velkostatků. Jako historik se specializuje na témata z hospodářských a sociálních dějin 18. a 19. století, zabývá se regionálními dějinami jihozápadní Moravy. A přestože již od roku 1974 nepůsobí ve východních Čechách, tematiku textilních dějin a spolupráci s východočeskými historiky neopomíjí, ba naopak. V roce 1997 obhájil na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity disertační práci nazvanou *Loscani a Chamaré. Studie o hospodářské politice habsburské monarchie mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou*, která o rok později vyšla tiskem v Zámrsku. Tři roky poté získal na stejné fakultě

⁴⁾ PhDr. Kateřina Smutná (14. 9. 1947–7. 5. 2016), další základní data viz J. Hoffmannová – J. Pražáková, *Biografický slovník*, s. 585.

⁵⁾ Bohumír Smutný (ed.), *Kateřina Smutná 1947–2016. K nedožitým sedmdesátinám ředitelky Moravského zemského archivu v Brně a k desátému výročí otevření nové archivní budovy*, Brno 2017.

titul docenta českých dějin za habilitační práci *Potštejnská manufaktura na česko-kladském pomezí (Studie o východočeském plátenictví v letech 1754–1761)*, kterou publikoval v roce 2002 jako supplementum Kladského sborníku, vydávaného královéhradeckou pobočkou Historického klubu. Od počátku devadesátých let až do roku 2010 také přednášel na své mateřské fakultě dějiny českých zemí 19. století a zabýval se otázkami proto-industrializace a průmyslové revoluce. Zároveň byl oponentem několika disertačních prací, členem komisí státních závěrečných zkoušek a do současnosti působí jako člen oborové rady Hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity.

Doc. PhDr. Bohumír Smutný, Dr., je aktivním členem četných redakčních rad významných regionálních i nadregionálních institucí a jejich časopisů, jako např. Muzea Podkrkonoší v Trutnově, v jehož sborníku Krkonoše a Podkrkonoší publikoval již koncem šedesátých let. Dále je členem redakční rady Vlastivědného sborníku Vysočiny (pro vědy společenské), Vlastivědného věstníku moravského, časopisu Jižní Morava a dalších vlastivědných sborníků a ročenek, vycházejících na západní a střední Moravě. Dlouhodobě působí v předsednictvu výboru Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně, je místopředsedou výboru Matice moravské. Podílel se na vydání několika svazků Vlastivědy moravské a je autorem či spoluautorem mnoha studií a článků vážících se k dějinám měst na Moravě.⁶⁾ Nesmírnou pílí, společenskou aktivitu a přínos historické vědě v roce 2009 ocenil ministr vnitra resortním vyznamenáním Za zásluhy o rozvoj archivnictví, v roce 2013 byl B. Smutný navržen na udělení Ceny města Brna v oboru společenské vědy.

V roce 2019 se Bohumír Smutný dožil v plné svěžesti neuvěřitelných sedmdesáti pěti let. Je obdivuhodné a ještě nedoceněné, kolik práce dokázal přes všechny překážky a potíže vykonat, jak pro rozvoj archivnictví a pro pozvednutí významu regionálních dějin, tak pro zaplnění bílých míst v historii Moravy i specifických odvětví hospodářských dějin, často hlavním proudem badatelského zájmu opomíjených. Můžeme si jen přát, aby i nadále mohl pan docent bez jakéhokoliv problému pokračovat v práci archiváře, historika, vlastivědného pracovníka a byl stálým příkladem nastupujícím mladším kolegům, aby on sám s neztenčenou energií a zájmem udělal všechno, co má ve svém pracovním a výzkumném plánu. K tomu si dovoluji Bohumíru Smutnému popřát za všechny přátele a archiváře stále zdraví a životní pohodu.

Věra Němečková

⁶⁾ Výběrová bibliografie prací viz např. Emil Kordiovský, *Bohumír Smutný mezi šedesátníky*, Jižní Morava – vlastivědný sborník, 40, sv. 43, 2004, s. 394–402, zde s. 395–402.

STANISLAV KONEČNÝ JUBILUJÍCÍ

V únoru letošního roku se dožil významného životního výročí litomyšlský archivář – kolega Mgr. Stanislav Konečný.

Jubilant se narodil 20. února 1960 v Karlových Varech a po absolvování základního vzdělání vystudoval gymnázium v Novém Bydžově (1975–1980), Střední pedagogickou školu v Chrudimi – studium pro absolventy gymnázií (1980–1981) a následně obor dějepis-pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové (1984–1989). V letech 1989–2001 pracoval v Městském muzeu a galerii v Poličce a od roku 2001 do současnosti je zaměstnán ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, kde je pověřen zejména vedením badatelny, zpracováním archivních souborů a sbírky dokumentace, ale i vyřizováním žádostí a vyhotovováním složitějších rešerší. Jeho biografické údaje byly zveřejněny v *Lexikonu současných českých historiků* Jaroslava Pánka a Petra Vorla (Praha 1999), v *Biografickém slovníku archivářů svitavského okresu* Oldřicha Pakosty (Litomyšl 2002), v *Lexikonu českých historiků 2010* Radka Lipovského, Lumíra Dokoupila a Aleše Zářického (Ostrava 2012) a ve *Slovníku spisovatelů Svitavska* Milana Báčí (Svitavy 2018).

Živý zájem o archivní a regionálně historickou problematiku se projevuje v jubilatově publikační činnosti. Je autorem či spoluautorem řady publikací, několika časopiseckých studií a mnoha novinových článků, z nichž lze uvést následující: *Polička. Věnné město českých královen* (společně s Jindřichem Růžičkou, 2001, 2010), *Poličští ostrořelci* (1998), *Zvony v Poličce a na Poličsku* (1999), *Lid bible v Poličce* (2002, 2004), *Poličské ulice a vývoj jejich názvů* (1998, 2004), *Jazykové bouře v Poličce 1899* (1999, 2004), *Svojanov. Pohled do historie hradu a panství* (2007), *Poličští střelci a ostrořelci* (2008), *Dějiny města Poličky* (společně s Davidem Junkem, 2015), *Měšťanský pivovar v Poličce* (společně s Filipem Vránou, 2017) a *120 let žijeme dřevem. Dřevozávod Pražan s. r. o.* (2017). Stanislav Konečný byl též členem autorských kolektivů několika výzkumných projektů, z nichž je možné zmínit následující: *Personální obsazení státní a politické správy v Říšské župě Sudety v letech 1939–1945 – Biografická příručka* (2006–2008, Státní oblastní archiv Litoměřice), *Yerusha – Vytvoření evropské databáze archivních fondů a sbírek týkajících se židovských dějin a kultury* (2014–2017, Židovské muzeum Praha) a *Historický atlas měst, svazek č. 30 – Polička* (2019, Historický ústav Akademie věd České republiky Praha). Bohatá je rovněž jubilatova činnost přednášková a spolupráce s médii.

Důslednost a vědecká poctivost vyplývající z poctivosti lidské, jež náleží vedle skromnosti (ale i osobitého humoru) mezi jubilantovy charakteristické vlastnosti, skýtají jeho dílu spolehlivost a dlouhodobou platnost. S poděkováním za vykonanou práci přejeme kolegovi Stanislavu Konečnému do dalších let života pevně zdraví, mnoho osobní pohody a hodně neutuchajících tvůrčích sil.

Oldřich Pakosta

DOTEKY S PÍSEMNÝMI PAMÁTKAMI NACHÁZET VZTAH K MINULOSTI

První okresní archivář v Českých Budějovicích Zdeněk Šimeček (1929–2019) a počátky okresního archivu

Doslova několik dnů před svými devadesátinami, 4. února 2019, v tichosti odešel PhDr. Zdeněk Šimeček, historik známý především svým pracemi o dějinách knižního obchodu, žurnalistiky, ale původem také archivář, nerozlučně spjatý s počátky okresního archivnictví v Českých Budějovicích.¹⁾ Celoživotní skromnost, poctivost a pokora způsobily, že Z. Šimeček nepatří mezi historiky oslavované a vyzdvížené na pomyslný žulový piedestal. Tím trvalejší pomník si však vytvořil svými pracemi, vždy solidními a pečlivě podloženými, psanými na základě hluboké znalosti pramenů a vědecké erudice. Mnohé jejich závěry zůstávají nadčasové.

Rodák z pražských Nuslí (28. února 1929) po studiu archivnictví a historie zahájil svou profesionální dráhu v jižních Čechách, kde měl ostatně rodové kořeny. Jeho otec Jan pocházel ze starého selského rodu, doloženého už v 18. století na usedlosti čp. 12 v Předboři u Choustníka na Soběslavsku. Po předcích tedy mohl Zdeněk Šimeček zdědit trpělivost, oddanost práci a také dobrý kořínek, díky němuž mu bylo dopřáno devadesát let plodného života.

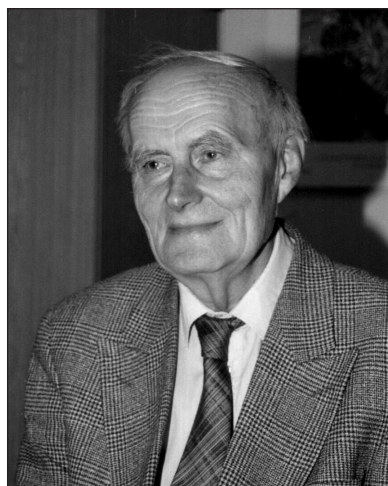
První Šimečkovou „štací“ byl městský archiv v Táboře, odkud ho ale odvedla vojenská povinnost. Po absolvování základní branné služby zamířil do Českých Budějovic, kde se tenkrát v rámci reformy archivní sítě rodilo nové pracoviště, pověřené mimo jiné dohledem nad spisovou službou v rámci celého okresu. Je třeba

¹⁾ Mnohostranné odborné dílo Zdeňka Šimečka bude jistě zhodnoceno na jiných místech. Zde odkážeme alespoň na základní články k jubileím, viz např. *Šedesátiny historika – slavisty Zdeňka Šimečka*. Slovánský přehled, 1989, s. 272; Josef Bílek, *65 let PhDr. Zdeňka Šimečka, CSc.* Výběr, 31, 1994, s. 58–60; Stanislav Petr, *80 let PhDr. Zdeňka Šimečka, CSc.* Archivní časopis, 59, 2009, s. 179–182; *Bibliografie prací Zdeňka Šimečka*. In: *Folia Historica Bohemica*, 18, 1997, s. 447–464.

rovnou přiznat, že práce v českobudějovickém okresním archivu nebyla Šimečkovou volbou, přidělil ho sem kádrový odbor rady Krajského národního výboru v Českých Budějovicích k datu 1. prosince 1954. Tímto dnem oficiálně vznikl okresní archiv, Šimeček se stal zaměstnancem okresního národního výboru (ONV) a prvním okresním archivářem. Pro zdejší pracoviště to bylo štěstí, a svým způsobem to byla šťastná náhoda i pro českou diplomatiku, neboť přivedla začínajícího archiváře do blízkosti středověké písemné materie, na jejímž základě se později zrodila řada objevných studií. Sám elév si svou odbornou dráhu možná představoval trochu jinak – přece jen více tíhl k vědecké práci – ale svěřených úkolů se zhostil s vrozenou pečlivostí a svědomitostí.

Denní chléb okresního archiváře v padesátých letech nebyl nijak snadno vydělaný, rozhodně nesrovnatelný s chlebem dnešních zaměstnanců oboru. V okresním archivu panovaly spartánské podmínky. Sdílel kancelář s městským archivem, v jehož prostorách také spočíval materiál okresní provenience, a to až do roku 1957. Doslova fyzicky se oba archivy prolínaly ve dvou místnostech radnice. Jedním z prvních cílů proto bylo oddělit obě pracoviště a získat pro okresní archiv vlastní místnosti v některé budově ONV, což se ovšem v krátkém čase Šimečkova působení nemohlo podařit, a došlo k tomu teprve dva roky po jeho odchodu z Českých Budějovic. Šimeček ovšem o prostorové situaci vyjednával s odborem vnitřních věcí ONV, a dosáhl alespoň slibu, že po 1. lednu 1956 budou archivu přiděleny dvě místnosti vybavené regály pro uložení archiválií od původců okresní povahy.

Soužití obou archivů se pro vědecky založeného Šimečka zároveň ukázalo jako výhoda. Doslova na dosah měl jedinečný soubor městských listin a knih, jejichž studiu se po dohodě s městským archivářem Vitem Janečkem mohl ve chvílích volna věnovat. Pracovní dobu mu ovšem vyplnily odborné a úřední povinnosti, které vyplývaly ze zaměstnaneckého poměru s ONV. Navzdory neutěšeným podmínkám se nacházel v situaci, kterou mu lze do jisté míry vlastně závidět. Byl jako okresní archivář na pracovišti sám, nemusel se zabývat personální agendou a převážně ani ekonomickými záležitostmi, život mu nekomplikovala výpočetní technika a nadbytečné formality. O to více si užil archivního prachu. Jelikož úředníci ONV nejspíše odborným otázkám archivnictví nerozuměli a valně se o ně nestarali, měl Šimeček určitou volnost při tvorbě pracovní náplně a okresní archiv se mu pomyslně rodil pod rukama. Svým nadřízeným předkládal výkazy, které nám poměrně barvitě (a snad ne příliš přibarveně) ukazují činnost archiváře v době, kdy okresní archivnictví bylo ještě v plenkách.

PhDr. Zdeněk Šimeček, CSc.
(2004)

Poměrně intenzivně se Šimeček věnoval pořádání materiálu, přičemž si vybíral kmenové fondy, pokud možno uzavřené, a postupoval podle jednoduché a srozumitelné metodiky. Během třetího čtvrtletí 1955 například vyhotovil pomůcky k fondům Inspektorát menšinových škol, Okresní školní rada, Kursy pro vzdělání učitelů škol 2. stupně při pobočce Vysoké školy pedagogické v Českých Budějovicích a Zaměstnanecská rada ONV České Budějovice. Dohromady to obnášelo 115 knih a 99 krabic spisového materiálu.

Prováděl vyřizování fondů v registratuře ONV, ale také na půdě finančního ředitelství, odkud v srpnu 1955 převezl mj. agendu dřívějších orgánů berní správy a Okresního úřadu ochrany práce. Pustil se hned do zpracování poslední zmíněného fondu, „*ale práce tu jde jen zvolna kupředu, neboť chybí pevné schema. Úřadovalo se bez pomocných knih (zařízení ministerstva soc. péče od dob první republiky užívala desetinného systému) a v období po r. 1945 jej úředníci dodržovali jen ledabyle. Znaky dávali na spisy nedůsledně (jen z dvaceti procent) a vždy jen formálně*“. S tvorbou pomůcky pro registraturu OÚOP, s tříděním knih berního úřadu, okresního finančního ředitelství a okresních zastupitelstev pokračoval i v září a říjnu 1955, ale od této práce ho neplánovaně odváděla pomoc ve spisovně ONV.

Nemálo času věnoval Šimeček objíždění venkovských národních výborů a kontrole jejich spisové služby. „*Ze znalosti části spisoven MNV v okrese jsem se přesvědčil, že velmi dobrá je spisová manipulace od zavedení podacích protokolů od r. 1955 (Římov, Kam. Újezd, Hluboká, Rudolfovo, Adamov, Včelná aj.). Jako archiváře mne však překvapilo, že není jednotnosti v důležitých jednotlivostech. Především se nevyžaduje, aby na spis byl dán ukládací znak a poznamenán do podacího protokolu. Není tedy ani jednotné uložení, které by si přál právě archivář. Tu je vše necháno na vůli jednotlivce, který často se může v úřadě vystřídat i po čase se nově rozhodovat. Vše bude činit potíže po přejímání a archivním inventarisování v okr. archivu. Archiv MNV se rozpadne na krátká manipulační období nepevně vázaná. Ponevadž nejsou poznamenávány znaky, soudilo by se, že spisy budou ukládány podle čísel podacího protokolu (ročně asi 500–1000 čísel podle velikosti obce). Není tomu však tak. Ponejvíce se udrželo ukládání podle dřívějších odborů, ale i jiných věcných hledisek, která ovšem nejsou vyznačena právě znakem.*“ Zjistil také, že navzdory plošné skartaci z roku 1952 zůstaly na mnoha obcích ještě starší dokumenty z doby fungování obecních úřadů, jejichž převezení do okresního archivu bylo úkolem do budoucna, jakmile se podaří zajistit dostatečnou úložnou kapacitu.

V prvním pololetí 1955 se zabýval mimo jiné metodickým dozorem nad městskými archivy v Hluboké nad Vltavou a Rudolfově a posouzením jednoduchých pomůcek, vyhotovených tamními archiváři. Kriticky se vyjádřil zejména ke hlubockému soupisu, kde byly do fondu vmanipulovány archiválie od více různých původců, zatímco rudolfovskému archivu vytkl nevydělení úředních knih a začlenění písemností sousední osady Vesky a městyse Adamova. Nakonec ale připustil, že „*oba soupisy jsou důležitou pomůckou. Můžeme říci, že oba archivy jsou uspořádány*“. V případě rudolfovského archivu si od představitelů města vyžádal slib, že bude opatřena další skříň, neboť materiál byl uložen ve dvou přeplněných

skříních na chodbě MNV. Dal rovněž popud ke zřízení samostatného archivu v Kamenném Újezdě, kde k tomu shledal odpovídající podmínky i ochotu kronikáře Kříže ujmout se vedení.²⁾

Jako problém pocítoval zabezpečení písemností spolků a sdružení: „*O spolkových archivech mohu po zkušenostech, které mám, říci, že jsou vždy v rukách funkcionářů organizací a jednot (hasiči, SČSP, ČSM, Sokol, Baráčníci). Je velmi obtížné proto okresnímu archiváři zjistit jejich stav. Osobně by musel každého funkcionáře navštívit. Podle mého soudu pravidelnou a účinnou kontrolu tu může vykonávat především nadřízená župa nebo okresní organizace. Také tyto nadřízené organizace disponují materiálem místních jednot. Tak spisy místní odbočky Baráčníků v Římově byly postoupeny župnímu vedoucímu*“.

Skartace byly během roku 1955 provedeny nakonec jen dvě, a sice u odboru školství ONV v Českých Budějovicích a v národním podniku Iгла.³⁾ Odborná erudice zato předurčila Šimečka, aby byl žádán i na jiná pracoviště – musel například vypomáhat při zpracování úředních knih a inventarizaci pergamenových listin v českokrumlovském okresním archivu a účastnit se rovněž revize matrik na biskupství, což mu opět bralo čas potřebný k průzkumu spisoven na místních národních výborech ve vlastním svěřeném obvodu. Na druhé straně byl v té době mizivý badatelský zájem o materiál vznikajícího okresního archivu, jenž svou atraktivitou zůstával přece jen ve stínu starobylého archivu městského. Badatelská agenda tedy Šimečka příliš nezatěžovala.

Padesátá léta se neobešla bez plánování, a to jednak krátkodobého, jednak pěti-letého. Nevyhnul se mu ani Šimeček, ale při pročítání jeho plánu činnosti archivu na druhé pololetí 1955 se neubráníme pocitu, že jeho autor si vytkl příliš smělé cíle.⁴⁾ Ze 129 pracovních dnů měl po odečtení zákonné dovolené k dispozici jen 111 dnů. Největší díl z této časové dotace (45 %) měl připadnout na pořádání archivního materiálu, 20 % na využití archivu a splnění celokrajských akcí, pomoc v Č. Krumlově a Vimperku, 15 % na skartace, 10 % na průzkum spisoven místních národních výborů a metodickou pomoc národním výborům a zbývajících 10 % času měly pohltit administrativní práce, do nichž ovšem Šimeček zahrnul například i strojopisné přepisy pomůcek k fondům.

Co se týče pořádacích prací, bylo na druhé pololetí 1955 naplánováno dokončení soupisů k fondům okresní školní rady, inspektorátu menšinových škol, soupisu všeobecných spisů okresního úřadu, ale také dokončení soupisu fondů venkovských samosprávných úřadů, tj. dnešní terminologií archivů měst Hluboké nad Vltavou, Lišova, Týna nad Vltavou a externě též měst Českého Krumlova a Ka-

²⁾ Státní okresní archiv České Budějovice, fond Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen Fond SOKA ČB), kart. 1, sign. III/1–2.

³⁾ *Tamtéž*.

⁴⁾ Fond SOKA ČB, kart. 1, sign. III/1–1.

Zdeněk Šimeček na dvoře nové archivní budovy v Českých Budějovicích
při oslavě 50. výročí zdejšího okresního archivu.
10. září 2004

menice nad Lipou. Slovem „soupis“ se označovala nejjednodušší forma pomůcky, sloužící k základní orientaci ve fondu; nepochybně nemohlo jít o inventáře se složitější strukturou záznamů a rozsáhlým úvodem. Přesto by šlo o úctyhodný výkon.

V rámci využívání archivního bohatství plán předpokládal vytěžit materiál k 50. výročí první ruské revoluce z roku 1905 a doplnění sbírek doklady ke spartakiádám a výročí osvobození. To mohla být nakonec nejsnazší položka z celého pracovního plánu. Stejná kapitola ale obsahovala i dvojí úkol podstatně časově náročnější: pomoc při pořádání archivu ve Vimperku a pomoc při pořádání středověké části archivu v Českém Krumlově, což nepochybně Šimeček vykonával rád.

Během poleletí měl archivář provést skartační řízení na místních národních výborech v osmi menších obcích okresu, ale uskutečnit také skartaci písemností z let 1920–1948 u tří odborů bývalého okresního úřadu. Šimeček rovněž naplánoval průzkum dosud nenavštívených spisoven místních národních výborů, což představovalo 60 % obcí, dále pomoc městským archivům v Hluboké nad Vltavou a Rudolfově při evidenci jednotného archivního fondu, ale například i průzkum středisek sběrných surovin, aby zabránil nekontrolovaným ztrátám písemností. Kromě toho mělo být ještě provedeno přestěhování archivu do vlastních prostor v budově okresního národního výboru.

Splnit takový plán za pololetí, navíc v jediném člověku, prostě nemohlo být reálné, a to ani v době nesvázané ještě tolika formalitami a moderními technologiemi jako dnes. Šimeček si takový pracovní výkon naplánoval přesto, že za několik dosavadních měsíců poznal úskalí, na která činnost archivu naráží, přestože si uvědomoval, že v některých spisovných je lépe provádět skartaci v letních měsících, a dokonce přesto, že už pomýšlel na odchod z budějovického archivu a musel si být vědom určité ztráty kontinuity při předání pracoviště nástupci.

Dodejme, že při tom všem měl Dr. Šimeček dostatek – či spíše přebytek – odhodlání věnovat se vlastní vědecké práci, kterou ovšem evidoval „*mimo rámeček pracovního plánu*“, ačkoli ji do samotného plánu také poznamenal. Jednalo se o uveřejnění článku v Jihočeském sborníku historickém, přípravu příspěvku o působení Jana Evangelisty Purkyně v Královské české společnosti nauk a rovněž „*hrubé dokončení dějin městské kanceláře českobudějovické a diplomatiky do r. 1420*“ (!).

Krajské správě ministerstva vnitra, archivnímu oddělení v Českých Budějovicích, Šimeček na vyžádání vyhotovil pětiletý plán pro období 1956–1960, ale musel ho pak podle připomínek přepracovat a doplnit o záležitosti, které příliš plánovat nelze (využití archiválií pro vědeckou a osvětovou činnost, objem badatelské agendy apod.). Definitivní znění předložil 17. září 1955, v době, kdy už se vážně zabýval myšlenkou opuštění okresního archivu, a nechtěl proto svého pokračovatele zcela svazovat.⁵⁾ I tak jde ale o plán poctivě promyšlený, z něhož vysvítá mimo jiné Šimečkova prvořadá starost o materiální zabezpečení pracoviště: „*Okresní archiv je zatím umístěn ve dvou místnostech městské radnice. V obou místnostech je však i materiál povahy městské. Okresní archivář používá kanceláře městského archivu. Pro okresní archiv jako zařízení ONV bude zapotřebí ještě letos získat dvě místnosti v budově ONV. Byly přislíbeny příslušnými činiteli ONV po přestěhování spisovny, které závisí jen na zhotovení regálů. Plně budou dostačovat k uložení archivních fondů, které zatím OA přímo obhospodařuje. V období pětiletého plánu je nutno usilovat o získání další velké místnosti jako depositáře. Tam by se ukládaly přírůstky a archivní materiál z MNV. V úvahu přichází místnost po veterinářích, která je také v přízemí. V každém případě bych soudil, že bude-li usilovat KSMV o získání archivní budovy v Budějovicích pro některý z archivů, mělo by být pamatováno i na místnosti pro OA (tři místnosti o 4m × 4m by byly na delší dobu dostačující). Stavební adaptace se provádět nebudou. V úvahu přichází zavedení telefonu, zamřížování 4 oken, oplechování dveří a opatření dvou protipožárních přístrojů.*“ Tady je třeba připomenout, že nesmělou myšlenkou na vlastní archivní budovu Šimeček předběhl dobu o čtyřicet let: moderní účelový objekt vznikl v devadesátých letech 20. století a pan Zdeněk Šimeček si ho ještě prohlédl u příležitosti padesátého jubilea jednotného archivnictví v roce 2004.

⁵⁾ *Tamtéž.*

V pětiletém plánu následuje kalkulace prostředků, které budou potřeba v letech 1956–1960 na zavedení telefonní pobočky, oplechování dveří, pořízení celkem 32 metrů dřevěných regálů, hasicích přístrojů, psacího stroje a vysavače. Z hlediska odborné činnosti Z. Šimeček naplánoval na rok 1956 vyhotovení průvodce okresním archivem, ač zde není výslovně řečeno, jestli měl mít tištěnou podobu, nebo jen rukopisnou. Měly proto pokračovat práce na pořádání kmenových fondů, včetně provedení „*řádné a jemné skartace*“, měly být dokončeny soupisy zbytků registratur na úradech, dále soupis a nejspíše i svoz materiálu z místních národních výborů. „*V souvislosti se skartací, kdy bude vytríděn bezcenný, zatěžující a desorientující materiál, vytvoří se i možnost přistoupit k vyhotovení prvních inventářů – za nejdůležitější považují inventář okresního úřadu ochrany práce, k jehož spisovým pozůstatkům nejsou pomocné knihy. Ten fond obsahuje i cenný materiál k hospodářským poměrům a konečně proto i politickým v l. 1945–1948.*“

Je příznačné, že myšlenky na využití archivních pramenů v Šimečkově pětiletém plánu přesahují běžný standard regionálního pracoviště: „*Podotýkám, že k vypracování konkrétního podkladu pro využití archivu, alespoň tak konkrétního jako jsou hlavní úkoly pro vnitřní práci, by bylo zapotřebí znát, jaké úkoly budou klást na archiváře historičtí pracovníci. Bude tu směrodatný druhý díl thesí k československým dějinám, poněvadž se jedná o archiv moderní. Nedostal jsem jej však dosud do ruky. Podle těch potřeb jistě archivní pracovníci přistoupí k vydávání pramenů k nejnovějším dějinám. Zdá se mi, že to však bude muset být úkol celostátně řízený – sborník materiálů k r. 1905, 1920, 1945 je v rámci okresu po mém soudu neuskutečnitelný. Domnívám se, že okresní archiv neobsahuje žádný fond, který by se mohl užít k samostatné edici. Zbývá zde tedy jen možnost využívat archívalie k práci vědecké a osvětové. Z fondu okresního úřadu se dá mnoho čerpat k dějinám dělnického hnutí za první republiky. K osvětlení národnostního vývoje může přispět fond okresní školní rady, ač prvořadým pramenem zůstanou archívy jednotlivých škol. Pro místní poměry hospodářské (stavba silnic, hospodaření obcí, snahy o elektrifikaci, působení okresní stravovny) je nejdůležitější fond okresního zastupitelstva. Připomínám, že také k dějinám jednotlivých obcí po shromáždění spisové agendy MNV bude zde dosti pramenů.*“

Ve využívání fondů k vědecké a osvětové práci však největší roli bude hrát specialisace a schopnosti archiváře. Protože archiv hodlám opustit, omezil jsem se jen na všeobecnou charakteristiku. Jistě by neobstálo, chtět nějakým způsobem mého nástupce v tom směru omezovat. Sám zde bude muset uplatnit svou iniciativu a využít své schopnosti.“

Pročítáme-li pracovní výkazy a plány z poloviny padesátých let 20. věku, připadáme si chvílemi jako v jiném světě, ale mnoho základních rysů je nám zároveň velmi a velmi povědomých. Tehdejší podmínky, jakkoli nesrovnatelné s našimi, přesto (nebo právě proto) umožňovaly zvládnout velký objem práce a položit základ současnému okresnímu archivnictví.

Vedle běžných úředních starostí se Zdeněk Šimeček stihl velice pilně věnovat vědecké práci, zejména na poli diplomatiky a dějin správy, přičemž k bádání v praž-

ském archivu využil dovolenou. Během svého nedlouhého působení v Českých Budějovicích uveřejnil první čtyři příspěvky v Jihočeském sborníku historickém⁶⁾ a mimo jiné v září 1955 pro katedru československých dějin vypracoval „*písemný posudek o diplomové práci I. Hlaváčka o diplomacie a kanceláři pražské v období husitského revolučního hnutí*“.⁷⁾ Jak uvádí ve výkazu z října 1955, „*Z největší části v mimoúřední době jsem vypracoval studii o kritice českobudějovických listin úročních jako historickém prameni*“, což je jeden z nejzásadnějších Šimečkových příspěvků ke středověké diplomacie, publikovaný teprve o čtyři roky později.⁸⁾

Přestože v Českých Budějovicích našel výtečný materiál ke studiu, hodlal jihočeskou metropoli opustit, aby se mohl naplno věnovat vědecké činnosti. Ta byla bližší Šimečkově nátuře, nežli těžkopádné vyjednávání o materiálních podmínkách archivu a výpomoc ve spisovných národních výborů. Sám si našel místo v Novinářském studijním ústavu v Praze, kde – jak předpokládal – bude pracovní náplň lépe odpovídat jeho odborným zájmům a schopnostem, a v neposlední řadě šlo také o mírné platové polepšení. Tyto důvody uvedl 6. září 1955 ve své žádosti o rozvázání pracovního poměru k 1. listopadu, a připojil i další argument, totiž lékařem předepsanou dietu kvůli ledvinovým kamenům, kterou v budějovických podmínkách nemohl dodržovat. Kromě toho zde bydlel v podnájmu, kdežto trvalé bydliště měl u rodičů v Praze.⁹⁾ Ještě k 15. prosinci 1955 dokončil výkaz práce, načež předal klíče nově ustanovenému okresnímu archiváři JUDr. Karlu Dudárkovi.

V závěru Šimečkova působení měl Okresní archiv České Budějovice dohromady 1964 evidenčních jednotek, z toho 1 448 uspořádaných a z toho 915 inventarizovaných. Maximální časový rozsah materiálu byl 1855–1949, orientaci umožňovalo 7 nových inventářů, 1 rejstřík a 8 pomůcek jiného typu.¹⁰⁾ Archivní knihovna dosud založena nebyla – badatelé ji nevyžadovali a Šimečkovi postačovala knihovna městského archivu a studijní návštěvy v pražských institucích.

Z Českých Budějovic tedy Zdeněk Šimeček odešel po roce působení do Prahy, kde se jako knihovník a bibliograf Novinářského studijního ústavu mohl více vě-

⁶⁾ *Lapkovské bratrstvo Václava Hrona na Prachaticku*. JSH, 24, 1955, s. 27–30; *Zpráva o středověkých městských knihách ze Sezimova Ústí*. JSH, 24, 1955, s. 30–32; *Hejtmané v Českých Budějovicích (příspěvek k dějinám úřadu podkomořského za válek husitských)*. JSH, 24, 1955, s. 41–49. Na stránkách sborníku vyšly zároveň dvě spojené recenze na edice Františka Heřmanského: *Husitská kronika Vavřince z Březové a Deník Petra Žitavského*. JSH, 24, 1955, s. 70–71.

⁷⁾ Fond SOkA ČB, kart. 1, sign. III/1–2.

⁸⁾ Renty a rentovní listiny v Českých Budějovicích. Právněhistorické studie, 5, 1959, s. 49–75.

⁹⁾ Fond SOkA ČB, kart. 1, sign. II/1.

¹⁰⁾ Fond SOkA ČB, kart. 1, sign. III/1–2. Konkrétně byly v okresním archivu evidovány: úřední knihy z let 1887–1948 (celkem 262 kusů/z toho v kategorii uspořádaných 253/inventarizovaných 180), kartony spisového materiálu 1865–1948 (185/150/150), balíky (698/323/–), fascikly 1946–1949 (59/39/39), pořadače (2/–/–), protokoly 1865–1948 (620/559/529), indexy 1855–1947 (138/124/17).

novat vědecké práci. Ta byla spjata mimo jiné s nejstaršími dějinami žurnalistiky a zpravodajství v českých zemích. Další Šimečkovou specializací se stala slavistika, zejména její historie. Proto také přes třicet let působil v Ústavu slavistiky ČSAV, nejprve v Praze a od roku 1965 v jeho brněnské pobočce. V letech 1993–1994 byl ještě krátce odborným pracovníkem Historického ústavu AV ČR, načež odešel na zasloužený odpočinek. Odpočívat a složit ruce do klína ovšem Šimeček nedovedl.

Přestože profesní život zavál Zdeňka Šimečka do jiných končin, k jihočeským tématům se opakovaně vracel, a byl také občasným badatelem budějovického archivu. Jeho badatelské návštěvy byly řídké, ale nepochybně velmi intenzivní, a přinesly mimořádné plody. Jistě už v době svého krátkého působení v Českých Budějovicích v letech 1954–1955 se dobře obeznámil s bohatstvím zdejšího městského archivu, a to zejména se středověkým diplomatickým a sfragistickým materiálem. Kritická prostorová situace jeho okresního pracoviště, které muselo sdílet místnosti s archivem městským, se tu projevila jako výhoda – Šimeček tu mohl ve volných chvílích nahlížet do pergamenů, které jej lákaly nesrovnatelně více, než například moderní agenda finanční správy či písemnosti odborů ONV. Při svých pozdějších návštěvách v badatelně proto mohl „jít na jisto“, přesně věděl, co si má vyžádat ke studiu. V návštěvní knize okresního archivu lze nalístit Šimečkovy podpisy například z let 1963 a 1965, kdy připravoval nebo dokončoval některé cenné studie, vznikající v souvislosti s kulatým 700. výročím založení královského města Českých Budějovic.

V době jihočeského působení vykryštovaly i další hlavní směry Šimečkových odborných zájmů. Jedním z nich byly otázky obchodních vztahů mezi Čechami a Rakousy ve středověku až raném novověku, druhým pak vývoj zpravodajství a posléze historie novinářství vůbec. Zdejší unikátní archivní prameny využil k sepsání studií o monopolním obchodu vínem, a to zejména na základě dochované budějovické „*Liber vini*“ z let 1424–1434, a několika obsáhlých statí o solním obchodu, z nichž některé publikoval i na stránkách rakouských sborníků. Nám nezbyvá než obdivovat, jak brilantně se dokázal vypořádat s otázkami, které středověký diplomatický materiál nabízel, a z druhé strany jak cílené otázky si dovedl nad středověkými písemnostmi klást. Svým rozbořením městských listin prokázal již v poměrně mladém věku hluboké znalosti obecně historické a jazykové, samozřejmě paleografické schopnosti a rozhled po odborné literatuře. Čas prověřil platnost Šimečkových závěrů v člancích o budějovických hejtmanech, anglických křižácích v Českých Budějovicích a především jeho převratných zjištění o rentovních listinách v předhusitském městě (1959). Během šedesátých let se budějovickým tématům věnoval nadále, v první řadě je třeba připomenout statí o Českých Budějovicích v období husitském, o zdejší mincovně, úřadu veřejného notáře, o skladbě městských listin a zapomenout nesmíme na shrnutí budějovické sfragistiky. Prakticky ve všech případech jde o studie průkopnické a zároveň dosud nepřekonané.

Po osmdesátce bohatě zúročil své poznatky z oblasti dějin knihy, a sice ve dvou důležitých publikacích. Jednou z nich je *Knížní obchod v Brně od sklonku 15. do*

Zdeněk Šimeček

na návštěvě v českobudějovickém okresním archivu v září 2004
s archivářkou Mgr. Květoslavou Dvořákovou, loňskou jubilantkou

konce 18. století (2011), druhou dílo *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích* (Academia 2014). Na záložce posledně zmíněné publikace je Zdeněk Šimeček charakterizován jako „*archivář, historik, knihovník a bibliograf... pracoval v několika ústavech Akademie věd ČR a v českobudějovickém archivu. Autor nesmírně širokého záběru. Jeho práce, knižní i časopisecké, se týkají dějin novinářství, knižního trhu, slavistiky, bibliografie a diplomatiky.*“ Potěšitelné je, že tato charakteristika navzdory své stručnosti neopomněla ani Šimečkovu příslušnost k archivnímu stavu a jeho počátky v Českých Budějovicích, i když byly pomíjivé a vzdálené už šedesát let.

Naposledy se PhDr. Zdeněk Šimeček podíval do českobudějovického okresního archivu 10. září 2004, to když se slavilo půl století existence tohoto pracoviště. Při prohlídce moderní archivní budovy s úložnou kapacitou kolem dvaceti běžných kilometrů nepochybně jeho vzpomínky zabloudily o padesát let zpátky, kdy pro začínající instituci žádal tři místnosti o ploše 4 × 4 metry. Zápis v pamětní knize archivu ze září 2004 vyjadřuje skromnost a přirozenou úctu k archivnímu dědictví:

„Moje působení v Okresním archivu v Českých Budějovicích bylo krátké a nevýrazné, omezené administrativními úkony. Archiv neměl vlastní prostory. Využíval jsem laskavé pohostinnosti městského archiváře p. Víta Janečka a k fondům městského archivu se obracela také moje badatelská pozornost, která městskému archivu zčásti také sloužila.

Pracovníkům Státního okresního archivu České Budějovice přeji, aby prostřednictvím písemného odkazu minulosti, který je svěřen do jejich péče, oslovovali milovníky

historie ve městě a v kraji, a měli podmínky k tomu, aby novými poznatky o městě a o jižních Čechách prokazovali, že mají čím přispět k rozvoji historického bádání a obnovování paměti společnosti a jednotlivců. Aby našli uspokojení v aktivním naplňování odkazu generací archivářů a historiků a prožívali radost z toho, že doteky s písemnými památkami nacházejí vztah k minulosti a obohacují vlastní život i paměť. Zdeněk Šimeček.“

Daniel Kovář

ODEŠLA ARCHIVÁŘKA ZORA ČERNÁ

Koncem minulého roku nás zastihla velmi smutná zpráva. Dne 26. listopadu 2019 zemřela ve věku 64 let po delší nemoci Mgr. Zora Černá. Naše bývalá kolegyně, dlouholetá ředitelka Státního okresního archivu Žďár nad Sázavou. Svůj život měla s okresním archivem spojen po více než čtvrtstoletí. Když prvního března roku 1987 ještě jako Zora Prokešová vstoupila do jeho služeb, ocitla se na zámku. Žďárský okresní archiv sídlil v několika místnostech žďárského, tehdy státního zámku. Nutno dodat, že v místnostech nevyhovujících, vlhkých, volajících po opravě. Život žďárských archivářů rozhodně nebyl jako v pohádce. Odpovědnost za chod a zajištění archivu brzy padla na bedra nové archivářky. Dosavadní ředitel Jiří Petrlík byl dlouhodobě nemocen a v červenci 1988 odešel do invalidního důchodu. Vedením archivu byla pověřena Zora Prokešová a 1. srpna 1989 se stala oficiálně jeho ředitelkou. Už v roce 1988 započala náročná rekonstrukce archivních depozitářů a posléze i kanceláří archivu ukončená v roce 1991. Ale všem „rádostem“ ještě nebyl konec. Aktuálně vyvstala potřeba zajistit odpovídající prostorové podmínky pro znovuotevřenou pobočku okresního archivu ve Velkém Meziříčí. Shodou okolností sídlila též na zámku a též v nevyhovujících podmínkách. Agilní ředitelce se však podařilo získat pro pobočku nové prostory v budově Agropodniku. A tak v roce 1991 probíhalo od dubna do června velké vyklízení a stěhování. Pobočka ve Velkém Meziříčí byla otevřena 1. července 1991. A začalo se blýskat na časy i pro centrálu archivu ve Žďáru nad Sázavou. V roce 1992 získal archiv příslib vlastní budovy (na ulici U Malého lesa po bývalém Okresním podniku služeb). Od slibů k činům sice bývá dlouhá cesta, ale na podzim roku 1993 se začalo s rekonstrukcí a v létě roku následujícího se stěhovalo do nového. Nová budova byla otevřena 1. listopadu 1994. Starosti se sháněním nových prostor a jejich rekonstrukcí či se stěhováním metráků a metráků archiválií za přispění vlastních paží ještě navýšil zesílený zájem veřejnosti o archiv. Sametová revoluce totiž otevřela cestu k odčinění starých křivd – soudním rehabilitacím a restitucím, k nimž byly hojně hledány podklady v archivních dokumentech. Pro žďárský okresní archiv a hlavně pro jeho ředitelku byl přelom osmdesátých a devadesátých let minulého století časem velmi činorodým a plným změn, které našťastí přinesly i významné

posílení personálního stavu archivu. Ve srovnání s touto dobou se mohlo Zoře Černé zdát následujících dvacet let jako pohádka, i když naplněná „běžnou“ prací archiváře. K ní se přidalo i působení v redakční radě vlastivědného sborníku Západní Morava, na jehož založení v roce 1997 se podílela a také v něm publikovala. Navázala tak na své dřívější působení v redakční radě Zpravodaje města Žďáru nad Sázavou a své články otištěné v tomto zpravodaji i okresních novinách Vysočina. Svou aktivní archivní činnost ukončila Mgr. Zora Černá na konci roku 2015, kdy odešla do starobního důchodu. Nemilosrdný osud jí bohužel nedopřál dlouhá léta odpočinku při svých milovaných procházkách.

Milá Zoro, stále vzpomínáme! Za současné i bývalé žďárské a velkomeziříčské archiváře

Vít Křesadlo

ZA KATEŘINOU MERTOVOU

Když jsme ani ne před rokem na stránkách Archivního časopisu přáli paní PhDr. Kateřině Mertové, emeritní dlouholeté ředitelce Státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani, při příležitosti jejích sedmdesátých narozenin (*8. května 1949, Litoměřice) do dalších let hodně zdraví a životního elánu, nikoho z jejích bývalých kolegů, spolupracovníků a známých nenapadlo, jak brzy zůstane toto přání oslyšeno. I po dovršení sedmdesáti let měla sice tolik elánu, že by jej mohla rozdávat, ale s jejím zdravím to v prosinci loňského roku začalo být nečekaně hodně špatné. Zemřela po krátké nemoci 17. ledna 2020 v Kadani.

Petr Rak

PRVNÍ ARCHIVÁŘ MĚSTA SOBOTKY

K 280. výročí narození Raymunda Šolce

Pocházel ze starobylého soboteckého rodu Šolců a Šulců. Jeho příslušníci žili téměř ve všech obcích Sobotecka i širšího okolí, první jsou doloženi z konce 16. století. Raymundovi předci byli povětšinou soukeníky a ve městě zastávali úřad radního nebo kontribučního.

Raymund Šolc se narodil v Sobotce 24. února 1740 a byl pokřtěn kaplanem Josefem Hrdličkou jménem Ignatius Raimund. Jeho kmotrem byl měšťan Jan Vlach. Proč Šolc potom celý život užíval jen ono druhé křestní jméno, není známo (i v matrikách při sňatku a při úmrtí je psán pouze Raimundus, resp. Raymund). Byl pos-

lán na studie do Jičina a pak do slezského Křešova (Grüssau, Chorzow), naučil se němčinu a latinu, zpíval na kůru, ale gymnázium nedokončil. Dlouho nebyla známa příčina, až datum úmrtí otce ji vysvětlilo: Jan Jakub Šolc zemřel 16. ledna 1758 ve věku 46 let. Raymund se po tomto nečekaném otcově úmrtí musel vrátit domů, postarat se o matku a rodinu a převzít soukenické řemeslo.

A tak se rychle vyučil a 2. května 1761 se oženil. Matriční zápis v sobotecké matrice oddaných transliterován zní: „*Po vykonaný trojí ohlášce, jenž byla 30. Aprile, 13. Maji /jsou zapsána pouze tato dvě data/ v stav sv. manželstva potvrzen byl pocitivý mládenec Raimundus Ssolcz, vlastní syn po nebožtíku Janovi Ssolczovi, sousedu města Sobotky, s pocitivou pannou Veronikou, vlastní dcerou pana Jana Ledra ze Sobotky, oba dva k panství kosteckému patřící. Potvrzují svědci Václav Knobloch, Jan Bazler, Terezie, dcera pana Jana Ledra, Anna, manželka pana Vincentiuse Ssulce, všichni ze Sobotky. Oddával velebný a urozený pán Jan Václav Bauller, rytíř z Hohenburgu, děkan zde.*“

Rodný dům (dnešní čp. 131) však převzal až po úmrtí matky roku 1767. Matka se totiž již roku 1759 znovu vdala za soukeníka Tomáše France a zemřela 28. července 1765. Raymund držel dům až do roku 1795, kdy ho přenechal synu Václavovi (*24. 8. 1766). Mezitím vedle rodného domu postavil roku 1784 nové čp. 130, které hned přenechal švagrovi Václavu Menclovi. Své stavební aktivity zakončil roku 1796, kdy na místě stodoly u rodného domu čp. 131 postavil nový dům čp. 120.

Pokračoval v rodové tradici nejen provozováním soukenického řemesla, ale i podílem na správě města. Měl důvěru spoluobčanů, byl hned po zřízení soboteckého magistrátu roku 1792 zvolen nezkušeným radním a později kontribučním. Nejvíce se ale zapsal do dějin města uspořádáním městského archivu. Magistrát města totiž vedl v letech 1778–1783 právní spory s kosteckou vrchností a potřeboval mít v pořádku všechny potřebné písemnosti. Jejich uspořádáním byl pověřen Raymund Šolc. Je pozoruhodné, že právě on a ne městský kancelista nebo právně vzdělaný zkušený radní.

Šolc se tohoto úkolu ujal zodpovědně. Všechny městské písemnosti z radnice, ze sklípku v kostelní věži, jistě i z bytů mnoha měšťanů či z cechovních truhlic shromáždil a rozdělil do 15 věcných skupin. Každou písemnost pak označil červeně signaturou a nakonec sepsal objemnou knihu v kožených deskách s nadpisem „*Inventarium aneb Sepsání Archivu při Magistrátu Miesta Sobotky se wynachazející*“, které bylo „*Sepsano od Raymunda Ssolcze, tehož času Radního, a Sauseda Miesta Sobotky Letta 1787.*“ Dílo má 176 listů, celkem 1 164 inventárních čísel, jednotlivé registry jsou podle jazyka originálu psány česky, německy a latinsky. Tato stará část ve fondu Archiv města Sobotky (SOKA Jičín) je podle Šolcova inventáře uložena dodnes. Po dohledání v posledních desetiletích jsou ztráty minimální.

Raymund Šolc měl duši podkrkonošských písmáků, jistě rád četl a některé vypůjčené knihy si dokonce opisoval a doplňoval. Zachoval se *Vegtach Swěta*, vydaný roku 1765, který si opsal a doplnil v roce sepsání Inventária, tj. 1787, a *Karionova Kronyka Swieta* ve vydání M. Daniela Adama z Veleslavína z r. 1584, sepsaná *w Miestie Sobotcze od Raymunda Ssolcze Leta Panie 1794.*

Antonín Vojtěch Sakař píše ve svých Pamětech města Sobotky ještě o třetím rukopisu Raymunda Šolce, který „*pojednává o planetách a vlivu jejich na život lidský a o úkazech přírodních*“. Tento rukopis je pohřešován.

Raymund Šolc zemřel 13. června 1819 ve věku 79 let; příčinou smrti bylo podle záznamu v matrice vysoké stáří. O dva dny později ho sobotecký děkan František Schauer pochoval na hřbitově u soboteckého kostela. Přesné místo hrobu dnes, po zrušení tohoto hřbitova roku 1856, není možno zjistit.

Po smrti se na něho brzy zapomnělo. Podle jména ho znali jen někteří úředníci města, kteří přišli do styku se starými městskými písemnostmi a jeho inventářem. A samozřejmě ti, kdo se hlouběji zajímali o minulost města. V literatuře o něm byly jen tři větší vzpomínky – v Turnovského *Pamětech starého vlastence*, v Sakařových *Pamětech města Sobotky* a ve vzpomínce jeho pravnuka Jindřicha Šolce, dvojnásobného starosty hlavního města Prahy, v soboteckém rodáckém památníku z roku 1906. Až první odborně vzdělaný archivář města Sobotky Vladimír Ruda ho náležitě ocenil a také já jsem mu věnoval podstatnou část své diplomové práce a několik sborníkových statí. Má i své heslo v Biografickém slovníku archivářů českých zemí od Jaroslavy Hoffmannové a Jany Pražákové.

Hlavní literatura

Karol Bílek, *Dějiny správy a archivu města Sobotky*. Diplomová práce. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1961, 131 s., zvl. s. 63–68.

Karol Bílek, et al., *Malé dějiny Sobotecka I–III*. Město Sobotka 2008–2015, 192 + 200 + 576 s., zvl. s. I/32, I/132, III/453.

Karol Bílek, *Sobotecká samospráva do zřízení regulovaného magistrátu a počátky městského archivu*. In: Sobotka 1968. Vlastivědný sborník. Red. K. Bílek, V. Ruda a K. Samšiňák. Osvětová beseda Sobotka 1968, s. 23–30.

Hoffmannová Jaroslava – Pražáková Jana, *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha, Libri 2000, 832 s. Heslo Raymund Šolc (s. 635) zpracoval Karol Bílek.

Antonín Vojtěch Sakař, *Paměti Sobotky od její založení až po rok 1875*. Příloha Věstníku soboteckého 1911–1918, 436 s., zvl. s. 422–423.

Jindřich Šolc, *Dva staré rukopisy*. In: Na památku účastníkům třetího sjezdu rodáků a přátel města Sobotky a okolí 1906. Uspořádali Gustav Maštálka a Ladislav Novák. Družstvo pro zbudování domu Dr. Fr. V. Jeřábka v Sobotce, /Sobotka/ 1906, s. 11–12.

Josef Ladislav Turnovský, *Paměti starého vlastence I–II (nedokončeno)*. Praha, Alois Hynek 1900–1901, 360 + 79 s., zvl. s. 124–125.

Karol Bílek

Z Trevisa do Brtnice Příběhy šlechtického rodu Collaltů ukryté v českých archívech (katalog výstavy). K vydání připravili Peter Elbel – Ondřej Schmidt ve spolupráci se Stanislavem Bártou. Paralelní text v italštině. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s Moravským zemským archívem v Brně 2019, 229 s., ISBN 978-80-210-9182-5

Rodinný archiv Collaltů patří k vzácným fondům Moravského zemského archívu. Kníže Emanuel Collaltů rozhodl v roce 1907 umístit brtnický archiv jako depositum do Moravského zemského archívu, zatímco jeho italská část, umístěná na hradě San Salvatore, byla z velké části zničena v letech 1917–1918. Díky tomu opatruje brněnský archiv velmi staré listiny, které dokumentují prvá staletí rodu a patří k nejstarším listinám na našem území.

Popisovaná publikace mapuje právě toto bohatství listin a dalšího písemného materiálu, protože sleduje dějiny rodu od jeho počátků do jeho příchodu na Moravu. Je proto velmi vhodné, že publikace vyšla v české a italské mutaci, což může oživit širší badatelský zájem o tento rod a o jeho archiv.

Jak je u výstavních katalogů zvykem, prvou část svazku tvoří několik studií. Ondřej Schmidt popsal nejstarší dějiny rodu a jeho budování pozemkové domény na Piavě, což zahrnuje období do 10. do počátku 14. století, tentýž autor popsal zápasy rodu s benátskou republikou (1339–1519). Osudy rodu na počátku raného novověku shrnul Tomáš Černušák. Petr Elbel rozšířil užší obsahu svazku o úvahy o možném příbuzenství Kašpara Šlika s rodem Collaltů. proto jsou v katalogu i falza listin Zikmunda Lucemburského o povýšení Kašpara Šlika do

panského stavu a hraběcího stavu, uložené dnes v Státním oblastním archívu Zámorsk. Podstatnou část publikace ovšem tvoří katalog. Ten je rozdělen do několika bloků, které odpovídají členění vstupních studií. Jeho prvá část dokumentuje genealogii Collaltů, využity byly staré tisky i rukopisy. Následují nejstarší listiny včetně listiny Oty III. pro hraběte Rambalda III z roku 994. Ta je dnes uložena v Státním okresním archívu v Rokycanech, kde se octla jako „válečná kořist“ při rabování hradu San Salvatore. Nelze na tomto místě vyjmenovat všechny další císařské a papežské listiny nebo další dokumenty, z nichž nejmladší je z roku 1515. Následuje výběr listin, které Collaltové dostali od benátských dóžat, které ukazují různorodé vztahy rodu k mocné republice. Svůj vlastní blok mají listiny a další písemnosti, které se vztahují k otázce příbuznosti Collaltů a Šliků. Konečně poslední díl výstavy a tedy i katalogu nás přenesl na přelom 16. a 17. století a sleduje prvě doklady sepětí Collaltů se střední Evropou. Několik příkladů dobových písemností ukazuje na kontakty Collaltů s významnými osobnostmi té doby (Giorgio Basta, Albrecht z Valdštejna). Symbolický závěr výstavy i katalogu představují kupní smlouva na panství Brtnice z roku 1623 a dekret Ferdinanda II. o udělení místa na moravském zemském sněmu pro hraběte Rambalda XIII. z roku 1628. Svazek uzavírá obsáhlá bibliografie.

Jednotlivá hesla katalogu jsou podrobná a osvětlují historické souvislosti k obsahu písemností. Většina hesel, zejména těch, která jsou věnována nejstarším písemnostem, obsahuje i diplomaticko-paleografické zhodnocení. Většina hesel vznikla prací studentů brněnského

ho archivního studia, kteří si tak mohli osvědčit své znalosti.

Z předchozích řádků snad vyplývá, že katalog představuje zajímavý doklad využití archivního materiálu pro výstavní účely. Současně svazek ukazuje možnosti studia evropských dějin v našich archivech. Můžeme doufat, že další výstava připomene dějiny rodu Collaltů v našich zemích.

■ Tomáš Krejčík

Pavel Marek: Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie. Praha, Lidové noviny 2018, 500 s.

Historik a hispanista Pavel Marek z Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, publikoval v roce 2018 monografii o působení španělské manželky Vratislava z Pernštejna Marie Manrique de Lara a jejích dcer ve službách vládnoucích Habsburků ve druhé polovině 16. století. Tato velmi zdařilá publikace sklídila plným právem pozitivní ohlas u odborníků na raně novověkou šlechtu. Pro čtenáře Archivního časopisu bude snad zajímavé připomenout původ a charakter pramenných zdrojů této knihy. Přínos Markovy práce spočívá totiž především v obdivuhodně rozsáhlé heuristice.

Tematicky a koncepčně se recenzovaná kniha řadí k současnému bádání o politické a kulturní roli dvorů habsburských císařoven a královen. Marie Manrique de Lara († 1608) působila jako dvorní dáma a zároveň důvěrnice Marie Habsburské (1528–1603), dcery císaře Karla V. a později manželky císaře Maxmiliána II. V úzkém kontaktu s císařovnou zůstala Marie Manrique po svém sňatku s Vratislavem z Pernštejna (1530–1582) i po návratu ovdovělé Marie Habsburské do Španělska. Uzavření sňatku této španělské šlechtičny s předním členem české šlechty odpovídalo snaze Habsburků posilovat rodné vazby mezi jejich španělskými a rakou-

skými i českými dvořany. Podle stejné strategie vybírala později Marie Manrique de Lara ženichy a nevěstu pro své děti. Líčení osudů dcer i synů Marie Manrique de Lara a Vratislava z Pernštejna vypovídá o naplňování záměru vytvořit skupinu nadnárodní, habsburské dynastii plně oddané šlechtě, která stavěla služby vládnoucímu rodu nad zájmy jednotlivých stavovských obcí. Nejznámější dceři tohoto manželského páru, Polyxeně z Pernštejna, jejíž osudy jsou českému čtenáři dobře známy, věnuje autor jen malý prostor. O životě a kariéře jejích sester i bratrů, které se odehrávaly částečně za hranicemi Českého království, přináší Pavel Marek podrobné a zcela nové informace.

Pavel Marek v recenzované monografii důkladně zúročil několikaleté bádání především v italských a španělských archivech a knihovnách. Celkem navštívil více než tři desítky různých paměťových institucí jižní a západní Evropy. Autorův badatelský záměr zkomplikovala skutečnost, že mu nebyl umožněn přístup do dvou soukromých rodinných archivů. Kromě archivu vévodů z Villahermosy v Pedrole se autor musel vyrovnat především s uzavřením českého Lobkowiczského archivu, což představovalo vzhledem k významu archivního fondu *Lobkowiczové roudničtí – Rodinný archiv* pro koncepci jeho knihy vážnou překážku. Jak sám autor uvádí, trn z paty mu vytrhli litomyšlští archiváři Stanislav Konečný a Stanislav Vosyka, kteří ho upozornili na existenci rozsáhlého souboru výpisků a fotografií, které v lobkowiczském archivu před lety zhotovili jejich předchůdci Jindřich Růžička a Milan Skřivánek ve spolupráci s rakouskou historičkou Charlottou Fritz. Jedná se o část fondů *Pernštejská kartotéka* a *Sbírka dokumentace – Fotografie* uložené ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli. Marek ocenil píli a pečlivost zmínovaných archivářů, kteří přispěli k tomu, že obraz perňštejských žen v jeho monografii je za daných okolností komplexní.

Jako hlavní pramen pro své téma využíval Pavel Marek především osobní korespondenci pernštejnských žen, kterou si vyměňovaly se svými příbuznými, členy habsburského rodu, zejména s Marií Habsburskou, a dalšími svými patrony. Excerpce ohromného množství jejich dopisů umožnila autorovi vhléd do způsobu myšlení těchto žen. Marie Habsburská si po odchodu z Vídně do Španělska v roce 1581 uchovávala prostřednictvím osob, jako byly dcery Marie Manrique de Lara a Vratislava z Pernštejna, svůj vliv na dění ve střední Evropě. Nástrojem pro prosazení tohoto vlivu byla důvěrná komunikace s těmito informátorkami uskutečňovaná korespondencí. Dopisy, které si vyměňovaly, se vyznačují značnou důvěrností a otevřeností sdělení, protože nebyly zatíženy tolika ohledy na etiketu, kterou by vyžadovalo osobní jednání s císařovnou. Pavel Marek na základě korespondence vyvozuje, že Marie Manrique de Lara považovala svou příslušnost ke dvoru Marie Habsburské za jeden z hlavních životních údělů a stejné zásady vštěpovala svým dcerám. Pernštejnky chápaly službu habsburskému rodu jako součást rodového odkazu a s tím souvisela i jejich neochvějná pozice v katolickém a prohabsburském táboře. Z podpory, kterou se jim dostávalo ze strany Habsburků, odvozovali Pernštejnové svůj nárok na vůdčí pozici mezi českou šlechtou.

Českému čtenáři zprostředkoval Pavel Marek ve své knize čtivým způsobem zcela nové skutečnosti a dosud známý obraz o rodě Pernštejnů v české historiografii obohatil o evropský rozměr. Bohatě tak zúročil studium rozsáhlého archivního materiálu uloženého v zahraničních archivech, jehož výpověď vhodně kombinoval s poznatky české a především zahraniční literatury. Díky tomu lze hlouběji zhodnotit důležitou roli šlechticů z rodu Pernštejnů v habsburské mocenské politice a propojenost španělského prostředí s českým.

■ Marie Mírková

Dva zajímavé sborníky o starých knihách

Bibliotheca antiqua 2017, sborník z 26. konference 29.–30. listopadu 2017, Olomouc. Ed. Rostislav Krušínský. Vědecká knihovna v Olomouci, SBN 978-80-7053-319-2, Sdružení knihoven ČR, ISBN 978-80-86249-82-7, 212 s., černobílá vyzobrazení textu, obrazová příloha 27 barevných fotografií.

Také v roce 2017 se pracovníci knihoven muzeí, archivů i jiných dalších příbuzných institucí jako vždy pravidelně sešli na semináři o rukopisech a starých tiscích v pozdním podzimu v prostorách Muzea umění Olomouci. Jako každoročně byl z příspěvků této konference sestaven sborník, který mohl být v době konání akce předložen jejím účastníkům jako stěžejní materiál, takže o to více bylo možné věnovat se závěrečné diskusi po přednesení jednotlivých příspěvků i při zakončení semináře. Redaktorem a editorem publikace byl Rostislav Krušínský z oddělení historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. Jednotlivé referáty byly seřazeny podle pořadí v původním programu.

Konferenci zahájila již tradičně ředitelka SVK v Olomouci RNDr. Jitka Holásková. První referentka Klára Andersová, doktorandka, správkyně starého fondu knihovny z Vojenského historického ústavu v Praze, pohovořila o vojenských příručkách, které sloužily jako prodejní artikl na knižním veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem v druhé polovině 16. století. Zajímavému olomouckému periodiku *Zeitschrift für Volkswirtschaft*, ... z 19. a 20. století věnoval pozornost olomoucký knihovník, historik a právník Lubomír Novotný. Pozdně gotickým vazbám z moravských františkánských klášterů (v Brně, v Olomouci, v Uherském Hradišti a ve Znojmě) se věnoval olomoucký historik a knihovník Jiří Glomek, který doplnil svou studii i rozsáhlou tabulkou. Knižním ilustracím a rytinám byly věnovány také příspěvky Jany Tvrzníkové

z Knihovny Národního muzea v Praze a Jana T. Štefana z Technické univerzity v Ostravě, nejen vynikajícího technika, ale i dnes již známého historika knižní ilustrace.

Do prostředí Generálního archivu řádu piaristů v Římě uvádí čtenáře Václav Bartůšek, který za něj pomyslně listuje zde uloženým seznamem tištěné produkce řádu piaristů z poloviny 18. století, kde se nachází i poměrně velké množství autorských bohemik, jak je patrné z příložené tabulky. Latinskými středoškolskými a vysokoškolskými učebnicemi na Slovensku v 18. století se zabývala Katarína Bokrosová ze Slovenské pedagogické knihovny v Bratislavě. Dějinám torz dvou šlechtických knihoven původem z východního Slovenska (rodiny Šemšei a rodiny Šeinei) se věnovala Agáta Klimeková ze Slovenské národní knihovny a Daniela Škulová z téže knihovny přiblížila vývoj Knihovny učené malohontské společnosti, která zažila svůj rozkvět na přelomu 18. a 19. století. Neúplná díla ve fondu knihovny velehradského cisterciáckého kláštera, jak byla zjištěna při pořádání knihovny učencem a osvícencem Aloisem Hankem z Hankenštejna, přibližuje významná moravská knihovnice Jindra Pavelková z Moravské zemské knihovny v Brně. Strahovský knihovník Jan Pišna zkoumal druhé vydání Husovy *Postily* z roku 1564. Historik a knihovník Pavel Trnka z Národního archivu napsal vyčerpávající informaci o starých tiscích v bývalé Knihovně Československého státního archivu zemědělského, která je v současnosti začleněna do Knihovny Národního archivu.

Kroměřížští knihovníci – Aneta Richterová, Zuzana Bernátová a Miroslav Myšák popsali prvotisky (inkunábule) ze zdejší zámecké knihovny. Zajímavou událost z modernějších dějin knihovnictví ve svém příspěvku *Spor mezi univerzitní knihovnou v Olomouci a Archivem Kraje Olomouckého o knihovnu metropolitní kapituly*, probíhající od prosince 1950 do srpna 1951, přiblížil Štěpán Kohout, zaměstnanec olo-

moucké pobočky Zemského archivu v Opavě, správce Sbírký rukopisů Metropolitní kapituly Olomouc. Ke starým tiskům z dějin lékařství se ve svém článku *Historická trnavská tlač věnovaná epidemii dyzentérie v Trnavě (1775)* se obrátily autorky vysokoškolské vyučující z nové Trnavské univerzity Marta Dobrotková a Erika Juríková. Knihami s větším počtem přívazků jako fenoménem doby se zabýval slovenský knihovník Tomáš Tomo z Martina. Restaurátorský pohled na knihy z fondu benediktinské klášterní knihovny v Broumově přináší slovenská restaurátorka Lucia Ulbríková z Univerzity Pardubice – Fakulty restaurování v Litomyšli.

Publikace obsahuje kromě tabulek a černobílých fotografií a ilustrací v textu ještě zvláštní barevnou obrazovou přílohu. Zde je uvedeno na s. 191–211 celkem 27 obrazových příloh. Ty se vztahují zejména ke knižním vazbám a k poslednímu příspěvku, uvedenému v tomto sborníku. Celkově lze říci, že toto číslo sborníku důstojně navazuje svou úrovní na ty předchozí. Podobné uspořádání má také další svazek konferenčního sborníku z roku 2018, protože rovněž částečně autorsky i tematicky na obsah i rozčlenění tohoto periodika i dalších dokumentů jemu předcházejících.

Bibliotheca antiqua 2018, sborník z 27. konference 28.–29. listopadu 2018, Olomouc. Ed. Rostislav Krušínský. Vědecká knihovna v Olomouci, SBN 978-80-7053-324-6, Sdružení knihoven ČR, ISBN 978-80-86249-85-8, 144 s., černobílá vyobrazení textu.

Konferenci uvedl za VKOL Miloš Korhoň. Příspěvky byly seřazeny podle původního programu semináře. Jako první je v tomto čísle sborníku uveden článek muzikoložky z Národního muzea, Muzea české hudby v Praze Dagmar Štefancové *AZ: specifický fond rukopisů a starých tisků v Národním muzeu – Českém muzeu hudby*. Zpracování fondů 19. století v NK

ČR se věnovala Zdenka Bosáková. Návrh na doplnění biografických údajů o nakladateli Augustu Gressovi na základě jeho nabídek knih z roku 1792 předkládá ostravský knihovědec Jan T. Štefan. Knihovním fondem Maltéžská knihovna, který je v současnosti uložen v Knihovně Národního archivu, se ve studii *Tištěné direktáře konventu Panny Marie pod řetězem. Příspěvek k bohemikálním melitensím 18. století* zabýval Pavel Trnka, knihovník NA. Sbírkou exlibris někdejšího strahovského bibliotékaře představil v článku *Cyril Antonín Straka a strahovská sbírka exlibris*, doplněném obsáhlejší černobílou obrazovou přílohou, pracovník strahovské knihovny Jan Pišna.

Katarína Bokrosová ze Slovenské pedagogické knihovny v Bratislavě se zabývala sbírkou starých tisků ze 16. století v této knihovně. Význam kalendářů v životě Slováků v USA v letech 1893–1918 zhodnotila další slovenská badatelka Marta Dobrotková, profesorka historie Trnavské univerzity. Osudy edic některých děl významného uherského učenice Matěje Bela, především ve 20. století se zabývala Erika Juríková z téže univerzity. Štěpán Kohout z Olomouce přidal kratší studii o archivních pramenech k zániku knihovny olomouckého kanovníka Františka Řehoře Gianniniho ve druhé polovině 18. století i osudem knih z ní.

V dalším příspěvku převažuje nad knihovědou mírně filologie. Alena M. Černá z oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český (dále ÚJČ) AV ČR v. v. i. v Praze se věnovala slovníkovým transmisím v tiscích encyklopedického charakteru, např. u Daniela Adama z Veleslavína (zejména v díle *Nomenclator Quadrilinguis* z roku 1598). Lucie Heilandová z Moravské zemské knihovny v Brně informuje čtenáře o tištěné produkci moravikální proveniencie ve fondu rajhradské klášterní knihovny. K filologickým otázkám se znovu vrací Martina Jamborová z ÚJČ AV ČR v. v. i. v Praze ve stati *Slovní zásoba staročeského překladu Korunovačnického řádu Kar-*

la IV. Všimá si zde srovnávací metodou několika jeho rukopisů uložených v knihovně Czar-toryskich v Krakově, v Rakouské národní knihovně ve Vídni a v Národní knihovně v Praze i opisu korunovačnického řádu z města Tridentu v severní Itálii.

Rukopisy, staré a vzácné tisky od 15. až do počátku 20. století ve sbírce Ústavu dějin lékařství 1. Lékařské fakulty (dále LF) Univerzity Karlovy v Praze podchytila ve své soupisové studii bohaté na odkazy na literaturu a doplněné zajímavými ilustracemi Markéta Ivánková, vedoucí fondu Ústavu vědeckých informací 1. LF UK a FVN. Tomáš Tomo z Národní knihovny v Martině zhodnotil mědirytiny flámského mědirytce Huberta Glotzia (1526–1583), dochované v Lyceální knihovně v Kežmaroku. Sbírkou prvotisků olomoucké kapituly, která je součástí Sbírkou prvotisků, paleotypů a starých tisků kapitulní knihovny Olomouc, roztřídila z hlediska vlastníků jednotlivých exemplářů olomoucká badatelka Markéta Poskočilová.

Rovněž tento svazek zde prezentovaného sborníku příspěvků z konference 27. ročníku Bibliotheca Antiqua, který proběhl stejně jako ten předcházející v tzv. Mozartově sálu Muzea umění v Olomouci, přinesl řadu nových poznatků, které značně rozšířily knihovědné znalosti. Články vytištěné ve sbornících (26. i 27. ročníku konference) byly, jako obvykle, vydány na internetu na stránkách Vědecké knihovny v Olomouci (<https://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/>).

Spolupředatelem konferencí a vydavatelem obou sborníků bylo též, stejně jako v předcházejících letech Sdružení knihoven ČR.

■ Václav Bartůšek

Štefan Hrivňák, Jozef Watzka. Srdcom archivár. Bratislava, Spoločnosť slovenských archivárov 2019, 332 s. a 28 s. obr. přílohy, náklad 300 ks, ISBN 978-80-971356-6-9

Jméno Josefa Watzky (1927–1990) bude známé asi jen starší generaci archivářů a historiků raného novověku, protože jeho život se uzavřel již před 30 lety. Pozorní čtenáři Slovenské archivistiky si jistě vzpomenou na jeho metodologické statě a zprávy a recenze prací o teorii archivnictví a to především z maďarské a francouzské jazykové oblasti a také jako na spoluautora základní slovenské archivní příručky z roku 1988 (Vladimír Horváth – Peter Kartous – Jozef Watzka, *Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov*. Bratislava, Archivná správa MV SSR, 1988) známé jako „zelená kniha“. Ovšem ani sám Š. Hrivňák ho již nezažil a tento odstup nezatížený resentimenty ať kladnými či negativními, považuje na výhodu, protože mnozí měli před Watzkovou přísností a náročností „rešpekt až strach“.

Autor je poučený teorií biografii a je si vědom teoretických postulátů tohoto historického žánru v odkazu na školu Annales a J. Le Goffa. Sám se inspiroval pozoruhodným dílem maďarského historika Józsefa Demmela o Ludovítu Štúrovi, které na Slovensku vyšlo před několika lety. Kniha je rytmizována do základních 10 kapitol, z nichž prvních osm je biograficko-chronologických a poslední dvě se věnují Watzkově práci archivní a historické, které doplňují vzpomínky šesti pamětníků. Práce je založena na osobním fondu J. Watzky, vytvořeném z písemností, které do Státního archivu Bratislava předala jeho manželka a který autor inventarizoval, na rozmanitých a mnohdy vynalézavě využitých fondech úřední povahy z řady archivů ale také s využitím oral history.

Je to práce natolik podrobná, důkladná a poučená, ale nikoliv na úkor hlavního plánu, což jsou dějiny slovenského archivnictví, že na malém prostoru spíše zprávy než recenze mnohé zůstane opomenuto. Watzka je představen jako člověk – v úvodních pasážích i jeho biometrické údaje, které člověka nutně determinují stejně jako jeho rodové dispozice, původ a prostředí

osobnostní formace. Tomu všemu autor věnuje zaslouženou, ale přiměřenou pozornost, nako-lik si je vědom, že mnohdy stačí nedokumentovaná náhoda, aby člověk změnil své dosavadní názory a postoje. Watzkův rod po otci pocházel z Českomoravské vysočiny a teprve na samém sklonku monarchie se Watzkův otec přestěhoval z Vídně na Slovensko do Trnavy, kde pracoval v knihařské dílně známého kulturního a nakladatelského spolku Svätého Vojtecha. Byl to celkem běžný modus, že Morava a jižní Čechy tendovaly k hlavnímu městu monarchie, kde bylo více životních a pracovních příležitostí a tak český sedlák, později vídeňský řemeslník, založil slovenský rod... Starý pán Watzka svým dětem – a Josef pocházel z početné rodiny sourozenců, o jejichž někdy nelehký osud se vždy živě zajímal – vštípil lásku ke knize, vzdělání, pečlivost, systematicčnost a v trnavském prostředí zcela přirozenou živou katolickou víru („Trnava – malý Rím“). Po gymnaziálních studiích, které ani za Slovenské republiky nepostrádaly vysokou kvalitou a svým způsobem i intelektuální názorovou pluralitou, si v roce 1946 J. Watzka zvolil pedagogické studium filozofie a dějepisu na UK v Bratislavě. Ostatně archivnictví jako studijní obor ještě nebylo v té době etablováno a tak se Watzka mnohé naučil v praxi. Měl štěstí, že ještě zažil na fakultě takové osobnosti slovenské filozofie a sociologie jako Antona Štefánku nebo Svätopluka Štúra, kteří byli koncem čtyřicátých let vystřídáni např. Ondrejem Pavlíkem, Andrejem Siráckym nebo Milošem Gosiovským, který se ovšem později profiloval jako přijatelný odborník a člověk a který díky svým stranickým kontaktům spíše pomáhal. Autor neopomenul zmínit podstatnou, i když mnohdy v leccem kontroverzní českou stopu (například Josef Borovička, Vladimír Klecanda a především Václav Chaloupecký) při formování slovenské historiografie, tedy první generace vědeckých historiků a budoucích archivářů jako byli Daniel Rapant, Alexandr Húščava, Branislav Var-

sik, nebo jen o pár let starší Watzkův kolega, doyen slovenské medievistiky Richard Marsina. Až na závěr jeho studia doznala fakulta zásadní změny nástupem stalinské verze marxismu leninismu a sovětizace vědy.

Po dvouroční vojenské službě v Čechách se 24. 11. 1952 stal vedoucím a jediným zaměstnancem trenčínské pobočky Pôdohospodárského archivu, což byla instituce, která vznikla především pro úschovu patrimoniálních písemností. Na rozdíl od Čech prošla Slovenskem „vojna“ a poválečný stav archivů byl bezútešný. Stručně řečeno: Němci odváželi, Rusové ničili... J. Watzka vstoupil do archivnictví v době jeho formování v první polovině padesátých let se všemi přednostmi i nedostatky zakladatelského období a oboru zůstal věrný celý život. V roce 1955 se stal vedoucím (později ředitelem) Štátného archívu v Bratislave, v němž působil prakticky až do své smrti. Gros biografie samozřejmě spočívá ve vývoji a konsolidaci československého archivnictví, nazírané prizmatem života a díla jednoho z čelných praktiků a teoretiků, kterým J. Watzka byl. Ale mezi praxí a teorií byl v období reálného socialismu zásadní rozpor, který J. Watzka celá desetiletí intenzivně pociťoval, nakolik si byl časem vědom, že co jako teoretik prosadil, v praxi jeho kolegové nemohli vždy naplnit... Po celá desetiletí stáli českoslovenští archiváři před neřešitelnými prostorovými a personálními problémy. Štátny archiv v Bratislave sídlil léta v bývalém župním domě, později sídle Slovenské národní rady, odkud jej navíc v osmdesátých letech vytlačoval tehdejší předseda, neblaze proslulý Viliam Šalgovič. Vlhkost a plíseň, to byly do počátku devadesátých let běžné konstanty archivních depozitářů. Autor o těchto degradacích, kterým byly archiválie vystaveny, spíše mlčí, ale za to neskrblí údaji o stěhování, haváriích, obtížích každodenního provozu. Podobně nevyhovující – kromě pár odborníků nebo nadšenců – bylo personální obsazení těchto prostor. Nízká kva-

lita, nízké společenské a finanční ohodnocení a z toho plynoucí fluktuace a především faktický nezájem stranických hospodářských orgánů o uchování písemností a tedy „černé“ skartace byly „múrou“ archivářů po celá desetiletí. A to i přes vládní nařízení č. 29/1954 Sb., kterým bylo poprvé legislativně ukotveno archivnictví. Podle sovětského vzoru bylo podřízeno pod ministerstvo vnitra a státní (oblastní) archivy pak spadaly pod krajské správy MV, později SNB a až do 30. 6. 1966 byly přímo ekonomicky, provozně a kádrově řízeny jejich archivními odděleními. Byla to ve skutečnosti díky různým intrikám běžných v silových rezortech té doby a vůbec celkovému habitu „esenbáků“ nebo mnohdy sem odložených i příslušníků StB, spíše zátěž než pomoc, i když se zcela odvislosti od krajských správ archivy nezbyly. Po té přešlo pod pravomoc státních archivů metodické a odborné usměrňování archivů „nižších“, ve Watzkově případě 10 okresních a 61 podnikového archivu. Archivy byly za socialismu na okraji zájmu mocenských struktur. Některé fondy např. HŠLS, Hlinkova garda a vůbec fondy z období Tisova režimu byly strategickým výbušným materiálem s omezeným přístupem. Docházelo i k „vykrádání“ fondů, tedy vybírání dokumentů pro účelové sbírky nebo dokonce pro využití jako „kompro“ materiálu v boji proti vnitřnímu nepříteli... mnohé vyčleněné dokumenty už se nikdy nevrátily. Toho všeho si J. Watzka užil měrou vrchovatou, a to i přes to, že přece jen byly archivy na rozdíl od akademických ústavů v „politicko-ideologickom závetří“. Po vzniku federace, která vyřešila některé kompetenční spory dané asymetrickým státním uspořádáním (Slovenská archivní správa spadala pod Slovenskou národní radu, ale KS SNB pod unitární ministerstvo vnitra) se slovenské archivnictví vyvíjelo organizačně nezávisle od českého, i když vzájemné kontakty archivářů nebyly nikdy přetřhány. Pro Slovensko je typická „měkkčí“ normalizace a tak ani archiváři ne-

byli nikterak výrazně postiženi, kromě menších kádrových posunů. Naopak na začátku sedmdesátých let odjíždí Watzka na archivní stáž do Paříže... Na Slovensku byl přijat zákon o archivnictví později než v ČSR pod č. 149/75 Zb. a vstoupil v platnost 1. 1. 1976. Vzpomínám si, jak si čeští archiváři v osmdesátých letech stěžovali, že na Slovensku se staví na rozdíl od Čech (kromě OA v Mostě) nové archivní budovy – a byla to pravda, sem spadá i stavba účelové novostavby pro dnešní Slovenský národní archiv otevřený v roce 1983. Ale pro Watzku se příliš v tomto ohledu nezměnilo, jen přestěhování z budovy SNR právě do prostor, z nichž se vystěhoval Slovenský ústřední archiv...

J. Watzka se i přes své mládí záhy vyprofiloval již na počátku šedesátých let v uznávaného odborníka a od té doby zasedal ve Vedecké archivní radě a v dalších grémiích a komisích, byl např. předsedou Slovenské skartační komise. Jako vedoucí byl nesmlouvavý, celá léta vyžadoval od podřízených týdenní plán, přesné a přísné dodržování pracovní doby apod. Na druhé straně byl přátelský, podněcoval kolegy k odborné publikační činnosti a třeba i k tomu, aby se naučili psát na stroji, protože mnoho pomůcek zůstalo ležet ladem bez užitku ve stadiu rukopisu a to doslova psaných „ceruzkou do zošitov“. Druhá polovina padesátých a pak především šedesátá léta, doba archivních „pětiletok“ nejen ve Watzkově archivu, ale i jinde dala základ k vytvoření prvních inventářů a katalogů nového typu většinou velkých, kmenových fondů. Při jakémkoliv dotyku se slovenskými dějinami a realitou musíme mít na paměti jedno a sice: „Slovensko, ktoré bolo do roku 1918 súčasťou Uhorska, malo v kontexte iných foriem administratívy a výkonu súdnej právomoci úplne odlišnú skladbu archívnych fondov ako to bolo v českých krajinách.“ (s. 208–209). A byly to především stolice, župy a jejich písemnosti, které jsou v Čechách neznámé a pro Slovensko zcela klíčové, na které se Watzka soustředil a sestavil im-

pozantní mnohosvazkový katalog kongregačních písemností, tedy písemností stoličních shromáždění Bratislavské župy. Jen pro zajímavost, maďarsky se slovem i písmem se naučil až ve třiceti letech a s manželkou Maďarkou a dětmi doma mluvili maďarsky.

Watzka si ovšem uvědomoval limity pomůcek, které byly udělané v rychlém tempu – věděl, že je důležité se věnovat „*obsahovej náplni inventárnej jednotky*“. Právě na vymezení inventární jednotky, tehdy nejnižší roviny popisu se věnoval i teoreticky, ale nakonec vždy záleželo na zpracovateli, archiváři, jeho vědomostech, znalostech, serióznosti a času, co vše do této roviny jednotky zařadil a do jaké hloubky jednotku popsal nejen spisy, ale i včetně dokumentů. Watzka si uvědomoval, že právě v padesátých a šedesátých letech díky přepjatým plánům se rychlost zpracování děla na úkor kvality.

Poměrně brzy také začal publikovat v Historických štúdiích, jejichž šéfredaktorem tehdy byl A. Húščava. Od začátku se zabýval hospodářskou problematikou raně novověkých velkostatků. Profiloval se jako historik zaměřený na hospodářské dějiny novověku také asi díky oficiálnímu diskurzu historického materialismu, ale ve skutečnosti se jednalo slovy autora, o „hybrid“ zasazující marx-leninské poučky do pozitivistické metody. Stěžejní Watzkovo dílo ve spolupráci s Antonem Špieszom je práce z oboru historické statistiky *Poddaní v Tekove v 18. století*. P. Hrivňák prezentuje detailní znalost dobových polemik a recenzí o tzv. daňové a robotní zátěži poddaných a o neudržitelnosti tzv. druhého nevolnictví, k čemuž právě tato publikace přispěla. Na druhé straně dlouhodobě připravovaná kolektivní edice instrukcí feudálních panství zůstala jen ve ztraceném rukopisu. Hrivňák obecně oceňuje mimořádné zásluhy Watzkovy generace („*neodškriepiteľné úspechy*“), ale některé projekty se nepodařilo dotáhnout do konce, např. slovník archivní terminologie, který je v Čechách spojen se jménem Z. Šambergra.

J. Watzka postupně ztrácel „drajv“, stále více času mu zabírala administrativa a řízení velké organizace a vlastně se stal manažérem a ustával v pořádání a konečnou ranou pro něho byla emigrace jeho podřízené v roce 1982, které podepsal souhlas s žádostí o výjezdní doložku a za což měl být odvolán z funkce. Nevzdal se, bojoval a zastání se mu dostalo i po nejvyšší stranické linii a tak zůstal ve funkci, ale zatrpkllost a deziluze ho již neopustily a polevil ve své náročnosti. Obětavě se zato zastal tajně vysvěceného kněze Dezidera Albertyho, kterého ani na nátlak StB nepropustil. Ať to byly „poměry“ nebo zmoudření dona Quichota po letech úmorné normalizace, po dovršení důchodového věku, který byl v té době u mužů 60 let, odešel 31. 8. 1988 z funkce. Přešel na pozici vedoucího vědeckého pracovníka a k 1. 1. 1989 nastoupil do Ústředního archivu SSR, v němž údajně opět s velkým nadšením zpracovával ústřední správu velkostatku Jána Pálfiho v Pezinku. Zemřel náhle na jaře roku 1990.

Watzka byl všestranně vzdělaný člověk a tak si mohl „přivydělat“ vysvětlivkami do překladů H. Sienkiewiczze – v době neexistence wikipedie to nebylo tak jednoduché! – a z německé předlohy vyhotovil výtah deníku Mórica Beňovského, který vyšel v roce 1966 a který přeložil Watzkův kolega Anton Špiesz. Pamětníci si vzpomenu na populární seriál československé televize *Vivat Beňovský...*

Š. Hrivňák ví, že pohled na historickou osobnost je málokdy izomorfní, nakolik historiografie je vědou idiografickou, nikoliv nomoteticou a tak Watzkova zásadovost byla pro jiného tvrdohlavost, k někomu se choval přátelsky, k někomu formálně. Jeho požadavky byly vysoké a mnozí je s ohledem na své schopnosti apod. nechtěli nebo nedokázali splnit, mnohé naopak motivoval. Jeho předností byla konciznost, což mělo pozitivní vliv na chod organizace. Přes nezbytné úlitby režimu – členství v ROH, absolvování VUMLu – o jeho názorech mnoho nevíme,

„pretože väčšinu jeho života bol slobodný politický názor potlačovaný.“ (s. 48) Ani nevíme, zda i po dobu své funkce zůstal praktikujícím katolíkem. Zřejmě ano, ale v žádném případě se nepouštěl do žádných ilegálních podzemních činností, protože si byl velmi dobře vědom všudypřítomných spolupracovníků StB a možná i z přesvědčení, že takové formy „boje“ nemají smysl a že tou nejlepší zbraní je poctivá práce, jak mu v dětství vštípil otec.

Mnohá fakta mají smysl pouze v komparaci a tak autor konstatoval, že v centralistickém modelu slovenského archivnictví podle něj nejsou ani takové možnosti diskuse „aké mal vo svojej dobe k dispozícii J. Watzka“ (s. 247)

Osobnost J. Watzky vhodně doplňuje dokreslující obrazová příloha, jeho strukturovaná bibliografie, seznam archivních pramenů a snad až vyčerpávající soupis sekundární literatury, anglické a německé resumé a jmenný rejstřík.

■ Dalibor Státník

Pavla Jirková: „Větší-li se, či menší mor“: Rané novověké morové epidemie v českých zemích. Praha, Odbor archivní správy a spisové služby MV 2019, 302 s.

Zajímavé téma a poučné čtení pro současnou „dobu koronavirovou“ nabízí monografie o morových epidemiích od archivářky a historičky raného novověku Pavly Jirkové. Podpora od Grantové agentury České republiky umožnila autorce poznat především zahraniční výsledky bádání a studium domácích archivních pramenů s nimi srovnávat. Grantový projekt byl řešen v Národohospodářském ústavu při Centru pro ekonomický výzkum a doktorské studium (CERGE-EI), společném pracovišti Národohospodářského ústavu AV ČR a Univerzity Karlovy. Dobrá pověst této instituce v zahraničí otevřela autorce dveře např. u kolegů na univerzitě v Cambridge. Není proto divu, že právě ve Velké

Británii našla autorka metodologickou inspiraci pro svá bádání. Tato inspirace spočívala ve shromažďování statistických údajů o úmrtnostních poměrech populace a jejich následném podrobení kvalitativní analýze a současném využití pramenů tzv. vyprávěcí povahy.

Předmětem autorčina zájmu je v recenzované knize snaha panovníka, resp. státních úřadů, o důkladnou evidenci zemřelého obyvatelstva v době morových epidemií v protostatistickém období společnosti. V centru její pozornosti stály důvody a okolnosti vzniku soupisových akcí, které měly monitorovat rozsah nákazy, způsob a dynamiku jejího šíření. Na tuto skutečnost odkazuje první část názvu knihy, který je citací z nařízení české komory z roku 1582. I když tato citace dobového pramene vystihuje záměr knihy, porozumění jejímu smyslu může čtenáři při prvním kontaktu s publikací činit potíže.

V první kapitole shrnuje autorka dosud vydanou odbornou literaturu k hlavním obdobím morových nákaz v českých zemích v raném novověku. Stručný přehled literatury a východisek v jednotlivých evropských historiografiích a v zámoří s důrazem na britský a americký výzkum je pro téma morových epidemií velmi potřebný a v české historiografii nový. Následuje charakteristika archivních pramenů k morovým nákazám uložených v hlavních českých archívech (NA v Praze, MZA v Brně, ZA v Opavě) a v zahraničních archívech zemí sousedících s někdejšími zeměmi Koruny české (Bavorsko, Polsko, Sasko, Rakousko). Autorka pro svou práci využívala především prameny úřední povahy: instrukce a nařízení, kterými se snažil státní aparát zabránit šíření epidemií, dále statistické prameny. Realizaci těchto opatření a každodenní praxi zápasu úřadů i jednotlivců s nákazou autorka přiblížila pomocí seznamů zemřelých, které zachycovaly skutečný průběh nákazy a strukturu zemřelé populace.

Druhá kapitola popisuje průběh jednotlivých morových epidemií v Čechách, na Moravě a ve

Slezsku od poloviny 16. století do počátku 18. století. První období zahrnuje dobu předbělohorskou a období třicetileté války. Morová nákaza v letech 1679 a 1680 představuje druhou etapu. Třetí období popisuje poslední epidemii moru v letech 1713–1715. Další kapitola se zabývá v kontextu evropských dějin rozsáhlými soupisovými akcemi státních institucí prováděnými za účelem evidovat (nejen) zemřelé obyvatelstvo. Zohledněn je i rozvoj analýzy získaných kvantitativních dat dobovými mysliteli v Anglii. Čtvrtá kapitola podrobně popisuje výsledky analýzy vzorku zemřelé populace během morového roku 1680 ve vybraných lokalitách v pražské diecézi. Pramenem, který umožnil zkoumat tak podrobné údaje, byly přehledy a strukturovaná detailní vyjádření o početním úbytku populace, které vznikly na popud Pražského arcibiskupství, a jejichmi autory byli jednotliví faráři. Autorka se pokusila na základě této analýzy sestavit demografický profil zemřelé populace a stanovit okolnosti, které měly vliv na šíření nákazy v čase a prostoru.

Pátá kapitola se věnuje normativním opatřením a organizování veřejného života státními úřady v době moru, které měly zamezit šíření nákazy. Důležitou roli zde hrálo Slezsko, kde vznikalo množství textů morových řádů, a odkud se šířily do dalších zemí Habsburské monarchie. Samostatná kapitola přibližuje morový rok 1680 v Praze z pohledu lékařské vědy. Prostřednictvím ustanovení obsažených v infekčních řádech, dekretech, korespondenci a účtech městských rad je líčen každodenní zápas obyvatel města s morovou nákazou. Organizace péče o nemocné v době moru v letech 1679 a 1680 je ukázána na fungování košířského lazaretu vybudovaného za hradbami Prahy. Sedmá kapitola přibližuje osudy židovského obyvatelstva v Čechách během morových nákaz, z jejichž šíření byli tradičně podezírání právě Židé. Proto vůči nim byla směřována speciální normativní nařízení a přísnější sankce v případě je-

jich nedodržování. Poslední kapitola přibližuje na konkrétním případě krádeže peřin z pražského lazaretu v roce 1680, který se stal předmětem soudního procesu, postih porušení normativních pravidel v městské společnosti v době morové nákazy.

Autorka recenzované knihy prostudovala velké množství různých typů archivních pramenů. Povedlo se jí propojit kvantitativní metody historické demografie s kvalitativní analýzou statistických údajů a pramenů, označovaných jako „vyprávěcí“. O průběhu jednotlivých epidemií moru, který se v českých zemích objevil naposledy na počátku 18. století, získá čtenář velmi konkrétní představu. Přínosem práce je také zasažení dosavadního českého bádání o morových nákazách do evropského kontextu. Ocenit je třeba pokus vytvořit demografický profil obyvatel zemědělských během morové nákazy roku 1680 na vybraném vzorku a srovnání jeho výsledků s podobnými výzkumy prováděnými v západoevropských státech, zejména Velké Británii. Téma morových nákaz má nesporně mezinárodní přesah a srovnání s evropským bádáním je jistě přínosné.

■ Marie Mírková

Union of Lublin: 1st July 1569. Warszsaw, The Central Archives of Historical Records 2018, 35 s., ilustr., příl., ISBN 978-83-948374-7-1

Rozsahem nevelká publikace vydaná v angličtině. Hlavním archivem starých akt ve Varšavě připomíná loňské 460. výročí vzniku polsko-litevské unie, státu vzniklého mírovou cestou, unikátní dohodou politických reprezentací sněmů dvou rozdílných států, Polského království a Velkoknížectví litevského. Unie vyrostla na půdorysu původní polsko-litevské personální monarchie vzniklé v letech 1385/1386 krevskou unií a sňatkem polské královny Hedviky a Vladislava II. Jagella. Publikace v úvodní kapi-

tole připomíná důvody jejího vzniku. Konstituování unie nebylo podmíněno pouze politickým řešením krize způsobené bezdětností polského krále a litevského velkoknížete Zikmunda II. Augusta, problému, který nabyl akutní podoby v šedesátých letech 16. století, ale byl výsledkem dlouhodobého procesu trvajícím od roku 1549, jehož nedílnou součástí byla nutnost uhájit Litvu před rozpínavostí moskevské Rusi. Součástí vzniku unie tak byla série reforem v obou zemích dotýkajících se právního postavení královského majetku, armády, daní atd. Součástí opatření byla rezignace krále na dědičný trůn a vznik společného státu s jedinou společnou volbou krále, jedinou korunovací, společným sněmem, úřady, zahraniční, měnovou a obrannou politikou.

V publikaci je vylíčeno současné zasedání litevského a polského sněmu v Lublinu, které začalo 10. ledna 1569. Stručně jsou vylíčeny řešené problémy a sporné otázky, rozpory v litevském táboře, přesun litevských a ruských (dnes převážně běloruských a ukrajinských) území z litevské do polské části soustátí (vévodství podleské, volyňské, kyjevské a braclavské), a to na základě žádosti lokálních sejmíků a místních delegací, doprovázené současně udělením široké autonomie ruské šlechtě. Tento čin přiměl litevské představitele k návratu na jednání, k znovuzvolení litevských delegátů lokálními sejmíky a konečně podpisu listiny stvrzující vznik unie 1. července 1569. Tento dokument uchovávaný v Archivu starých akt ve Varšavě byl v roce 2015 zaevidován v mezinárodním registru Memory of the World UNESCO na základě společné žádosti Polska, Litvy, Lotyšska, Běloruska a Ukrajiny. Jeho plný text v anglickém překladu tvoří podstatnou část recenzované publikace, ale nechybí zde ani kvalitní fotografie dokumentu a historická mapa unie usnadňující čtenáři orientaci v historických územích.

Hodnocení polsko-litevské unie není jednoznačné, skutečností však zůstává, že unie pře-

trvala dalších dvě stě let a ovlivnila vývoj v rozsáhlých oblastech střední a východní Evropy. Konstituování unie podpořilo rozvoj šlechtické demokracie v obou zemích a ovlivnilo zásadním způsobem politické myšlení, jehož nedílnou součástí se stal i princip multietnický a multikulturní. Recenzovaná publikace tyto významné skutečnosti připomíná a jako taková si zaslouží pozornost.

■ Michal Wanner

Dirk Imhof (ed.), Balthasar Moretus and the Passion of Publishing. Antwerpen. Museum Plantin Moretus BAI 2018, 85 s., ilustr., ISBN 9789085867708

Recenzovaná kniha byla publikována v roce 2018, v roce zasvěceném antverpskému baroku a jeho největšímu představiteli Petru Paulu Rubensovi (1577–1640). Tento nejvýznamnější vlámský malíř 17. století vytvořil kromě velkého množství maleb nejrůznějších žánrů rovněž návrhy tisků zdobících frontispisy knih a další ilustrace pro svého přítele, antverpského nakladatele Balthasara Moretuse (1574–1641). Moretus stál v čele věhlasného podniku „*Officina Plantiniana*“ založené jeho dědem Christophem Moretusem v roce 1555. Od Rubense získal i několik portrétů, které dodnes zdobí antverpské Muzeum Moretus-Plantin nacházející se v sídle Moretusovy tiskárny. Úzká spolupráce těchto výjimečných mužů inspirovala v roce 2018 Muzeum Moretus-Plantin k uspořádání výstavy „*Barokní knižní design. Příběh přátelství a spolupráce*“ v prostorách muzea od 28. března 2018 do 6. ledna 2019. Připomněla význam tohoto vlámského nakladatele a jeho spolupráci s předními grafiky oné doby i dlouhodobý vliv, jaký měla jeho činnost na práci nakladatelů až do současnosti.

Při této příležitosti vydal Dirk Imhof, přední znalec starých tisků a současný kurátor muzea, recenzovaný sborník, na jehož tvorbě se podíle-

lo celkem 5 autorů. Nutno říci, že jde dílo poněkud vnitřně disparátní. První část tvořená studii Dirka Imhofa a Gorana Proota je věnována Moretusově tiskárně v 17. století, druhá, tvořená esejemi Andrewa Steevese, Paula van Cappelleveena a Guye Vingerhoe se obecně zabývá zkušenostmi s novými formami publikace knih a úvahami o budoucnosti knižní tvorby vůbec. Obě části publikace si zaslouží pozornost, avšak dohromady příliš neladí.

V úvodní stati „*Balthasar Moretus I, stručná biografie*“ Dirk Imhof připomíná nelehké osudy Balthasara Moretuse, narozeného v roce 1574 v Antverpách. Chlapci ochrnutému na polovinu těla pouze mimořádný intelekt, píle a pracovitost umožnily získat vzdělání v latinské škole a prosadit se v rodinné firmě jako korektor a vedoucí latinské korespondence. Spolu se svým bratrem Janem převzal tiskárnu od rodičů do správy v roce 1605, od roku 1610, roku smrti otce Jana Moretuse I. stál v jejím čele a po bratrově smrti v roce 1618 ji vedl sám. Do roku 1620 se na činnosti tiskárny podílela rovněž vdova po bratru Janovi, Maria de Sweert, a její švagr Jan van Meurs. Tato spolupráce však skončila v roce 1629 ve sporech a Balthasar proto v následujících letech vedl podnik sám, i když nadále zaměstnával další příbuzné. Během své kariéry vydal desítky děl latinských klasiků, historická

i theologická díla. Fyzický handicap, stejně jako péče o duševně nemocného staršího bratra Melchiora a jeho, rovněž duševně nemocného, nejstaršího syna Jana III., ho udržovaly celý život v Antverpách. Podnikl jen nemnoho cest – v mládí do Lovaně, ve zralém věku do Bruselu a Scherpenheuvelu. Jeho publikace si však našly cestu do Paříže, Leidenu, Madridu i Říma. Ve svém domě shromáždil umělecké sbírky a vynikající knihovnu. Zemřel v roce 1641, těsně před svými šedesátými sedmými narozeninami. Svůj podnik odkázal synovci Balthasarovi II.

V dalších studiích se Dirk Imhof věnuje mnoha aspektům Moretusovy publikační činnosti,

vztahům mezi ním a autory, hodnocením publikovaných textů, použitému papíru, formátům, fontům, ilustracím, iniciálám atd. Dospívá k názoru, že Moretusův komerční úspěch byl výsledkem jeho organizačního talentu, řemeslné zručnosti jeho sazečů a tiskařů a uměleckým kvalitám umělců, se kterými spolupracoval.

Esej Gorana Proota z antverpské univerzity se věnuje cenové politice Moretusovy tiskárny v letech 1580 až 1655. Autor dospívá k názoru, že během zkoumaných 76 let tiskárna stále více směřovala k publikování dražších a lépe vybavených knih. Tato taktika, založená na orientaci na bohatou klientelu se specializovanými požadavky, se jí velmi vyplácela. Při naplňování oné strategie hrála roli úzká téměř stoletá spolupráce s mědiryteckou dílnou Theodora Galleho, manžela Balthasarovy dcery Kateřiny, a jejich synů, stejně jako dvacet projektů realizovaných spolu s Petrem Paulem Rubensem.

Druhou část knihy uvádí úvahová esej nakladatele Andrewa Steevese o významu publikování literatury pro zachování myšlenkového dědictví a kultury a nutnosti zachovat tento základní smysl publikování navzdory technologickým, ekonomickým a politickým výzvám dneška. Paul van Capelleveen ve své studii popisuje trendy v oblasti digitalizace a publikování e-knih v posledních deseti letech. Kromě využití technologií rozšířené reality jsou to nejrůznější vizualizace realizované prostřednictvím výpočetní techniky, iPhoneů či technologie blockchain. Nechybí ale i interaktivní prvky umožňující čtenáři děj ilustrovat, nebo spoluvytvářet, automaticky sebedestruující se knihy nebo pokusy o vizualizace na billboardech. Tyto pokusy nicméně nepřekročily hranice experimentů. Obecně platí, že nové jsou formy, nikoli obsah.

Recenzovaná publikace je navzdory poněkud nesourodému obsahu, především díky vynikající typografické úrovni a reprodukováním ukázkám publikací z Moretusovy tiskárny zajímavým čtením pro milovníky starých tisků a kul-

turních dějin, ale i pro ty, kteří sledují nové trendy v oblasti publikace knih.

■ Michal Wanner

Sabyasachi Bhattacharya, Archiving the British Raj: history of archival policy of the Government of India with selected documents, 1858–1947. New Delhi, Oxford University Press 2019, vii+227 s., ISBN 978-0-19-948992-3

Autor recenzované publikace, nedávno zesnulý Sabyasachi Bhatattacharya (1938–2010), byl spolupracovníkem Ministerstva kultury indické federální vlády. Předtím působil jako vicekancléř Univerzity Visva-Bharati v Santiniketanu v západním Bengálsku a jako profesor v Centru historických studií na Univerzitě Jawaharlala Nehrua v Novém Dillí. Jako hostující profesor působil rovněž na univerzitách v Oxfordu, Chicagu a Mexico City. Původně se věnoval hospodářským dějinám, později dějinám britského panství v Indii, vzniku indického nacionalismu a moderním dějinám Bengálska (1700–1950). Mezi jeho poslední a nejvýznamnější práce vydané nakladatelstvím Oxford University Press patří knihy „Klíčové okamžiky v Bengálsku 1920–1947“ (*The Defining Moments in Bengal 1920–1947*, Oxford 2014) a „Zpětná rozprava: Idea civilizace v indickém národním diskurzu“ (*Talking Back: The Idea of Civilization in the Indian Nationalist Discourse*, Oxford 2011). Za prvně jmenovanou publikaci obdržel v prosinci 2017 rozhodnutím Indického historického kongresu národní cenu profesora H. K. Barpujariho.

Poslední Bhattacharyova práce je věnována dějinám indického archivnictví v éře britské vlády. Proces vzniku britského archivnictví je v ní popsán ve čtyřech převážně chronologicky pojatých kapitolách vymezených léty 1858–1871, 1872–1891, 1891–1926, 1927–1947, se dvěma přílohami, které následují po prvních dvou ka-

pitolách. Autor začíná své líčení v roce 1857, roce velkého povstání sipáhiů, které vedlo k tomu, že britská koruna převzala v roce 1858 moc nad britskou Indií od anglické Východoindické společnosti. Následná fiskální krize vedla úředníky britské koruny k návrhu zavedení archivní reformy spočívající ve výběru archiválií, likvidaci běžných dokumentů a vytvoření „velkého centrálního archivního úřadu... za účelem přenosu a uložení všech starých dokumentů, které by mohly být hodnotné, do něj.“ (s. 10). Po několikaletém váhání byl v roce 1861 jmenován Výbor pro dokumenty, který dohlížel na likvidaci „zbytečných dokumentů ve veřejných úřadech, poté, co byly pečlivě vybrány takové, které by mohly být hodny uchování z důvodů statistických nebo historických“ (s. 10). Výbor odhadoval, že počet dokumentů, které se mohly dostat do archivů, dosáhl „více než 16 255 svazků a 16 300 aktuálních souborů“ (s. 15). Výbor však nedokázal výrazně pokročit v centralizaci a hodnocení dokumentů. Zahájil proto proces vytváření výtahů a publikování dokumentů ve formě tzv. „kalendářů“ (*Calendar of State Papers*). Tato praxe se stala běžnou metodou britských tajemníků, kteří v ní našli snazší, indexovaný přístup ke starším dokumentům doposud nepřevzatým do archivu.

V roce 1871 Sir William W. Hunter (tehdy generální ředitel statistiky), místokrál Northbrook a jeho rada tímto postupem zabránili realizaci myšlenky ústředního archivního úřadu, který nevznikl ani po dalších dvou desetiletích. Publikování „kalendářů archivních dokumentů“ bylo realizováno v souladu s představou, že pouze archivář narozený v Anglii dokáže vytvářet kalendáře na žádoucí úrovni. Od roku 1857 do roku 1942 tak britské imperiální úřady v Indii vydaly pouze jeden kalendář skládající se z dokumentů 18. století v perštině. Bhattacharya tvrdí, že „většina britské indické byrokracie měla tendenci zanedbávat hodnotu historických dokumentů s výjimkou případů, kdy sloužily utilitárním účelům správy“ (s. 19).

V březnu 1891 bylo v Kalkatě založeno Oddělení imperiálních dokumentů (Imperial Record - Department - IRD), v jehož čele stanul G. W. Forrest, jehož činnost si Bhattacharya velmi oceňuje. V roce 1911 se tento archiv přestěhoval do hlavního města, Nového Dillí a v roce 1926 do nové budovy navržené Edwinem Lutyensem. Navzdory tomuto zdánlivému pokroku přetrvávala absence jakéhokoliv zpřístupňování archiválií, což minimalizovalo neadministrativní využití dokumentů, a to i těch, které byly staré několik staletí. Ani zřízení nové Indické komise pro historické dokumenty (Indian Historical Records Commission – IHRC) v roce 1919 vicekrálem Chelmsfordem nevedlo k liberálnějšímu přístupu, a to až do třicátých let, kdy již britská správa v podstatě předpokládala předání moci v Indii do indických rukou a k domorodému obyvatelstvu se obecně chovala jako k občanům impéria. Členství v zmíněné komisi bylo až do třicátých let, kdy do ní vstoupila řada indických historiků, omezeno na malý počet státem placených archivářů. V Indii tak vznikly iniciativy usilující o širší přístup veřejnosti k archiváliím, ne nepodobné soudobému hnutí „Historické dokumenty“ v USA, které vedli především historikové na univerzitách, zejména Sir Jadunath Sarkar.

Bhattacharya konstatuje, že myšlenka přístupu veřejnosti k vládním dokumentům, která stojí v centru jeho pozornosti, a to zejména z důvodu historického výzkumu, vznikala v Indii pomalu, a prosadila se až téměř sto let poté, co se objevila na Britských ostrovech. Teprve v roce 1940, 7 let před indickou nezávislostí, byly dokumenty britské vlády v Indii zpřístupněny veřejnosti. Dokumenty Indického úřadu (India Office) v Londýně byly přitom zpřístupněny historikům už o 60 let dříve. Důvody tohoto stavu spatřuje Bhattacharya převážně v charakteru britského kolonialismu. Většina britských indických úředníků, z nichž mnozí měli podle jeho slov pouze „gymnázium nebo veřejnou školu“,

byla podle jeho mínění názoru, že výzkum indických dokumentů je zbytečný, protože v Indii bylo jen málo lidí schopných tohoto výzkumu a tato studia by mohla v širším smyslu oslabit účinnost koloniální politiky. Zahraničního čtenáře v této souvislosti jistě napadá, zda by Bhattacharyovu uvažování neprospělo širší srovnání se zpřístupňovací strategií evropských i mimoevropských archivů, jak v sledovaném období, tak i současnosti.

Bhattacharyu bohužel příliš nezaujala reálná činnost indických archivářů v IRD, ani strategie Výboru pro dokumenty nebo IHRC. Snad nejvíce je to postrádáno v jen naznačeném popisu implementace celoindického archivního režimu a při vytváření sítě depozitářů v jednotlivých indických teritoriích v třicátých letech 20. století. Bhattacharya se v publikaci mnohem více zajímal o to, co lze vyvodit o „*motivech a politice vlády*“ z historických děl té oné doby. Naznačuje, že vládní motivy mohou být nejlépe odhaleny prosopografickou analýzou jednotlivců, kteří využívali nebo mohli využít vládní dokumenty. Bhattacharyova práce tak do značné míry uhýbá na pole historiografie. Každá ze čtyř kapitol končí dlouhými přehledy některých „*reprezentativních historiků*“, kteří publikovali historii Indie bez „*systematického přístupu k organizovaným a utajovaným dokumentům*“. V naprosté většině jde o muže 19. století – Robert Orme, Sir John Malcolm, Mountstuart Elphinstone, Sir William Hunter a James Talboys Wheeler. Nutno říci, že z popsanych osobností byl pouze Wheeler členem resp. tajemníkem Výboru pro dokumenty. Wheelerova zpráva o indických dokumentech z roku 1862, která byla napsána pro jmenovaný výbor, je uvedena v plném znění jako příloha první kapitoly (s. 38–48).

Bhattacharya konstatuje, že bezpočet historiků britské imperiální éry v Indii psalo svá díla, aniž by studovali primární zdroje (rozuměj – opírali se pouze o tištěné kalendáře, press listy apod.), na druhé straně tvrdí, že mnozí histori-

ci, kteří citovali britské indické vládní dokumenty a další „*státní dokumenty indického původu*“ (s. 30?), využívali i původní indické prameny (např. James Grant Duff, Munshi Mohan Lal aj.).

Bhattacharyova práce není první studií o vývoji archivnictví v britské Indii. Připomenout můžeme příspěvky Surendry Natha Sena, ředitele IRD (Surendra Nath Sen, „*A Note on the Imperial Record Department*.” In: *The American Archivist*, 7, 3 (July 1944), s. 153–164; „*The National Archives of India: An Account of Fifty-seven Years*.” In: *Indian Historical Records Commission: A Retrospect, 1919–1948*, Calcutta 1948, s. 33–67) nebo práce analyzující historii záznamů India Office v Londýně (Antonia Moon, „*Destroying Records, Keeping Records: Some Practices at the East India Company and at the India Office*” In: *Archives*, 33, 119, 2008, s. 110–121), jejichž výzkum Bhattacharya rovněž zahrnul do své práce. Bhattacharyova práce je nicméně prvním pokusem o syntetický pohled na danou problematiku. Nepochybně inspiruje další výzkum v této oblasti. Byla zjevně sepsána pro indickou veřejnost a chybí jí proto zasazení vývoje indického archivnictví do širšího světového kontextu, což poněkud snižuje kritičnost některých Bhattacharyových závěrů. Jeho styl psaní je bohužel, snad i vzhledem k věku, poněkud nesouvislý, opakující se a příliš závislý na dlouhých citacích. Bhattacharyova kniha nicméně poskytuje českému čtenáři zajímavé srovnání s vývojem archivnictví v českých zemích.

■ Michal Wanner

Středočeský sborník historický 44/2018. Uspřádaly Beata Kempná a Hana Kmochová. Státní oblastní archiv v Praze 2019, 296 stran.

ISBN: 978-80-88148-33-3

44. svazek Středočeského sborníku historického nabízí čtenářům pět rozsáhlejších textů

věnovaných dějinám středních Čech v období od 18. do 20. století. Faktograficky bohatý příspěvek Jiřiny Kádnerové *Regionální a historicko-vlastivědná bibliografie (nejen) ve Středočeském kraji* (s. 13–69) přináší nejenom informace o bibliografických publikacích spojených se středočeským regionem, ale díky celoživotnímu odbornému zaměření autorky je současně také zamýšlením nad fenoménem regionálních bibliografií vůbec. Potřebné informace zde ovšem naleznou nejenom ti, které zajímá vývoj způsobu zpracování historicko-vlastivědných bibliografií v rámci jednoho regionu v období od šedesátých let minulého století do současnosti, ale také badatelé věnující se samotným regionálním dějinám. Díky důkladné práci autorky představuje totiž samotný text jakousi „*bibliografii bibliografií*“. Příloha č. 2 pak navíc podává přehled sborníků a periodik, z nichž autorka čerpala, a je tedy současně obsáhlým bibliografickým soupisem těchto publikací vydávaných na různých místech Středních Čech v minulosti i v současnosti.

Příspěvek Stanislava Svobody (*Bon Repos – od Šporkových festivit k Příchovského adaptaci*, s. 70–90) se dotýká obsáhlého tématu aktivit spojovaných s postavou proslulého barokního kavalíra Františka Antonína hraběte Šporka. Bon Repos byl lovecký zámeček, který nechal Špork postavit nedaleko obce Stará Lysá po roce 1715 jako další ze svých sídel, tentokrát intimnějšího charakteru. Jak to ovšem bylo v případě této nonkonformní postavy barokních Čech obvyklé, nezůstalo pouze u vybudování vlastní zámecké budovy, ale záměr se rozrostl do podoby areálu s mnoha symboly a významy, jehož součástí byly také dvě kaple, umělá pyramida nebo zařízení pro lov ptáků. V tomto prostředí se za Šporkova života odehrávaly festivity a rituály nejrůznějšího charakteru, od myslivosti a čížby přes přesazování vzrostlých stromů a hudební a divadelní produkce až po církevní slavnosti, vše ve stínu symbolů upomínajících

na konečnost lidského života a smrt. Kromě dokladů o těchto aktivitách podává autor také stručný přehled o dalších osudech areálu po smrti zakladatele, kdy si uchoval především charakter poutního místa. Teprve poté, co stal vlastnictvím pražského arcibiskupa Antonína Petra Příchovského, byl mu vrácen lesk letního aristokratického sídla. Průzkum společenského života, který se zde odehrával za vlády Příchovských, však nadále zůstává úkolem budoucího bádání.

Pavel Koblasa podává v informativním textu *Tři desetiletí vlády uherských hrabat Somssichů na Českém Šternberku* (s. 91–102) přehled základních údajů o genealogii uherské rodiny, která šternberské panství vlastnila v letech 1811–1841, a o ekonomické struktuře a charakteru tohoto dominia v době jejich vlády. Od Somssichů koupil v roce 1841 hrad s panstvím Zdenko hrabě ze Sterbergu, jehož stručný medailon autor rovněž připojil.

Aktuální problematice úpravy vodohospodářských poměrů v krajině věnoval svou studii Jiří Topinka (*Podmanit a spoutat! Příběh ne-realizovaného projektu křivoklátské přehrady*, s. 103–141). Idea výstavby této přehradní nádrže se objevila poprvé kolem roku 1910 a v průběhu 20. století pak byla opakovaně vyvolávána v život. Zdůvodnění potřeby její výstavby se v čase proměňovalo – od podpory splavnění řeky přes regulaci průtoku až po využití vodního díla pro výrobu elektřiny. V této souvislosti podává autor nejenom informace o technických aspektech stavby, ale také o vývoji názorů, které ji provázely. Projekt se dosud nerealizoval, a to nejenom pro technické či finanční důvody, ale v posledních desetiletích také kvůli odporu obyvatel i správy Chráněné krajinné oblasti Křivoklátsko vyhlášené v roce 1978. Studie tak má vedle své badatelské hodnoty také význam jako příspěvek k pokračujícím diskusím o projektu, který v současné době znovu získává na aktuálnosti v souvislosti s problémem sucha a nedostatku vodních zdrojů.

Poslední studií publikovanou v tomto čísle sborníku je práce Pavly Stieglerové *Vznik a vývoj dobrovolnických léčeben tuberkulózy ve Středních Čechách v letech 1918–1939* (s. 142–196). Tato nemoc představovala v první polovině 20. století závažný zdravotní a sociální problém, jehož řešení se v meziválečné republice vedle státu a zdravotních pojišťoven věnovala i řada dobrovolnických organizací, především Masarykova liga proti tuberkulóze. V první části práce autorka podává přehled vývoje akcí zaměřených na boj proti tuberkulóze včetně vzniku sítě léčebných ústavů a poraden. V druhé části pak sleduje osudy dvou středočeských léčebných ústavů, které byly zřízeny v letech 1914–1922 spolkem Humanita v Prosečnici a v letech 1912–1916 Českým zemským pomocným spolkem pro nemocné plicními chorobami v Nové Vsi pod Pleší.

Také toto číslo Středočeského sborníku historického nabízí čtenářům obsáhlou rubriku **Recenze, referáty a zprávy** zaměřenou na nově vydané publikace a vědecké konference vztahující k historii středočeského regionu. V rubrice **Z archivů a muzeí Středních Čech** popisuje Jiří Smitka osudy někdejší pobočky Oddělení zemědělsko-lesnických a osobních fondů Státního oblastního archivu v Praze dislokované na Křivoklátě a Petra Hložková představuje Vlastivědné muzeum ve Slaném. V pravidelných rubrikách zaměřených na **osobnosti středočeského archivnictví** je publikován rozhovor s dlouholetou ředitelkou Státního okresního archivu v Kolíně Zuzanou Miškovskou a životopisné medailony archivářek Jany Barešové a Hany Kmochové a knihovnice Marcely Zdrubecké.

■ Zdeněk Martínek

Natalija Glažar, Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev arhivskega gradiva. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2002.
ISBN 961-6137-57-3

Kniha Natalije Glažarové představuje syntézu, ve které autorka vymezuje roli archivů v současné epoše, přičemž akcent položila na komunikační schopnosti archivu jako instituce v době nastupující informační společnosti 21. století. Kniha byla nejdříve publikována jako kvalifikační práce, posléze byla v roce 2002 pro svoji přínosnost vydána Národním archivem Slovinské republiky v nákladu pouhých 250 kusů. Již před touto publikací se však autorka problematikou organizační komunikace zabývala i na stránkách slovinského archivního časopisu Arhivi. Protože obdobná literatura v České republice není zastoupena, seznamujeme s ní naši odbornou archivní obec.¹⁾

Pod pojmem *organizacijsko komuniciranje* si podle Glažarové můžeme představit v obecném smyslu vztahy s veřejností, v širším pojetí systém plánování, sledování, implementování nových postupů, jejich verifikaci, komunikaci mezi institucemi a mezi institucí a veřejností, komunikaci uvnitř instituce, organizaci toku informací, včetně zavádění nových on-line zdrojů. V češtině stěží nalezneme ekvivalent slovinského výrazu, nejspíše ho však můžeme nalézt v anglickém termínu *communications management* (*komunikační management*).

Práce má dva vstupní body – je jím jednak účast archivů všech typů na globální informační společnosti 21. století a na úrovni národní pak jejich funkce instituce, která dokazuje a buduje národní identitu a (případnou) státotvornost a státnost té či oné země a jejího obyvatelstva v době současné i minulé.

Globální informační obec postavila archivy před nové úkoly z různých disciplín – např. z informatiky, právních věd, managementu, komunikačních znalostí. Ty podle Glažarové slouží nejenom potřebám informační společnosti při kladení otázek všech druhů, ale prezentují i schopnost archivu reagovat na tyto nově formulované otázky a tím se i přizpůsobovat proměnám společnosti.

Glažarová dále vymezila svoje teoretická východiska na širší a užší komunikační (vztahové) funkce archivů - v širším smyslu je jím vztah archivu se společností včetně státních orgánů, což je podle autorky nejvlastnější poslání archivů všech typů, a komunikaci v užším smyslu, kterou Glažarová spatřuje ve vztahu archivu ke kulturní sféře společnosti všeobecně, nikoli „pouze“ ve vztahu k zvláštním skupinám interesentů, konkrétně k akademické vědecké obci.

Kniha je rozdělena do sedmi kapitol: vedle Úvodu se skládá z kapitol *Vymezení oblasti komunikačního managementu v archivech (1. kap.)*, *Archivní organizace jako část státní správy (2. kap.)*, *Formální a právní aspekty přístupu k informacím v archivních fondech (3. kap.)*, *Veřejnost a vztahy s veřejností v archivech (4. kap.)*, *Použití „kulturní informace“ z archivních zdrojů (5. kap.)*, *Mezinárodní archivní komunikační vztahy (6. kap.)*, *Závěrečná shrnutí (7. kap.)*

V první kapitole autorka konstatuje, že struktura archivní organizace (archivu) je výrazně spjata s její činností – v první řadě by měla archivní organizace splňovat profesionalitu a *vykazovat inovativní znaky*. Vzhledem k tomu, že archivy by jako profesionální instituce měly směřovat ke standardizaci práce a postupů, vedení těchto institucí musí usilovat o standardizovaný výkon na základě institucionálně stanovených a standardizovaných postupů. Ve vztahu archivu k uživatelům archivů Glažarová spatřuje pozitivní přínos v zavádění technických přístupů, s nimiž předpokládá nástup nových specializovaných znalostí také v pracovních kolektivech archivů. Ty by v posledku měly přinést i změnu organizační struktury jako jeden z předpokladů inovativnosti.

Druhá kapitola se zabývá *informačními technologiemi v archivní práci*. Technologie přináší podle Glažarové pozitivní a negativní dopady. Mezi negativní dopady patří dilematická otázka osobních údajů a bezpečnost lidského soukro-

mí, které se stává důležitou otázkou s ohledem na neustále se hromadící různorodé digitalizáty a digitální informace. To ovšem neznamená, že by archivnictví jako profese ztratilo na svém významu v džungli digitalizačních procesů. Archivářova profese bude v budoucnosti ovšem vyžadovat jeho plnou pozornost právě na otázky ochrany osobních údajů a lidské integrity v digitálních archivech. Jak aktuální je nyní, v roce 2020, toto tvrzení z roku 2002, nemusím zdůrazňovat. Jako pozitivní vliv technologického rozvoje vnímá autorka i to, že IT technologie vznášejí na archiváře stálý požadavek *technologické bdělosti* a navíc *provokují odbornou diskusi* na téma dlouhodobého ukládání digitálního materiálu (tzv. *long term preservation*) jako předpoklad fungování digitálních archivů.

Pasáže třetí kapitoly shrnují předpoklady *dostupnosti archivních fondů a vůbec dostupnosti informací*, které jsou v nich uloženy. Je to jeden z vlastních předmětů archivní práce a zároveň předmět regulace jednotlivých archivních norem. Tyto přístupy jsou v rozporu: na jedné straně je postaveno nepochybnitelné právo občanů na vzdělání a svobodný přístup k informacím, mj. i z archivních fondů, na straně druhé se archivy uzavírají např. v okamžiku ochrany státních zájmů. Archivy jsou jako veřejné instituce povinny umožňovat stále extenzivnější přístup ke svým fondům. Tento trend nachází odezvu v jejich interní publikační činnosti: archivy ve zvýšené míře vydávají různé pomůcky pro své badatele ať již ve formě klasických archivních inventářů (atp.) nebo i novými médii (publikování pomůcek na internetu, digitalizáty fondů, apod.). Doplňme, že dnes jsou to i nová sociální média, která umožňují vytvořit komfortnější informační toky pro své uživatele. Archivy se tak stávají ve spojení s IT technologiemi *multi-disciplinárními institucemi*, což je dnes ještě zjevnější než v roce vydání recenzované publikace.

Ve 4. kapitole se Glažarová zabývá archivy a jejich místem ve veřejném, tj. společenském

prostoru. „Veřejnost“ archivů charakterizuje jako sociální kategorii, ve které se archiv sám stává společenským aktérem, neboť jeho funkce ve společnosti je jedinečná a může se konat pouze v archivní instituci, a tato funkce není přenositelná na jinou instituci.

I pro naše archivní instituce je přínosná *pasáž o vztahu archivů a veřejnosti*, a o řízení těchto vztahů k oboustranné prospěšnosti. Glažarová konstatuje, že archivy, pokud chtějí nalézt své oprávněné místo ve společnosti, musejí systematicky budovat svoje *vnější vztahy* (public relation, PR) korektním, otevřeným, avšak na platném zákonodárství stojícím základem. To podle autorky znamená mj. vysvětlovat, proč jsou určitá omezení přístupu k informacím *v zájmu veřejnosti (ochrana osobních údajů, ochrana údajů o soukromém vlastnictví apod.)*, což obvykle vyvolává vlnu nevole. Dodávám, že v žádném případě takové PR nesmí opodstatňovat ztrátu historických dat pro svobodné bádání, zatajování negativních jevů a vlastností, či dokonce zločinů ať již byly spáchány veřejnoprávními nebo soukromými osobami. Autorka se ztotožňuje se tvrzením Whita a Mazura,²⁾ že PR u archivů musí být spíše *přístup než technika* („*Public relations should be an approach more than a technique*“). Konstatuje, že v roce vydání publikace (2002) ani jeden ze slovinských archivů neměl specializované oddělení styku s veřejností ani jednotlivé pracovníky, kteří by měli podobnou agendu ve svém pracovním profilu. Tvrzení, že většina archivních organizací vnímá vztahy s veřejností spíše jako *praxi*, nikoli jako *profesi* či *předmět studia*, platí bezesbýtku i pro naše archivnictví v roce 2019.

Neméně přínosná je i 5. kapitola, zabývající se *užitím „kulturní informace“ z archivního dědictví*. Zde Glažarová zaujímá stanovisko, že význam kulturní informace, čerpané z archivního zdroje pro vědecko-výzkumné účely znamenají v posledku vždy informace, které mohou být transformovány do informace pro širokou, ne

však nutně vědeckou, veřejnost. Upozorňuje, že rovněž žurnalistika čerpá (nebo by měla čerpat) zdroje z archivního materiálu, což vede ke kvalitní kritické funkci této profese. S otázkou „*kulturní informace*“ je spojena kulturotvorná úloha archivů ve společnosti: ta není navázána na nové metodické postupy či způsoby archivní práce, ale je nabídkou *pro veřejnost, aby mohla začít vnímat archivy rovněž jako kulturní instituce a jako místo, kde je možné smysluplně strávit volný čas*. Tuto funkci archivů Glažarová nazývá *kulturním marketingem*. Doplnuje však, že neexistuje mnoho příkladů, jak archivní kulturní marketing realizovat. Konstatují, že se jedná o otázku velmi problematickou, zvláště když jsme si jako odborníci vědomi toho, že taková volnočasová prezentace archivního kulturního dědictví má svoje limity: ochranu fyzického stavu archiválií, nepřipustnost komercializace, atd., na straně druhé však právě v této rovině mohou nastupovat ona nová média a digitální technologie se svým takřka nevyčerpatelným potenciálem a dodejme i vrcholnou atraktivitou pro nejširší publikum.

V kapitole o vztazích archivů na mezinárodní úrovni se autorka správně domnívá, že se jedná a zásadní otázku rozvoje národní archivní sítě, která svým zapojením do mezinárodního kontextu získává další kvality (zkušenosti) pro vlastní rozvoj a směřování v národních poměrech. Konstatuje, že na tuto mezinárodní výměnu informací je možné získávat finanční prostředky a vůbec podporu pouze ze státních zdrojů, zatímco na drobnější dílčí kooperaci mohou být podpory získávány např. sponzorským způsobem nebo vlastní aktivitou nositelů projektu třeba *i bez finančních podpor* (např. v publikační činnosti).

Závěrem práce Glažarová shrnuje, že s rychlým rozvojem informační společnosti se také archivy, jako ostatní společenské instituce, setkávají se změnou všeobecných společenských podmínek: archivy se stávají multidisciplinární-

mi institucemi, v nichž se pracovníci budou u-set stále vzdělávat jak v nových technologiích, tak také v nových disciplínách, např. v právních vědách. Z toho vyplyne postupná reorganizace archivních pracovišť, která bude znamenat vznik nových oddělení archivů, ne však zánik klasického archivnictví jako oboru a tato reorganizace se proto nebude týkat všech archivářů. Klasické archivnictví zůstane víceméně ve své známé podobě např. v odděleních se středověkými fondy či fondy raně novověkými, v grafických sbírkách či ve správě fotografických fondů – v těchto příkladech bude jako doposud důležitá odbornost, specializace a expertní práce.

Shrneme-li recenzovanou publikaci po stránce formální, je vcelku dobře připravena. Seznamuje zájemce s kvalitním přehledem literatury i pramenů, chybí však pro rychlou orientaci po mnohvrstevné látce nezbytná rejstříková část. Co se týče konkrétních pasáží jednotlivých kapitol, z nichž zde byla podána jejich hlavní idea, přináší výsledky pokročilého *přemýšlení* o roli archivů ve společnosti vůbec, což je podnět velice záslužný. Glažarová se v textech musela vyrovnat i s obecnějšími filozofickými otázkami archivnictví v době silící občanské společnosti i jednotlivců a jejich práv, a v tomto směru podat syntetizující výklad. *Organizacijsko komuniciranje arhivov* tedy vřele doporučuji všem zájemcům o archivnictví a jeho proměnu, jíž jsme i my v České republice svědky. Dodávám, že kniha překvapivě ve slovinské odborné archivní literatuře nezaznamenala ani jednu recenzní reakci,³⁾ patrně díky svému ojedinelému a nutně abstraktnímu přístupu k problematice naší disciplíny.

■ Martin Halata

¹⁾ Práce byla kvalifikačním podkladem pro magisterský stupeň na Fakultě správních věd v Lublani v roce 2001. N. Glažarová k obdobné tematice publikovala mj. Natalija Glažar, *Javnopravni – zasebnopravni interesi v arhivu*. Arhivi, 21, 1998, s. 19–25, dále Natalija

Glažar, *14. mednarodni arhivski kongres Sevilla: Arhivi novega tisočletja v informacijski družbi – Tretje plenarno zasedanje: Vloga arhivov v družbi prostega časa*. Arhivi, 23, 2000, 191–193. Publikace byla recenzována v rámci projektu SGS 2020 015 *Podpora vědeckých a prezentačních aktivit studentů doktorského programu historie a magisterského programu kulturní dějiny*, který je řešen na Univerzitě Pardubice.

²⁾ Natalija Glažar, *Organizacijsko komuniciranje*, s. 95, Jon White – Laura Mazur, *Strategic Communications Managment, Making Public Relations Work*. Adison-Wesley Publishing Comp., Worthingham 1995.

³⁾ O knize N. Glažarové přinesl zprávu ústřední časopis chorvatských archivářů, viz Mario Stipancevič (rec.), Natalija Glažar, *Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev arhivskega gradiva*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2002. Arhivski vjesnik, 45, 2002, 327–387.

Aleš Vyskočil – Zbyněk Sviták, Křenová. Příběh brněnské ulice. Archiv města Brna, Brno 2018, 197 s.

Jen málokterá odborná práce se do této doby zabývala průřezovou historickou topografií území v rámci určité sídelní aglomerace. Většinou se setkáváme s dějinami aglomerací jako celku, případně jejich dílčích objektů, povětšinou spojenými stejnými nebo podobnými znaky. Kniha *Křenová. Příběh brněnské ulice* na to jde úplně jinou cestou. Na příkladu dnes obyčejné brněnské ulice, která v sobě kombinuje všechny typy zástavby z různých časových úseků, můžeme v rámci dvousetletého vývoje sledovat proměny venkovské krajiny, plně meandrujících zákoutí řeky Svitavy, polí a drobných historických a sakrálních památek až po rozvíjející se průmyslové předměstí Brna, které v podstatné míře změnilo vzhled prostředí, které si dnes v těchto místech ani nedokážeme představit. Autoři zde na základě komparace rozličných pramenů (písemných, kartografických i foto-

grafických) vytvořili zcela unikátní obraz proměny ulice v jedno z nejdynamičtější se rozvíjející předměstí Brna.

Už jen samotné jméno autorů publikace vypovídá o její vysoké kvalitě. Aleš Vyskočil, vědecký pracovník historického ústavu Akademie věd České republiky, vytvořil úvod do této problematiky ve své knize o Brně jako průmyslovém městu ze série knih *Zmizelá Morava*, vydané nakladatelstvím Paseka v roce 2014. Zde se prvně setkáváme s otázkami ohledně prudkých změn brněnských předměstí s příchodem průmyslového věku, stejně tak jako s úvodními poznámkami ke Křenové, což umožňuje čtenáři počáteční exkurz do problematiky industrializace Brna a jeho předměstí. Druhým autorem je Zbyněk Sviták, historik a archivář, přednášející na Masarykově univerzitě v Brně. Je nutné připomenout, že Zbyněk Sviták je autorem studentských skript o historické topografii českých zemí a jeho odborné zaměření na diplomatiku se promítá i do kvalitního rozboru pramenné základny studie.

Autoři se po úvodním představení pramenů a literatury v první řadě zaměřili na popis venkovské krajiny v prostoru dnešní Křenové ulice do poloviny 18. století. Zemědělská zástavba, tvořená jednopatrovými domky se zahradami a jinými objekty užitkového charakteru (jatka, špitály, sklady atd.) v určité pevně dané vzdálenosti od městských hradeb, byl typický obrázek předměstské krajiny většiny měst té doby. Podobný model známe například u Hradce Králové či Olomouce, dalších významných pevnostních měst. Dominantní v prostoru Křenové ulice byla především císařská cesta směřující k Olomouci, která protínala několika mosty a náspy meandrující řeku Svitavu. Autoři správně přikročili k rozebrání správy v lokalitě Křenové, tedy rozdrobení prostoru v okolí mezi tři panství. Tato skutečnost totiž měla svůj vliv na číslování domů, k jejichž změnám došlo během 19. století hned několikrát. Z těchto důvodů je

na konci knihy velmi přehledně a vhodně vložena tabulka s jednotlivými domy, změnami jejich čísel popisných a majiteli uváděnými podle adresářů, a to od roku 1785. Sledování číslování domů a jejich změn je velmi důležité, protože podobné změny v číslování nastávaly i v ostatních městech a bez správné identifikace objektů se jen těžko může přistupovat k dalším topografickým výzkumům.

Hlavní část práce je rozdělena do tří kapitol, tedy období konce 18. století a začátku 19. století, vývoji Křenové po roce 1825 a po roce 1850. Text sleduje vývoj lokality až do začátku první světové války v roce 1914. Autoři kladou za počátek změn v Křenové změnu funkce špitálu, kdy byla část jeho budov odprodána a přebudována na textilní továrnu. Volný prostor za hradbami se od té doby začíná rozrůstat, a to nejprve východním směrem podél císařské cesty, neboť v ostatních směrech byla Křenová těsně zasazena do prostoru bez možnosti jakékoliv územního rozvoje. Především v první polovině 19. století se však situace rychle mění. Kousek po kousku zanikají volné prostory v okolí, jednotlivé parcely jsou rozprodávány a zastavovány novými objekty, a to nejen obytnými, ale také továrnami a průmyslovými. Velkou roli hrála také řeka Svitava, tedy zdroj vody, nezbytný pro industriální krajinu. Křenová se tak postupně proměnila v místo soustředění největších brněnských podnikatelů, jejichž továrny měnily ráz krajiny.

Po zboření hradeb starého města se Křenová začala rozrůstat i do ostatních směrů, jako směsice obytných domů, patrových činžovních domů, ubytoven pro dělníky, továren a nových podniků. Autoři se věnují také místnímu obyvatelstvu, majitelům domů nebo problematice přelidnění. Stranou nezůstává ani obyvatelstvo židovské, které v Křenové hrálo vždy významnou roli nejen svým vysokým počtem, ale také zastoupením ve vedení úspěšně se rozvíjejících místních průmyslových podniků. Na konci 19.

století a v první polovině 20. století byla již Křenová jako průmyslové předměstí dotvořeno. Areál špitálu i s kaplí nenávratně zmizel, tok Svitavy byl regulován do úplně jiných míst, než ve kterých řeka protínala krajinu před 100 lety, Svitavský náhon byl sveden do vodovodního potrubí pod zem. Posledním okamžikem před první světovou válkou, a tedy konečným datem výzkumu knihy, byla stavba a slavnostní vysvěcení nového Kostela Neposkvrněného početí Panny Marie.

Kniha je psána poutavým stylem, který zaujme i čtenáře z nebrněnského prostoru. Tím, že autoři popisují možné prameny výzkumu a rozebírají metody své práce, včetně metody zápisu číslování domů, může práce posloužit jako metodická pomůcka pro vytváření historických topografií nejen v prostoru města Brna. Knihu úspěšně doplňuje řada kartografických výřezů a fotografií, které umožňují sledovat změ-

ny prostoru v průběhu času. Nebylo by na škodu, kdyby práce obsahovala i srovnávací mapu dnešního prostoru Křenové ulice, neboť autoři se v textu často odkazují k současné podobě, která je však pro čtenáře neznajícího Brno velmi složitá a může ho tak velmi snadno zmást. To nic nemění na tom, že práce velmi účelně sleduje vývoj jedné brněnské ulice a vytváří metodickou předlohu pro kvalitní historicko-topografické výzkumy, kterých je prozatím jen velmi poskromnu. Za ocenění stojí také bohatý poznámkový aparát, který v podobných pracích velmi často schází a který je přitom velmi významným a důležitým zdrojem pro případné dohledávání informací nebo komparaci a rozbor pramenů. Na závěr tedy nezbyvá než knihu vřele doporučit jako příkladnou studii městské historické topografie, podle níž může v budoucnu vznikat řada podobně úspěšných knih.

■ Petr Bártík

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

PhDr. Václav Bartůšek, Ph.D.,

Táborská 821, 256 01 Benešov; bartusek.vaclav@seznam.cz

Mgr. Petr Bártík, Univerzita Hradec Králové,

Rokitanského 62/26, 500 03 Hradec Králové, petr.bartik@uhk.cz

Prom. hist. Karol Bílek, Kukelská 904/3, 198 00 Praha 9, KarolBilek@seznam.cz

PhDr. Mikuláš Čtvrtník, Ph.D., Státní oblastní archiv v Praze,

Archivní 4/2257, 149 00 Praha 4; mikulas.ctvrtnik@soapraha.cz

Mgr. Martin Halata, Archiv pražského hradu,

Nový palác čp. 1, 119 08 Praha 1-Hrad, martin.halata@hrad.cz

PhDr. Daniel Kovář, Státní oblastní archiv v Třeboni – Státní okresní archiv

České Budějovice, Rudolfovska 40, 370 01 České Budějovice;

daniel.kovar@ceskearchivy.cz

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D., Zemský archiv v Opavě,

Sněmovní 1, 746 22 Opava; z.kravar@zao.archives.cz

Mgr. Irena Krčilová, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Pelhřimov, Pražská 1883, 393 01 Pelhřimov; krcilova@mza.cz

Prof. PhDr. Tomáš Krejčík, CSc., Masarykova univerzita, FF, Ústav PVH a archivnictví, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Tomas.Krejcik@econ.muni.cz

Mgr. Vít Křesadlo, SOkA Žďár nad Sázavou, U Malého lesa 4, 591 01 Žďár nad Sázavou, kresadlo@mza.cz

Prof. PhDr. Karel Kučera, CSc., Filozofická fakulta UK, Ústav českého národního korpusu, nám. Jana Palacha 1/2, 116 38 Praha 1; karel.kucera@ffcuni.cz

PhDr. Zdeněk Martínek, CSc., Státní okresní archiv Pelhřimov, Pražská 1883, 393 01 Pelhřimov; martinek@mza.cz

Mgr. Petra Martínková, Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, Branka 669, 336 01 Blovice; martinkova@soaplzen.cz

Mgr. Marie Mírková, Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, Klášter 101, 335 01 Nepomuk; mirkova@soaplzen.cz

Doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D., Katedra PVH a archivnictví, FF Univerzity Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové; veranemeckova@uhk.cz

Mgr. Pavlína Nimrichtrová, Národní archiv, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4 – Chodovec; pavlina.nimrichtrova@nacr.cz
Oldřich Pakosta, Mařákova 1113, 570 01 Litomyšl; e-mail: olda.pak@seznam.cz

Mgr. PaedDr. Petr Rak, Ph.D., Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani, Boženy Němcové 68, 432 01 Kadaň, rak@soalitomerce.cz

Mgr. Martin Rechterik, Národní archiv, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4; martin.rechterik@nacr.cz

PhDr. Karel Řeháček, Ph.D., Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň; rehacek@soaplzen.cz

Mgr. Dalibor Státník, Ph.D., Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 4, 149 00 Praha 4–Chodovec; dalibor.statnik@soapraha.cz

PhDr. Vlastimil Svěrák, SOkA Jihlava, Fritzoza 4 800, 586 01 Jihlava, sverak@mza.cz

Doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D., Katedra PVH a archivnictví, FF, Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, jana.vojtiskova@uhk.cz

PhDr. Michal Wanner, Ph.D., odbor archivní správy a spisové služby MV, M. Horákové 133, 166 21 Praha 6; michal.wanner@mvcz.cz

Mgr. Martin Žižka, Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň; zizka@soaplzen.cz